

VLUCHTELINGENWERK
INTEGRATIEBAROMETER
Een onderzoek naar de integratie van
vluchtelingen in Nederland

- eindrapport -

dr. J. Klaver
drs. S. Mateman
drs. E. Tromp

Amsterdam, 24 augustus 2005
RegioPlan publicatienr. 1295

RegioPlan Beleidsonderzoek
Nieuwezijds Voorburgwal 35
1012 RD Amsterdam
Tel.: 020 - 5315315
Fax : 020 - 6265199

Onderzoek uitgevoerd door RegioPlan
Beleidsonderzoek in opdracht van
VluchtelingenWerk Nederland.

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord

1	Inleiding.....	1
1.1	Achtergrond en doel van het onderzoek.....	1
1.2	Methodische verantwoording.....	2
1.3	Leeswijzer	6
2	De start in Nederland.....	7
2.1	De vlucht en de asielprocedure	7
2.2	Gezinshereniging.....	12
2.3	De eerste opvang	14
2.4	Inburgering.....	18
2.5	Begeleiding bij de eerste opvang en inburgering	21
2.6	Samenvatting en conclusie	22
3	Sociaal-Economische integratie van vluchtelingen.....	23
3.1	Onderwijs	23
3.2	Beheersing van het Nederlands	27
3.3	Deelname aan de arbeidsmarkt.....	30
3.4	Inkomenssituatie.....	38
3.5	Samenvatting en conclusie	39
4	Sociale integratie van vluchtelingen.....	41
4.1	Sociale contacten en bronnen van ondersteuning.....	41
4.2	Participatie in verenigingsverband en vrije tijdsbesteding	45
4.3	Thuis voelen in Nederland	48
4.4	Oriëntatie op het land van herkomst.....	51
4.5	Samenvatting en conclusie	51
5	Dimensies van integratie	53
5.1	Integratie hoe meten we dat?.....	54
5.2	Integratie verklaard.....	56
5.3	De verschillende groepen getypeerd	58
5.4	Opvattingen van vluchtelingen over hun eigen integratie.....	62
5.5	Samenvatting en conclusie	65

6	Nederlanders over de opvang en integratie van vluchtelingen.....	67
6.1	Meningen over het toelatingsbeleid	67
6.2	Integratie.....	69
6.3	Verantwoordelijkheden voor integratie.....	71
6.4	Eigen betrokkenheid bij vluchtelingen.....	73
6.5	Samenvatting en conclusies.....	74
7	Samenvatting en conclusie	77
7.1	De VluchtelingenWerk IntegratieBarometer.....	77
7.2	Samenvatting van de belangrijkste resultaten	78
7.3	Integratie bevorderende en belemmerende factoren.....	81
7.4	Integratie als tweezijdig proces	83
	Literatuur	85
	Bijlagen	89
Bijlage 1	Overzicht achtergrondkenmerken per kwadrant.....	91
Bijlage 2	Integratievoorwaarden naar mening over asielbeleid.....	93

VOORWOORD

Voor u ligt het eerste rapport van de VluchtelingenWerk IntegratieBarometer. De IntegratieBarometer is uitgevoerd door Regioplan Beleidsonderzoek in opdracht van VluchtelingenWerk Nederland.

Aan de totstandkoming van dit rapport hebben velen bijgedragen. In de eerste plaats gaat onze dank uit naar de meer dan tweehonderd vluchtelingen die geheel belangeloos hun medewerking aan dit onderzoek hebben verleend. Zij zijn zowel het onderwerp als de belangrijkste informatiebron van dit rapport.

Ook willen wij de medewerkers van de diverse VluchtelingenWerkgroepen in het land, het landelijk bureau van VluchtelingenWerk Nederland en Emplooi hartelijk danken voor hun inzet. Zonder hen waren wij niet in contact gekomen met de vluchtelingen.

Verder danken wij de projectgroep vanuit VluchtelingenWerk Nederland, die het onderzoek heeft begeleid, voor de prettige samenwerking. Deze projectgroep bestaat uit: Onno Yska, Roswitha Weiler, Marije Kamphuis en Ilse van Woudenberg. Het onderzoek is becommentarieerd door een klankbordgroep van VluchtelingenWerk Nederland

De telefonische interviews met vluchtelingen zijn verricht door bureau Colourview uit Den Haag en de interviews met Nederlanders door TNS/NIPO.

Binnen Regioplan is het onderzoek voornamelijk uitgevoerd door Jeanine Klaver, Sander Mateman, Elanor Tromp en Marjolein Brink. Dank gaat verder uit naar Jakko Mur voor zijn ingebrachte deskundigheid met betrekking tot regressieanalyse. De tekstuele correcties en lay-out van dit rapport, tot slot, zijn uitgevoerd door Patricia Rasoelbaks.

Amsterdam, augustus 2005

Arend Odé, projectleider

1 INLEIDING

1.1 Achtergrond en doel van het onderzoek

Nederland telt volgens een schatting van UNHCR ongeveer 127.000 vluchtelingen.¹ Het gaat hier zowel om uitgenodigde vluchtelingen en ex-asielzoekers als om gezinsherenigers van vluchtelingen. De belangrijkste landen waar deze vluchtelingen vandaan komen, zijn voormalig Joegoslavië, Irak, Afghanistan, Somalië en Iran. Exacte gegevens over de omvang van de groep vluchtelingen zijn niet beschikbaar. Uiteraard is bekend hoeveel vluchtelingen in de loop der jaren zijn toegelaten, maar onduidelijk is of degenen die zijn toegelaten nog steeds in Nederland verblijven. De bevolkingsstatistieken bieden wat dit betreft geen uitkomst omdat vluchtelingen die zich hebben genaturaliseerd vaak niet meer als zodanig te identificeren zijn.

Het gebrek aan gegevens betreft niet alleen de omvang van de groep maar ook hun maatschappelijke positie. Tot voor kort waren er over vluchtelingen nauwelijks representatieve gegevens beschikbaar over hun sociaal-economische en sociaal-culturele integratie. De kennis in Nederland over vluchtelingen was gebaseerd op kleinschalige en doorgaans kwalitatieve studies.² Met het verschijnen van de 'Jaarrapportage Integratie 2004' van ISEO (ISEO, 2004) en het rapport 'Naar de ontwikkeling van een integratiekaart' (WODC/CBS, 2004) is daar verandering in gekomen. In deze publicaties worden gegevens gepresenteerd over etnische groepen afkomstig uit landen waar veel vluchtelingen vandaan komen.

Het beeld dat uit deze studies naar voren komt, is dat veel vluchtelingen in een problematische maatschappelijke positie verkeren. Deze onderzoeken bevatten echter geen specifieke informatie over hetgeen vluchtelingen tot bijzondere migranten maakt, namelijk dat ze gedwongen hun land moeten verlaten en een heel andere start in Nederland hebben dan een arbeidsmigrant of een gezinsvormer of -hereniger. Er wordt niet ingegaan op de effecten van bijvoorbeeld de asielprocedure en het (soms langdurig) verblijf in een opvangcentrum op het integratieproces.

Ook hebben de cijfers niet uitsluitend betrekking op vluchtelingen, aangezien de groepen op geboorteland zijn geïdentificeerd en niet op verblijfstitel. Een deel van de immigranten uit de nieuwe landen van herkomst is niet als vluchteling naar Nederland gekomen, maar bijvoorbeeld als arbeidsmigrant. Een groep waarvoor dit onder andere geldt, zijn de voormalig

---

¹ Het 2003 *UNHCR Statistical Yearbook* schatte het aantal vluchtelingen en asielzoekers in Nederland in 2002 nog op bijna 207.000 en in 2003 op bijna 186.000. Eind 2004 wordt dit geschat op 155.257, waarvan 126.508 vluchtelingen en 28.452 asielzoekers. Bron: UNHCR (2005).

² Zoals Warmerdam&Van den Tillaart (2002).

Joegoslaven, maar ook voor andere mensen afkomstig uit nieuwe herkomstlanden kan dit het geval zijn.

Ten derde zijn de voornoemde studies momentopnamen van een beperkt aantal gegevens. Hierdoor is geen informatie voorhanden over de wijze waarop vluchtelingen hun weg in de Nederlandse samenleving hebben gevonden.

Om meer specifieke informatie te verkrijgen over het integratieproces van vluchtelingen waarbij met allerlei voor vluchtelingen relevante aspecten rekening wordt gehouden, heeft VluchtelingenWerk Nederland besloten om een IntegratieBarometer voor vluchtelingen op te zetten waarbij een groep vluchtelingen gedurende langere tijd gevolgd wordt.

Het doel is om gedurende een aantal jaren periodiek gegevens te verzamelen met betrekking tot de sociaal-economische en sociaal-culturele integratie van vluchtelingen en om ontwikkelingen en trends in de tijd te signaleren. VluchtelingenWerk Nederland hoopt dat het uiteindelijk ook mogelijk is om een aantal 'integratieroutes' in kaart te brengen waarin beide aspecten van integratie met elkaar in verband worden gebracht. Daarnaast hecht VluchtelingenWerk Nederland er aan om integratie als een tweezijdig proces te beschouwen. Vandaar dat deze studie ook uitgebreid ingaat op de zienswijze van de ontvangende samenleving ten opzichte van de vluchtelingenproblematiek. Ingegaan zal worden op het contact van autochtone Nederlanders met vluchtelingen, hun opvattingen over het wonen in de nabijheid van vluchtelingen en de opvattingen over het gevoerde vluchtelingenbeleid.

Tot slot is een doel van de IntegratieBarometer om een basis te bieden voor interne (gericht op VluchtelingenWerk) en externe (gericht op met name de rijksoverheid) beleidsaanbevelingen.

Dit rapport is een verslag van de resultaten van de eerste meting van de IntegratieBarometer.

1.2 Methodische verantwoording

De IntegratieBarometer is met name gebaseerd op het jaarlijks bevragen van een panel van ruim 200 vluchtelingen. Het aantal van 200 is gekozen om statistisch verantwoorde uitspraken te kunnen doen over de uitkomsten³. De onderwerpen die aan het panel voorgelegd worden, hebben onder meer betrekking op: de opvang in Nederland, inburgering, onderwijs en taal, werk en inkomenssituatie, aspecten met betrekking tot sociaal-culturele integratie, gezondheid en welzijn en opvattingen over integratie. Ook zal, daar waar relevant en mogelijk, een aantal van deze aspecten met elkaar in verband worden gebracht. Bijzondere aandacht

---

³ Of 200 voldoende is, is in wezen afhankelijk van de foutenmarge die men acceptabel vindt. Indien in een steekproef van 202 personen bijvoorbeeld 10 procent werkloos blijkt te zijn, betekent dit dat we met 95 procent zekerheid kunnen zeggen dat de werkloosheid in de gehele populatie tussen de 6 en 14 procent ligt, oftewel een foutenmarge van 8 procent. Als de steekproef uitgebreid wordt naar 250 wat het oorspronkelijke streven was, dan slinkt de foutenmarge met 1 procent, naar 7 procent.

gaat uit naar de relatie tussen sociaal-culturele en sociaal-economische integratie. Jaarlijks kunnen veranderingen ten aanzien van deze onderwerpen gesignaleerd worden en eventueel nieuwe onderwerpen worden toegevoegd.

Naast de gestructureerde enquête met het panel worden ook open interviews gehouden met vluchtelingen. In totaal zijn bij deze meting 25 vluchtelingen uitgebreid geïnterviewd. Deze gesprekken zijn bedoeld om de uitkomsten van de enquête nader te illustreren en uit te diepen. Door middel van individuele portretten worden relevante aspecten van het integratieproces uitgelicht en krijgt het persoonlijke verhaal van vluchtelingen diepte. De selectiecriteria van de respondenten voor deze gesprekken zijn gebaseerd op de uitkomsten van de enquête en gesprekken die gevoerd zijn met verschillende medewerkers van VluchtelingenWerk Nederland.

Tot slot maakt ook een enquête gehouden door TNS NIPO onder 523 Nederlanders deel uit van de IntegratieBarometer. Onderdeel van deze enquête zijn onder andere de opvattingen van Nederlanders ten aanzien van het toelaten van vluchtelingen, de voorwaarden voor integratie van vluchtelingen en de mate waarin men contact heeft met vluchtelingen. Doel van dit onderdeel van de IntegratieBarometer is om het integratieproces van vluchtelingen vanuit een tweezijdig perspectief te beschouwen en dus ook de mening van de Nederlandse bevolking bij de barometer te betrekken.

Het opzetten van het vluchtelingenpanel

Vanwege de onzichtbaarheid van vluchtelingen in veel registraties is het niet mogelijk om op basis van een aselechte steekproef een panel van vluchtelingen samen te stellen. Er is daarom voor gekozen om vluchtelingen te benaderen via de lokale afdelingen van VluchtelingenWerk. De lokale afdelingen is gevraagd om respondenten te werven die mee willen doen aan het onderzoek. Uiteraard brengt een dergelijke werkwijze enige vertekening met zich mee. Vluchtelingen die niet meer in beeld zijn bij of geen goede relatie hebben met VluchtelingenWerk worden op deze wijze onvoldoende voor het onderzoek geselecteerd. Bij de analyse van de resultaten is met deze vertekening zo veel als mogelijk rekening gehouden. Waar deze vertekening mogelijk een rol speelt, is dit benoemd in het rapport. Ook zullen de uitkomsten daar waar mogelijk vergeleken worden met andere gegevensbronnen. Op deze wijze kan extra inzicht worden verkregen in de representativiteit van de onderzochte groep.

Bij de samenstelling van het panel is gestreefd naar een evenwichtige spreiding naar herkomstland, opleidingsniveau, geslacht, leeftijd, verblijfsduur en vestigingsregio. De lokale afdelingen van VluchtelingenWerk, zowel binnen als buiten de grote steden, is gevraagd respondenten aan te leveren waarbij met voldoende spreiding van bovengenoemde kenmerken rekening is gehouden. Het begrip vluchteling is hierbij breed opgevat: personen die minstens

een jaar in Nederland verblijven met als migratiemotief asiel, zijn in het panel opgenomen. Dit betekent dat er ook een aantal personen bij het onderzoek betrokken zijn, die nog in de asielprocedure zitten. De reden hiervoor is dat er ook vervolgmetingen van de IntegratieBarometer gepland zijn, waardoor het verloop van het integratieproces vanaf het begin gevolgd kan worden. Ook gezinsleden van vluchtelingen die via gezinshereniging naar Nederland zijn gekomen, zijn bij het onderzoek betrokken.

Wat betreft herkomstlanden is ernaar gestreefd om in ieder geval de vier grootste vluchtelingenherkomstlanden (Irak, Iran, Afghanistan en Somalië) goed vertegenwoordigd te laten zijn, maar daarnaast ook ruimte te bieden voor een vijfde verzamelcategorie, waardoor in principe elke vluchteling in Nederland in het panel terecht zou kunnen komen.

De samenstelling van het vluchtelingenpanel

In tabel 1.1 worden de belangrijkste achtergrondkenmerken van de geïnterviewde vluchtelingen op een rij gezet en daar waar mogelijk vergeleken met de kenmerken van een referentiegroep. Als referentiegroep wordt genomen de populatie van het ISEO-onderzoek ‘Jaarrapport Integratie 2004’. Dit onderzoek is een grootschalig survey onder ‘nieuwe migrantengroepen’. Wat opvalt, is dat de populatie in deze studie uit verhoudingsgewijs weinig jongeren bestaat. Het zijn dus vooral volwassen vluchtelingen die aan het woord komen. Ook blijkt in vergelijking tot de referentiecategorie de groep van middelbaar opgeleiden iets minder sterk te zijn vertegenwoordigd. In deze studie zitten verhoudingsgewijs veel lager en hoger opgeleiden. Ten slotte bevat deze studie iets meer vluchtelingen die nog maar kort (minder dan 4 jaar) in Nederland verblijven. De verschillen in deze zijn echter beperkt. Voor alle overige achtergrondkenmerken komen beide onderzoekspopulaties redelijk tot goed overeen.⁴

---

⁴ Besloten is daarom om niet tot weging over te gaan (weging kan bijvoorbeeld gebruikt worden als duidelijk is dat een bepaalde groep respondenten ondervertegenwoordigd is. In dat geval laat men de scores van respondenten uit die groep zwaarder meetellen om de vertekening te corrigeren). Bovendien bestaat de referentiegroep niet alleen uit vluchtelingen, zodat mogelijk ook aan die kant enige vertekening kan optreden.

Tabel 1.1 Achtergrondkenmerken van de respondenten

	Kenmerken respondenten	Kenmerken nieuwe migrantengroepen ISEO ⁵
<i>Land van herkomst</i>		
Somalië	10%	12%
Afghanistan	18%	13%
Irak	21%	18%
Iran	9%	11%
Anders	43%	-
<i>Geslacht</i>		
Man	55%	55%
Vrouw	45%	45%
<i>Leeftijd</i>		
Jonger dan 19 jaar	3%	37%
20 t/m 29 jaar	26%	18%
30 t/m 39 jaar	40%	22%
40 t/m 49 jaar	22%	13%
50 jaar en ouder	9%	11%
<i>Burgerlijke staat</i>		
Getrouwd/geregistreerd partnerschap	49%	-
Ongetrouwd	39%	-
Gescheiden	7%	-
Weduwe/weduwnaar	4%	-
Onbekend	1%	-
<i>Opleidingsniveau (gerealiseerd) bij komst naar Nederland</i>		
Geen diploma	12%	10%
Basisonderwijs	16%	22%
v(m)bo/mavo	20%	16%
mbo/havo/vwo	21%	30%
hbo/wo	27%	23%
Anders	5%	-
<i>Verblijfsduur in Nederland</i>		
		ongewogen
Maximaal 2 jaar	3%	1%
2-4 jaar	14%	8%
5-9 jaar	62%	42%
10-14 jaar	15%	40%
15 jaar of langer	6%	9%
<i>'Reden' komst</i>		
Asielzoeker	90%	-
Gezinshereniging met partner	4%	-
Gezinshereniging met ouders	1%	-
Uitgenodigd	2%	-
Gezinshereniging met (overige) familie	1%	-
Anders	3%	-

⁵ Ontleend aan Van den Maagdenberg (red.) (2004), *Jaarrapport Integratie 2004*, ISEO, Erasmus Universiteit Rotterdam.

Tabel 1.1 Achtergrondkenmerken van de respondenten (vervolg)

<i>Verblijfstatus</i>		
Verblijfsvergunning onbepaalde tijd asiel (Vot-a)	39%	-
Verblijfsvergunning bepaalde tijd asiel (Vbt-a)	21%	-
Verblijfsvergunning bepaalde tijd regulier (Vbt-r)	7%	-
Verblijfsvergunning onbepaalde tijd regulier (Vot-r)	1%	-
Nog in procedure	11%	-
Nederlander geworden/genaturaliseerd	19%	-
Onbekend	3%	-

1.3 Leeswijzer

Deze rapportage is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 2 staat de start van vluchtelingen in Nederland centraal. Het gaat hierbij om het verloop van de asielprocedure en een eventuele procedure tot gezinshereniging, de opvang, de begeleiding in de eerste fase en de (verplichte⁶) inburgering. Vervolgens komen in hoofdstuk 3 verschillende aspecten met betrekking tot de sociaal-economische integratie van vluchtelingen aan bod. In hoofdstuk 4 staat de sociaal-culturele integratie van vluchtelingen centraal. De verschillende dimensies van integratie worden in hoofdstuk 5 gebundeld tot een aantal ‘integratieroutes’ die karakteristiek zijn voor vluchtelingen. Ook komt in dit hoofdstuk het perspectief van de vluchtelingen zelf op hun eigen integratie aan de orde. In hoofdstuk 6 is de Nederlandse bevolking aan het woord gelaten over de opvang en integratie van vluchtelingen. Het rapport wordt afgesloten met een samenvatting en enkele conclusies.

---

⁶ Vóór 1998 was inburgering voor nieuwkomers niet verplicht.

2 DE START IN NEDERLAND

De start in Nederland heeft een belangrijke invloed op het verloop van het integratieproces. Die start is voor vluchtelingen anders dan voor reguliere migranten die in het kader van werk of gezinsvorming/hereniging naar Nederland zijn gekomen. Niet alleen is de reden voor migratie van vluchtelingen anders dan voor andere migranten, ook hebben vluchtelingen te maken met een asielprocedure waarvan de uitkomst niet op voorhand vaststaat. Zij kunnen niet direct na aankomst beginnen met het opbouwen van een nieuw bestaan. Daarnaast geldt voor de meeste vluchtelingen dat zij geen sociaal netwerk hebben waarop zij kunnen steunen. Voor de eerste opvang en het wegwijzen worden in de samenleving zij veelal afhankelijk van instanties.

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de ervaringen van de vluchtelingen die zijn opgenomen in het panel ten aanzien van de asielprocedure, eventuele gezinshereniging, de opvang en inburgering. In de hoofdtekst wordt de feitelijke situatie geschetst. In de kaders wordt met behulp van een aantal portretten toegelicht wat deze ervaringen voor vluchtelingen betekenen.

2.1 De vlucht en de asielprocedure

Veruit de grootste categorie respondenten (90%) is als asielzoeker naar Nederland gekomen. Dit betekent dat deze vluchtelingen gedurende kortere of langere tijd een asielprocedure hebben moeten doorlopen om zekerheid te krijgen of zij al dan niet in Nederland mogen blijven. Slechts twee procent van de geïnterviewde vluchtelingen is op uitnodiging van de Nederlandse regering naar Nederland gekomen. Voor hen was het van meet af aan duidelijk dat zij een verblijfstatus zouden krijgen. De overige respondenten zijn voornamelijk in het kader van gezinshereniging - als partner of als kind - naar Nederland gekomen. Deze personen hebben geen asielprocedure doorlopen¹ maar hebben wel gedurende de gezinsherenigingsprocedure in onzekerheid verkeerd over de mogelijkheid van hun komst naar Nederland.

Hieronder wordt kort ingegaan op de redenen voor de vlucht, de reden waarom men specifiek naar Nederland is gekomen en de duur van de asielprocedure.

De vluchtachtergrond

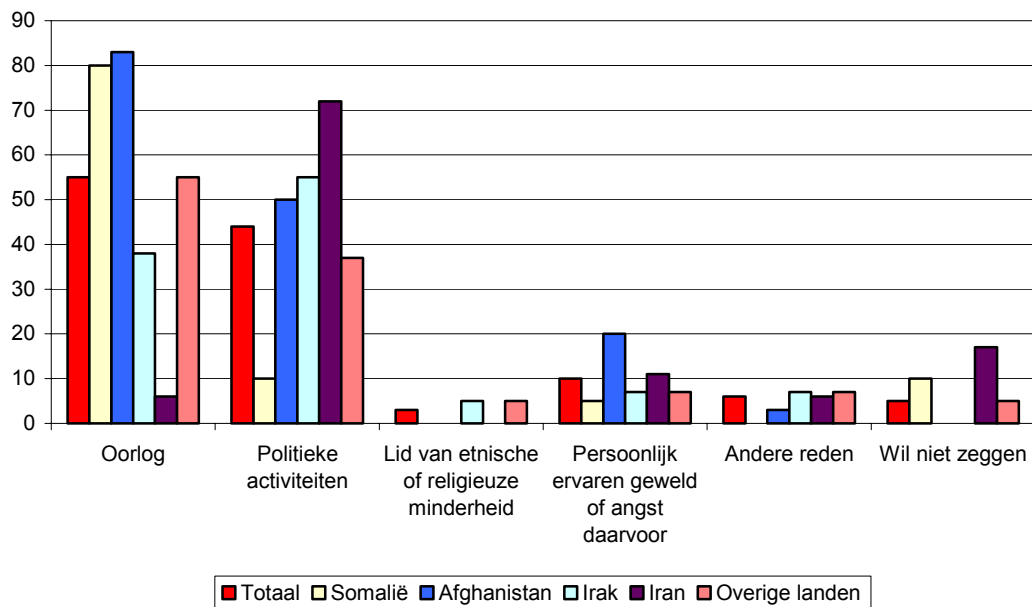
Er zijn verschillende redenen waarom vluchtelingen hun eigen land verlaten en op zoek gaan naar een veilig heenkomen elders.

---

¹ Sinds april 2004 doorlopen gezinsleden van vluchtelingen wel een asielprocedure. Zij moeten asiel vragen in Aanmeldcentrum Ter Apel.

Het klassieke beeld van vluchtelingen is dat van mensen die vanwege hun politieke activiteiten gevaar lopen in eigen land en daarom moeten vluchten. Wanneer we over vluchtelingen spreken gaat het echter steeds vaker over mensen die vanwege de oorlogssituatie in hun land niet langer veilig zijn en daarom uit hun land wegvluchten. Uiteraard is ook een combinatie van redenen mogelijk. Figuur 2.1 illustreert de belangrijkste vluchtredeken van de respondenten naar land van herkomst.

Figuur 2.1 Reden voor vlucht naar land van herkomst in percentages (n=202)

Bron: IntegratieBarometer VluchtelingenWerk, 2005.

De vluchtredeken variëren naar land van herkomst. Zo is voor de Somaliërs de burgeroorlog de belangrijkste reden om hun land te ontvluchten. Voor de Afghanen geldt oorlog eveneens als een belangrijk motief, maar daarnaast speelt ook de angst voor vervolging vanwege de eigen politieke activiteiten een rol. Voor de Iraniërs, en in iets mindere mate de Irakezen, zijn vooral politieke activiteiten de belangrijkste reden voor de vlucht.

Redenen voor komst naar Nederland

In verschillende studies wordt erop gewezen dat de gedwongen aard van de migratie van grote invloed is op het integratieproces van vluchtelingen (vgl. Berry 1988). De eerste zorg van een vluchteling is om een veilig heenkomen te vinden, de plek van bestemming doet er nauwelijks toe. Vaak zijn zij afhankelijk van anderen die hun vlucht regelen. Deze personen bepalen doorgaans waar een vluchteling naar toe gaat. Als gevolg hiervan en doordat hun vertrek vaak overhaast is, hebben vluchtelingen zich niet kunnen voorbereiden op hun komst naar Nederland. Uit de antwoorden van de respondenten blijkt dat er inderdaad maar in een

beperkt aantal gevallen sprake was van een specifieke gerichtheid op Nederland als bestemmingsland. De meeste vluchtelingen geven aan dat zij bij toeval in Nederland terecht zijn gekomen.² Dit geldt voor vluchtelingen uit alle verschillende herkomstlanden. Daarnaast is er een beperkte groep van met name Somaliërs en Afghanen voor wie het hebben van familie, vrienden of kennissen in Nederland een belangrijke reden was om naar Nederland te komen.

Tabel 2.1 'Reden' komt naar Nederland in percentages (N=202)³

Reden komt	Percentage
Toeval	48
Afgezet door reisagent	17
Positief beeld van Nederland	11
Aanwezigheid familie, vrienden, kennissen	10
Inschatting goede toelatingskansen	6
Andere reden	13
Wil niet zeggen	3

Bron: IntegratieBarometer VluchtelingenWerk, 2005.

De asielprocedure

De gemiddelde duur van de asielprocedure van de geïnterviewde vluchtelingen is drie jaar en vier maanden. Er zijn echter grote verschillen te constateren. Zo is er een categorie die binnen een jaar na komst naar Nederland de asielprocedure positief heeft kunnen afronden (16%).⁴ Een bijna net zo grote categorie heeft 6 tot 10 jaar moeten wachten voordat duidelijk werd of zij in Nederland mocht blijven (14%). Voor veruit de meeste vluchtelingen heeft de asielprocedure drie tot vijf jaar geduurd (41%). Het langdurig moeten wachten op uitsluitel van de asielprocedure brengt allerlei negatieve effecten voor de vluchteling met zich mee, zoals psychische problemen als gevolg van het langdurig niets doen en de onzekerheid rond het verblijf (zie ook portret 1). Aan de deelnemers aan het panel is gevraagd of er een verandering in de gezondheidssituatie is opgetreden sinds de komst naar Nederland. Drie op de tien vluchtelingen vindt zijn of haar gezondheidssituatie verslechterd. Psychische problemen, onzekerheid rondom de verblijfstitel en zorgen over familie en vrienden die zijn achter gebleven in het land van herkomst zijn hiervoor de meest genoemde redenen.

Het lange wachten op een status brengt niet alleen onzekerheid met zich mee maar betekent in de praktijk ook een langdurige onderbreking van de loopbaan. Tijdens de procedure zijn er weinig mogelijkheden om Nederlands te leren of een opleiding te volgen. Deze loopbaanonderbreking zet vluchtelingen op een achterstand in hun integratieproces.

Een korte asielprocedure is overigens ook niet altijd een garantie voor het probleemloos verlopen van het integratieproces. Ook na statusverlening lopen vluchtelingen tegen barrières

² Dit komt overeen met de bevindingen van een onderzoek van het WODC (cf. Bijleveld & Taselaar, 2000).

³ Percentages tellen op tot meer dan 100 procent omdat soms meer dan één antwoord gegeven is.

⁴ Bijna een kwart van deze groep (23%) bestaat uit gezinsherenigers en uitgenodigde vluchtelingen.

aan die het vinden van geschikt werk of een opleiding bemoeilijken. In hoofdstuk 3 wordt hier nader op ingegaan.

Portret 1: Gevolgen van een lange asielprocedure

Meneer T. is 38 jaar. Hij komt uit Syrië en is in 1994 naar Nederland gevlucht. Onlangs hebben hij en zijn gezin na jarenlang wachten een status voor onbepaalde tijd gekregen. De procedure heeft elf jaar geduurd. "Dit is van grote invloed op je integratie. Je mag niets doen tijdens de procedure. Niet naar school, niet inburgeren. Je leven staat stil. Door de onzekerheid, angst en de psychische belasting van het wachten, heeft integreren daarnaast ook niet de hoogste prioriteit. Je moet overleven. Na de eerste opluchting omdat je veilig in Nederland bent, word je treurig en bang door het wachten en de onzekerheid. De toekomst is zwart. Ik ben vier jaar onder behandeling van de psychiater geweest omdat ik depressief werd. Dat waren de ergste tijden. Je gaat piekeren en krijgt angst voor de dreigende terugkeer. Dit is nog erger dan dat je niet kan werken en niet naar school mag. Je zit in een cirkel en kan nergens heen. De spanning en onzekerheid brengen ook lichamelijke klachten met zich mee. Ik kreeg maagpijnen. De dokter zei dat het psychisch was." Toch heeft ondanks de onzekerheid meneer T. zijn leven in Nederland zo veel als hij aankom, op proberen te pakken. Hij leerde de Nederlandse taal en maatschappij kennen door kranten te lezen en televisie te kijken. Het contact met dorpsgenoten van het dorp in Friesland waar zijn gezin werd opgevangen, is daarbij van grote steun geweest. "De dorpsgenoten gingen als één man achter ons staan toen onze procedure werd afgewezen. We waren niet anoniem in het dorp. We hoorden erbij."

Sinds september 2004 volgt meneer T. een opleiding bedrijfsadministratie op mbo-niveau. Hij wil de studie volgend jaar afronden en een baan zoeken. "Ik ben in 1997 begonnen aan een hbo-opleiding. Door de spanningen kon ik het echter niet aan en moest de studie afbreken. Daar heb ik nu enorm veel spijt van want met die opleiding op zak, had ik nu veel meer kansen gehad op de arbeidsmarkt. De mbo-opleiding die ik op dit moment volg is in feite onder mijn niveau." Meneer T. schat zijn kansen op werk laag in vanwege zijn leeftijd. "Bovendien heb ik jaren niet gewerkt door de procedure en daardoor geen werkervaring op kunnen bouwen." Hoewel zijn eigen toekomstperspectief onzeker is, gaat het met zijn kinderen goed. Zij spreken vloeiend Nederlands en op school gaat het prima.

Er is geen direct verband waar te nemen tussen het jaar van aankomst in Nederland en de duur van de asielprocedure. Voor ruim drievijfde van de respondenten duurde de asielprocedure langer dan drie jaar.

Bijna tweederde van de vluchtelingen heeft in één keer een status gekregen. De rest heeft minimaal één keer beroep aangetekend tegen een uitspraak van de IND.⁵ Er is een duidelijk verband met de duur van de asielprocedure: degenen die pas na beroep een verblijfsstatus hebben gekregen, hebben gemiddeld ook langer in procedure gezeten.

Op dit moment heeft tweevijfde van de vluchtelingen uit het panel een verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd. Daarnaast is nog bijna een vijfde van de respondenten inmiddels gena-

---

⁵ Dit komt overeen met de cijfers van de IND. In 2003 betrof tweederde van alle statusverleningen een statusverlening in eerste aanleg (IND, 2003).

turaliseerd tot Nederlander. Beide groepen weten zich verzekerd van een voorgezet verblijf in Nederland.⁶ Er is ook een grote groep (26%) die een verblijfsstatus voor bepaalde tijd heeft. Voor hen is het nog onduidelijk of zij definitief toegang krijgen tot Nederland. Gedurende vijf jaar (of 3 jaar, afhankelijk van het moment waarop zij hun asielaanvraag hebben ingediend) hebben zij een intrekbare verblijfsstatus.⁷ Deze onzekerheid belemmert vluchtelingen bij hun integratie, onder meer bij het vinden van werk. Zo kunnen werkgevers huiverig zijn om mensen aan te nemen en in ze te investeren wanneer niet duidelijk is of zij uiteindelijk in Nederland mogen blijven. Ook voor de vluchtelingen zelf is de intrekbare vergunning niet altijd een stimulans om zich volledig te oriënteren op Nederland. Wanneer bovendien de verstrekking van verblijfsdocumenten niet soepel verloopt (zie portret 3), is het extra moeilijk om zich te richten op integratie in Nederland.

Portret 2: Onzekerheid vanwege de vergunning voor bepaalde tijd

Meneer F. is 28 jaar. Hij is afkomstig uit Soedan en is in 2000 naar Nederland gevlucht. Meneer F. is in Nederland opgeleid tot elektromonteur maar hij werkt met een tijdelijk contract in de land- en tuinbouw. Hij plukt appels, snijdt planten en sorteert komkommers en broccoli. Hij wil heel graag als elektro- of installatiemonteur aan de slag, maar dat is tot nu toe onmogelijk gebleken. Omdat het niet lukte, heeft meneer F. zijn uitkering stopgezet en is via het uitzendbureau aan de slag gegaan op een boerderij. Zijn contract duurt zes maanden. "Wat moet ik doen als mijn contract op de boerderij is afgelopen? Eigenlijk wil ik werken in de elektrotechniek. Maar het lukt niet. Niemand kan mij helpen, ook VluchtelingenWerk niet. Van Kliq heb ik al zes maanden niets gehoord. Als ik solliciteer krijg ik steeds te horen dat ik niet nodig ben. Misschien komt het omdat ik buitenlander ben." Meneer F. moet genoeg nemen met werkzaamheden onder zijn niveau en een salaris dat steevast te laat wordt zijn salaris uitbetaald.

In 2001 kreeg hij een vergunning voor bepaalde tijd. Meneer F. heeft vier maanden in de opvang gezeten, hij heeft een inburgeringscursus en een opleiding gevolgd. Hij spreekt Nederlands maar weet na vijf jaar nog steeds niet of hij definitief mag blijven. "Ik heb alles gedaan wat van mij verwacht werd, maar krijg daar tot nu toe niets voor terug. Hoe kan je iemand na zo veel jaar nog wegsturen? Waar zou ik naar toe moeten? Misschien naar België omdat ik Nederlands spreek." Het spreken van de taal is volgens meneer F. een belangrijk aspect van integratie. "Als je de taal spreekt, krijg je contact met mensen." Daarnaast is scholing en werk belangrijk volgens hem. "Maar werk krijgen buitenlanders niet. Daardoor kan je nooit groeien. Ik woon nu in een rijk land, maar ben nog steeds arm. Het uitzendbureau waarvoor ik werk krijgt vijftien euro per uur voor mij. Ik krijg daar zes euro van. Ik weet niet hoe mijn toekomst eruit ziet. Ik heb een tijdelijk arbeidscontract en geen vaste verblijfsvergunning. Mijn leven is onzeker".

⁶ Hierbij dient te worden opgemerkt dat elke vluchteling begint met een status voor bepaalde tijd.

⁷ In de Wijzigingswet Vreemdelingenwet 2000 (verlenging tijdelijkheid verblijfsvergunning asiel voor bepaalde tijd) is vastgelegd dat de vergunning voor bepaalde tijd is verlengd tot vijf jaar. Voor iedereen die vóór 1 september 2004 asiel heeft aangevraagd is de looptijd van de vergunning bepaalde tijd asiel nog drie jaar.

Portret 3: Problemen rondom de verlenging van verblijfsdocumenten

Meneer N. uit Kongo is 26 jaar en is in 2001 naar Nederland gekomen. Hij had binnen een jaar een status voor bepaalde tijd. Bij de verlenging van het pasje is echter iets misgegaan. Hij heeft een brief gekregen dat zijn pasje verlengd wordt, maar hij wacht er nu al een jaar op. Hij heeft wel een verblijfssticker van de IND. De uitkerende instantie heeft dit geaccepteerd, zodat zijn uitkering niet in gevaar is. Het Ministerie van VROM accepteert dit echter niet, waardoor de huursubsidie in gevaar dreigt te komen. Meneer N. heeft in het begin vaak naar de IND gebeld. De begeleidster van VluchtelingenWerk heeft hem dat afgeraden. Zij belt voor hem, maar dat heeft ook nog steeds niets opgeleverd. Het is ook niet gelukt om een pasje voor zijn vrouw te krijgen. Zij is twee jaar geleden in het kader van gezinshereniging gekomen. Bij de vreemdelingendienst is toen een verkeerd formulier ingevuld, namelijk een asielaanvraag. Op zijn opmerkingen dat zijn vrouw gekomen is met een MVV (machtiging voorlopig verblijf) in het kader van gezinshereniging, werd niet gereageerd.

Hij is hierover zeer boos: "Zij maken een fout en weigeren te luisteren. Toch moet ik nu bewijzen leveren dat de situatie anders is. De onschuldige wordt gestraft." Meneer N. is helemaal overspannen geraakt van de situatie. Hij is zelf een keer bewusteloos geraakt en slaapt slecht. "Ik ben echt ziek geworden van de situatie. Ik volgde een schakeljaar om daarna Sociaal Juridische Dienstverlening te gaan volgen. Ik heb twee examens met goed gevolg afgelegd. Ze vonden mij geschikt om naar het HBO te gaan. Ik heb echter moeten stoppen, want ik kan mij niet concentreren. Ik voel mij te slecht." Hij heeft geen vertrouwen in de toekomst. Hij is vooral bezorgd over zijn kinderen. Zijn oudste kind is zestien jaar. "Als het niet geregeld wordt met de verblijfsvergunning, dan kan de oudste niet verder doorleren". Doordat meneer N. zich niet goed voelt, sluit hij zich ook steeds meer af voor anderen. Hij had goed contact met zijn klasgenoten en zijn burens, maar hij heeft daar geen energie meer voor. Hij voelt zich alleen nog prettig met zijn vrouw en kinderen. Toen hij pas in Nederland was, voelde hij zich veilig. Hij was optimistisch gestemd en gemotiveerd om er iets van te maken. Nu overheerst het wantrouwen: "als allochtoon word je in Nederland niet serieus genomen. Je kan hierdoor nooit een moeilijke situatie oplossen. Als ik bel naar een instantie word ik niet teruggebeld. Als de medewerkers van VluchtelingenWerk bellen, krijgen ze in ieder geval een reactie. Ik krijg steeds meer het gevoel dat ik ongewenst ben."

2.2 Gezinshereniging

Omdat vluchtelingen hun vlucht zelden goed voor kunnen bereiden, komt het regelmatig voor dat zij hun land moeten verlaten met achterlating van (een deel van) het gezin. Onzekerheid over het lot van achtergebleven gezins- en familieleden maakt het voor vluchtelingen vaak moeilijk om de draad in Nederland op te pakken. Een kwart van de geïnterviewde vluchtelingen heeft ten minste een deel van de gezinsleden bij hun vlucht moeten achterlaten. Ruim de helft (56%) van de respondenten geeft aan alleen naar Nederland te zijn gekomen. Duidelijk is echter niet of het hier in alle gevallen om alleenstaande vluchtelingen gaat. Mogelijk is er onder deze groep ook een deel dat zijn of haar partner (en eventuele kinderen) heeft moeten achterlaten. Iets minder dan een vijfde (18%) is wel samen met zijn of haar gezin gekomen.

Op dit moment heeft acht procent van de vluchtelingen een partner die in het land van herkomst woont. Dit kunnen zowel ‘bestaande’ relaties zijn die al op het moment van de vlucht aanwezig waren als ‘nieuwe’ relaties (gezinsvorming). Van de vluchtelingen met kinderen geeft viervijfde aan dat al hun kinderen in Nederland zijn. De rest (20%) heeft een deel of zelfs alle kinderen nog in het land van herkomst. Met name Somalische vluchtelingen hebben vaak een deel of zelfs al hun kinderen in het land van herkomst wonen.

Vanaf het moment dat vluchtelingen een verblijfsstatus krijgen, kunnen zij ook een aanvraag indienen om partner en kinderen naar Nederland te laten komen in het kader van gezinshereniging. Ruim eentiende van de geïnterviewde vluchtelingen heeft een aanvraag voor gezinshereniging gedaan. Vluchtelingen die hun gezinsherenigingsprocedure met succes hebben afgesloten, moesten gemiddeld 2,8 jaar wachten op hereniging met hun gezin. Een kleine categorie vluchtelingen (6%) is nog bezig met een gezinsherenigingsprocedure.

De zorg om kinderen (of partner) die zijn achtergebleven in het land van herkomst is van grote invloed op het psychisch welbevinden van vluchtelingen en de veerkracht die zij hebben om in Nederland met hun leven verder te gaan. Dit geldt zowel voor de asielzoekers die nog in procedure zitten als voor de statushouders. Het grote verschil is wel dat eerstgenoemde groep voorlopig ook geen recht heeft op gezinshereniging.

Portret 4: Gevlucht zonder kinderen: nog geen zicht op hereniging

Meneer A. (39 jaar) zat in het leger van het voormalige communistische regime van Afghanistan en moest acht jaar geleden uit zijn geboorteland vluchten voor de Taliban. Hij kan absoluut niet terugkeren, het zou levensgevaarlijk zijn. Acht maanden geleden is zijn vrouw naar Nederland gekomen, omdat het ook voor haar te gevaarlijk werd in Afghanistan. Zij moest hun twee kinderen van acht en negen jaar achterlaten bij haar broer. De andere drie kinderen van het echtpaar zijn tijdens een Amerikaans bombardement om het leven gekomen. Hij had hen toen al jaren niet gezien. Meneer A. wacht inmiddels acht jaar op een status. Hij en zijn vrouw wonen in de opvang voor asielzoekers. Hij probeert zijn twee kinderen naar Nederland te halen. “Het lukt niet. Niets helpt. Ik moet wachten tot wij een verblijfsvergunning krijgen zegt VluchtelingenWerk. De mensen van VluchtelingenWerk helpen goed, maar zij kunnen het regeringsbeleid van Nederland niet veranderen. Daarom heeft de hulp voor ons niet zo veel zin. Mijn vrouw is ziek geworden van de zorgen om de kinderen en de onzekerheid. Zij huilt elke dag. Toen mijn vrouw nog in Afghanistan was, was het makkelijker. Zij kon op de kinderen letten.” Met meneer A. zelf gaat het ook niet goed. Door het wachten, de dood van zijn kinderen en het verscheurde gezin is zijn leven kapot. Hij kan zich moeilijk concentreren en slaapt slecht. “Mijn toekomst is niks. Ik ben er heel somber over. Ik kan alleen maar hopen op een status en hopen dat mijn kinderen mogen komen.” Het krijgen van een status blijft onzeker. In 2004 had de rechtbank positief geoordeeld over zijn zaak. Maar in maart 2005 moest hij een nieuw interview doen bij de IND. Dat is nu drie maanden geleden, hij wacht nog steeds op de uitslag. Ondertussen ligt zijn leven al jaren stil.

Portret 5: Het belang van gezinshereniging

Mevrouw S. uit Afghanistan (42 jaar) is in 1999 alleen met haar zes kinderen naar Nederland gekomen. In 2002 heeft zij een status gekregen. Vervolgens heeft zij gezinshereniging aangevraagd. Haar man heeft zich toen relatief snel bij hen gevoegd. Zij was daar erg blij mee. Haar kinderen misten hun vader heel erg. Ze waren daardoor vaak ziek en hadden concentratiestoornissen op school. Zij hadden moeite op school en hadden vaak vage klachten. Voor mevrouw was dat ook moeilijk: "het was heel zwaar, ik moest alles regelen, de kinderen verzorgen, de boodschappen doen, naar school om Nederlands te leren. Ik kon niet ziek worden, ik moest de boel draaiende houden. Nu mijn man er is, is het veel makkelijker. Zijn aanwezigheid heeft een zeer positief effect op de kinderen. Ze zijn nauwelijks meer ziek en ze presteren goed op school. Mijn man helpt mij met de boodschappen, hij heeft mij fietsen geleerd. We helpen de kinderen met hun huiswerk, de kinderen helpen ons met Nederlands leren. We stimuleren elkaar om ons leven in Nederland zo goed mogelijk in te richten. We kunnen nu ook gaan nadenken over het zoeken van werk".

2.3 De eerste opvang

Ruim tweederde van de vluchtelingen voelde zich welkom toen zij in Nederland aankwam. Het gevoel van welkom was vooral sterk onder de Afghaanse en Irakese vluchtelingen. De Somaliërs en Iraniërs voelden zich minder uitgesproken welkom: een vijfde tot een kwart van hen geeft aan dat zij zich niet welkom voelt. Niet duidelijk is wat de reden is voor deze verschillen.

Het zich niet welkom voelen beperkt zich uitsluitend tot de vluchtelingen die als asielzoeker naar Nederland zijn gekomen. Uitgenodigde vluchtelingen en gezinsherenigers voelden zich in alle gevallen welkom.

Degenen die zonder meer aangeven dat zij zich welkom voelden na aankomst in Nederland, lichten dit toe door te wijzen op de vriendelijke en gastvrije ontvangst door mensen in Nederland, de vrijheid en veiligheid die zij ervoeren en de ondersteuning die zij kregen van personen en organisaties zoals VluchtelingenWerk. Enkele citaten van de vluchtelingen zelf hierover:

"Ik had veel trauma's van de oorlog en de mensen hadden hier veel begrip voor."

"We werden goed opgevangen en hadden veel kansen om te integreren."

"Ik werd goed geholpen door VluchtelingenWerk, de kerk en mijn advocaat."

Degenen die zich maar ten dele welkom voelden bij hun komst naar Nederland wijzen daarbij vooral op de houding van Nederlanders ten aanzien van buitenlanders, de andere - vaak als gesloten ervaren - cultuur van Nederlanders en de lange duur van de asielprocedure. Bij sommigen is een aanvankelijk positief gevoel ten aanzien van Nederland als gevolg van genoemde aspecten omgeslagen in een minder positieve beoordeling van Nederland. Deze omslag heeft vooral te maken met de moeilijkheden om werk te vinden en contacten met

Nederlanders te leggen en het verharde maatschappelijke klimaat ten aanzien van buitenlanders.

De vluchtelingen die zich niet welkom voelden nadat zij in Nederland waren aangekomen wijzen vooral op het verloop van de asielprocedure, maar ook een ervaren gebrek aan ondersteuning wordt door sommigen genoemd. Enkele citaten van de vluchtelingen zelf:

“Ik voel mij niet welkom omdat ik geen verblijfsvergunning heb en nu al vijf jaar in Nederland woon.” “Ze geloofden mijn verhaal niet. Ik heb veel traumatische ervaringen in Nederland opgedaan.”

Huisvesting

Bijna alle respondenten (92%) hebben na hun komst in Nederland eerst enige tijd in een opvangvoorziening gewoond. Dit geldt niet alleen voor vluchtelingen die als asielzoeker naar Nederland zijn gekomen maar ook voor een (klein) deel van de gezinsherenigers en uitgenodigde vluchtelingen. Ongeveer negen procent van de respondenten woont nog steeds in de centrale opvang (dit zijn met name asielzoekers die nog in procedure zitten). De duur van het verblijf in een opvangcentrum is zeer divers. In feite is het panel op te delen in drie min of meer gelijke groepen: eenderde woonde één jaar of korter in een centrum, eenderde verbleef een tot drie jaar in een (of meerdere) centrum(centra) en nogmaals eenderde verbleef drie jaar of langer in de opvang.

Het verblijf in een opvangcentrum, zeker als dit wat langer duurt, wordt in publicaties over vluchtelingen vaak gezien als een factor die een ongunstige invloed heeft op het integratieproces van vluchtelingen. Het gebrek aan privacy, het rond moeten komen met heel weinig geld, het gedwongen niets doen, zijn allemaal factoren die veel stress veroorzaken. Gedurende de periode in de opvang zijn vluchtelingen gedwongen lijdzaam de resultaten van de asielprocedure af te wachten en worden niet gestimuleerd om hun leven in eigen handen te nemen. Er wordt in dit verband vaak gesproken van de hospitalisering van vluchtelingen. Wanneer vluchtelingen een verblijfsstatus krijgen, worden zij ineens geacht zelf vorm te geven aan hun integratie in Nederland. Velen zijn als gevolg van het langdurig afwachten in het asielzoekerscentrum verleerd om zelfstandig te leven en eigen keuzes te maken.

De beoordeling van de opvang in het centrum door de respondenten vertoont een duidelijk verband met de duur van de opvang. Voor de groep als geheel geldt dat bijna de helft het wonen in een opvangcentrum als onprettig tot zeer onprettig heeft ervaren. Eenderde vond het wonen in een centrum wel plezierig. Met name degenen die langer dan drie jaar in de opvang hebben gezeten, beoordelen het verblijf in het centrum negatief.

Ook het tijdens de asielprocedure moeten verhuizen naar een ander opvangcentrum brengt de nodige onrust voor vluchtelingen met zich mee. Zij moeten bij een tussentijdse verhuizing weer wennen aan een nieuwe omgeving en opnieuw contacten leggen. Een aanzienlijke

groep vluchtelingen heeft hiermee te maken gekregen. Ruim tweederde van de geïnterviewde vluchtelingen heeft in twee of meer verschillende opvangcentra gewoond.

Ten aanzien van de huisvesting van vluchtelingen geldt een spreidingsbeleid. Asielzoekers worden in eerste instantie verspreid opgevangen in opvangcentra in alle regio's van het land. Vervolgens hebben gemeenten een taakstelling voor de huisvesting van een bepaald aantal statushouders. De matching hiervoor wordt door het COA⁸ verricht. Na statusverlening zijn vluchtelingen vrij om zich op een plek naar eigen keuze te vestigen. Omdat zij voor huisvesting vaak afhankelijk zijn van de gemeente, blijven velen (in eerste instantie) echter wonen in de plaats waar zij een huis aangeboden krijgen. Dit is meestal niet in de gemeente waar vluchtelingen in de opvang hebben gezeten. Uitplaatsing naar een nieuwe gemeente betekent in dat geval weer opnieuw beginnen met het aangaan van sociale contacten en het opbouwen van een netwerk. Zeker voor (alleenstaande) vrouwen die voor kinderopvang afhankelijk zijn van hun sociale netwerk levert dit soms nieuwe belemmeringen op om bijvoorbeeld te kunnen gaan werken (of een opleiding te volgen).

Portret 6: Verlies van sociale contacten door uitplaatsing naar een andere gemeente

Mevrouw H. uit Somalië (33 jaar) is in 1995 alleen naar Nederland gekomen met haar kinderen. Na een jaar heeft haar man zich bij het gezin gevoegd, maar vijf jaar geleden is ze bij hem weggegaan en ze woont nu alleen met haar vijf kinderen. Drie maanden geleden heeft ze een verblijfsvergunning gekregen. Ze heeft er tien jaar op gewacht. Tien jaar die ze als verloren beschouwt, want in die tijd heeft ze niets kunnen opbouwen, geen opleiding, geen werk, geen enkele zekerheid. Door de zorg voor haar kinderen, haar optimisme en steun van vrienden en familie heeft ze het volgehouden. De verwachting dat het leven na een status makkelijker zou worden, kwam in eerste instantie echter niet uit. In de afgelopen tien jaar heeft mevrouw H. op veel verschillende plekken gewoond. De laatste jaren op verschillende adressen in Roosendaal, waar ze inmiddels een uitgebreid sociaal netwerk heeft opgebouwd. Als alleenstaande moeder is een goed netwerk onontbeerlijk, volgens haar. Ze blijkt echter niet in Roosendaal te kunnen blijven wonen. Er is een huis in Woensdrecht voor haar gezin beschikbaar. Ze ziet er erg tegenop om naar Woensdrecht te gaan. Ze heeft geen auto en ze kent niemand daar. In Roosendaal kan ze altijd wel iemand vinden die op de kinderen wil passen. Dat is belangrijk want ze moet iedere week met haar dochter naar Rotterdam (haar dochter heeft last van allergieën en ademhalingsproblemen). Vanuit Woensdrecht kost het veel meer tijd om naar Rotterdam te reizen, bovendien is er dan geen oppas voor de andere kinderen. Mevrouw H. is ook bang dat ze veel meer geld kwijt zal zijn aan boodschappen. In Woensdrecht zijn wel goedkope winkels, maar daar kan ze niet naar toe zonder auto. Ze is tevens bezorgd over de kinderen. Die zijn al op vijf verschillende scholen geweest. Op de school waar ze nu zitten gaat het goed, maar ze weet niet of het in Woensdrecht ook goed zal gaan. Ze had gehoopt dat ze kon gaan werken als ze een status zou krijgen. Maar ze weet nu niet of het mogelijk is. De verzorging van haar kinderen en met name haar zieke dochter kost veel tijd. Als ze dan niet terug kan vallen op het netwerk van vrienden is het te zwaar om ook nog een opleiding te volgen of te werken. Ze weet daarom niet goed wat ze van de toekomst kan verwachten. "Als je zolang op een verblijfsstatus moet wachten, dan durf je niet eens meer een voorstelling van de toekomst te maken. Maar ik ben optimist, dus hopelijk komt alles goed, ook in Woensdrecht."

⁸ Centraal Orgaan Opvang Asielzoekers.

Het spreidingsbeleid heeft tot gevolg dat de concentratie van vluchtelingen in het westen van het land en in de grote steden veel minder sterk is dan voor de traditionele migrantengroepen. Van de vier grote vluchtelingengroepen woont 15 tot 20 procent in één van de vier grote steden. Voor de traditionele migrantengroepen varieert dit van 34 procent van de Antillianen tot 55 procent van de Surinamers. In tabel 2.2 wordt een overzicht gegeven van de spreiding over landsdelen van de verschillende bevolkingsgroepen.

Tabel 2.2 Percentuele verdeling van bevolkingsgroepen over regio's in 2003

	Noord	Oost	Zuid	West
Afghanen	9	21	20	50
Irakezen	11	25	13	51
Iraniërs	9	20	14	56
Somaliërs	8	16	23	53
Turken	2	21	16	60
Marokkanen	2	10	17	72
Surinamers	3	11	7	79
Antillianen	6	14	14	66
Autochtonen	12	22	23	44

Bron: CBS Statline, geciteerd in Van den Maagdenberg (red.) (2004).

Dat vluchtelingen over heel het land verspreid worden gehuisvest heeft voor- en nadelen. Vaak geldt voor vluchtelingen die in gezinsverband naar Nederland zijn gekomen dat de opvang in een kleine dorpsgemeenschap gunstig is. Zij kunnen via hun kinderen vaak snel aansluiting vinden bij de lokale bevolking. Voor (jonge) alleenstaande vluchtelingen is het wonen in een dorp vaak minder positief. Zij kunnen vaak maar moeilijk contact maken met de bevolking en zijn voor allerlei voorzieningen (onderwijs, werk, ontspanning) afhankelijk van de stad (zie ook portret 7).

Portret 7: Moeizame sociale integratie in een dorp buiten de Randstad

Meneer A. is 35 jaar en komt uit Koerdistan/Irak. Hij woont sinds 1998 in Nederland en heeft een vergunning voor bepaalde tijd. "Ik woon en slaap in Gorredijk en studeer in Drachten. Vroeger was ik drie tot vier dagen per week in Amsterdam bij mijn ex-vriendin. Het liefst zou ik in een stad wonen, want in Gorredijk val je op als donkere man en ervaar je de discriminatie. In Drachten en zeker in Amsterdam heb ik dat nooit ervaren." Het is moeilijk om contact op te bouwen in Gorredijk vindt meneer A. De mensen zijn niet toeschietelijk. Toen hij er pas woonde, heeft hij bij vier burens een kaartje in de bus gedaan. Niemand heeft gereageerd. Slechts met één gezin heeft hij contact. "We maken praatjes via het balkon." Het liefst zou meneer A. in Amsterdam wonen. "Ook op de arbeidsmarkt maak je daar meer kans." Het is dan ook niet uit vrije wil dat hij in Gorredijk woont. Het was een plaats waar hij vanuit het COA snel een zelfstandige woning kon krijgen. Daarnaast is hij in Drachten bezig met de verplichte inburgering. De verblijfssituatie van meneer A. is nog niet zeker gezien zijn vergunning voor bepaalde tijd. Eind augustus gaat hij een vergunning voor onbepaalde tijd aanvragen. Hij moet tot eind november op de uitslag wachten en wordt daar erg onrustig van. Als de uitslag negatief is, weet hij niet wat hij moet doen. Als de uitslag positief is, zou hij genoeg weten. Hij zou aan het werk willen, zijn eigen brood willen verdienen. Hij durft daar echter nauwelijks van te dromen.

2.4 Inburgering

Vanaf het begin van de jaren tachtig kenden gemeenten opvangprogramma's met name gericht op de integratie van uitgenodigde vluchtelingen. Deze werden door het Rijk gefinancierd.⁹ In 1996 is een landelijke regeling van kracht geworden, te weten de Regeling Inburgering Nieuwkomers (RIN). Nieuwkomers met een uitkering en verblijfsgerechtigden namen deel aan de inburgeringsprogramma's in het kader van de RIN.¹⁰

In september 1998 heeft deze regeling een wettelijke basis gekregen in de Wet Inburgering Nieuwkomers (WIN). Hierin is vastgelegd dat alle nieuwkomers een inburgeringscursus moeten volgen. Voor vluchtelingen betekent dit dat zij na het verkrijgen van een verblijfsstatus eerst verplicht moeten inburgeren. Zij moeten taalonderwijs volgen en lessen maatschappij-oriëntatie.¹¹ Een vluchteling kon tot voor kort pas aan de inburgering beginnen nadat hij vanuit het opvangcentrum was gehuisvest in een gemeente. In sommige gevallen laat deze uitplaatsing enige tijd op zich wachten zodat ook na statusverlening enige tijd verstrijkt voordat de vluchteling met het inburgeringstraject kan starten.¹² Hierdoor loopt het integratieproces van vluchtelingen onnodige vertraging op. In het najaar van 2004 is het COA daarom in drie regio's begonnen met een aantal pilots voor inburgering in de opvang. Niet uitgeplaatste statushouders kunnen in afwachting van een toewijzing van een woning alvast beginnen met de voorbereiding op inburgering. De resultaten van deze pilots zijn nog niet bekend.

Bijna driekwart van de geïnterviewde vluchtelingen heeft een inburgeringscursus gevolgd of volgt deze nog op dit moment. Ook onder de groep vluchtelingen die voor de ingang van de WIN in 1998 een verblijfsstatus heeft gekregen (of met terugwerkende kracht een verblijfsstatus heeft gekregen met een ingangsdatum voor 1998) is er toch een grote groep die een inburgeringscursus heeft gevolgd (55%). Deze vluchtelingen hebben waarschijnlijk een cursus gevolgd in het kader van de voorlopers van de huidige WIN. Ook is het mogelijk dat deze vluchtelingen in het kader van de diverse Oudkomersregelingen aan een inburgeringscursus hebben deelgenomen. Van de groep met een status van voor 1998 volgt op dit moment 27 procent een inburgeringscursus. Hierbij gaat het vrijwel zeker om een cursus in het kader van de Oudkomersregelingen. Van degenen die vanaf 1998 een verblijfsvergunning hebben ge-

---

⁹ Het betrof hier de Bijdrageregeling Integratieprogramma's Verblijfsgerechtigden (BIV).

¹⁰ Brink, M, S. van Rossum, T. Visser & N. van den Berg (1997).

¹¹ Het kabinet is voornemens om in 2006 een nieuwe inburgeringswet (Wet Inburgering) in te voeren waarbij alle oudkomers die niet kunnen aantonen over voldoende taal- of opleidingsniveau te beschikken, alsnog verplicht moeten inburgeren. Ook degenen die onder de oude inburgeringswet niet het vereiste niveau hebben behaald, moeten opnieuw inburgeren. Voor nieuwkomers geldt onveranderd dat zij verplicht moeten inburgeren.

¹² In 2004 was de gemiddelde uitplaatsingstermijn van vergunninghouders ruim 9 maanden (IND, 2005: Jaarrapportage 2004).

kregen, volgt op dit moment bijna een kwart nog een inburgeringscursus. Bijna tweederde heeft de inburgeringscursus afgerond.

Over het algemeen zijn de geïnterviewde vluchtelingen tevreden over de inburgeringscursus die zij gevolgd hebben of op dit moment nog volgen. Men is positief over de bijdrage van de inburgeringscursus aan hun beheersing van het Nederlands en hun kennis over de Nederlandse gewoontes, voorzieningen en instellingen. 87 procent is van mening dat zij door de cursus goed Nederlands heeft leren spreken. Slechts 8 procent van de vluchtelingen geeft aan dat zij niet tevreden was over de cursus. Een gebrek aan maatwerk speelt hierbij vaak een rol. Ook in andere studies wordt onvoldoende maatwerk geïdentificeerd als een knelpunt bij de inburgering van vluchtelingen (zie o.a. Cornelis et al 1997; Pen en Tissing, 2000; Brink e.a. 2002). Het cursusaanbod is naar niveau en intensiteit soms onvoldoende gedifferentieerd om tot goede resultaten te komen. Er zijn bijvoorbeeld te weinig intensieve cursussen voor hoger opgeleiden. Vooral buiten de stedelijke gebieden is de vraag naar dergelijke cursussen beperkt vanwege de kleine aantallen cursisten zodat onderwijsaanbieders niet altijd een voldoende gedifferentieerd cursusaanbod hebben.

Portret 8: Ervaringen met inburgering

Meneer K. komt uit Rwanda en is 26 jaar. Hij is inmiddels vijf jaar in Nederland en volgt een hbo-opleiding. Na zijn statusverlening volgde hij een inburgeringscursus maar daar was hij niet zo tevreden over. Meneer K. is in een groep geplaatst met mensen die nooit naar school zijn geweest. De lessen waren te simpel, waardoor hij zich behandeld voelde als een klein kind. Iedere keer als hij bij de school ging klagen dat hij in de verkeerde groep zat, werd er gezegd dat het niet anders kon. Het werd echter nooit uitgelegd. Hij vond het een onbevredigend antwoord en raakte behoorlijk gedemotiveerd. Hij wilde echter wel graag Nederlands leren, omdat hij verder wilde leren: "Ik heb er toen voor gekozen om buiten school om Nederlands te leren. Door veel met mensen te praten en veel te lezen, leer je pas echt Nederlands."

De inburgeringscursus is een eerste stap naar integratie in Nederland. Na de verplichte 600 uur NT2¹³ in het kader van de WIN wordt het inburgeringsprogramma in principe afgesloten met een advies over de doorgeleiding naar vervolgactiviteiten. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om verdere scholing of toegang tot de arbeidsmarkt. Uit de evaluatie van de WIN¹⁴ blijkt dat een kwart tot eenderde van de vluchtelingen na afloop van de cursus niet wordt doorgeleid. Belangrijke oorzaken hiervoor zijn het aanvaarden van werk en redenen van persoonlijke en medische aard. Van degenen die wel worden doorgeleid, blijkt dat de meesten vervolgtaallesen zijn gaan volgen (zie Brink e.a., 2002).

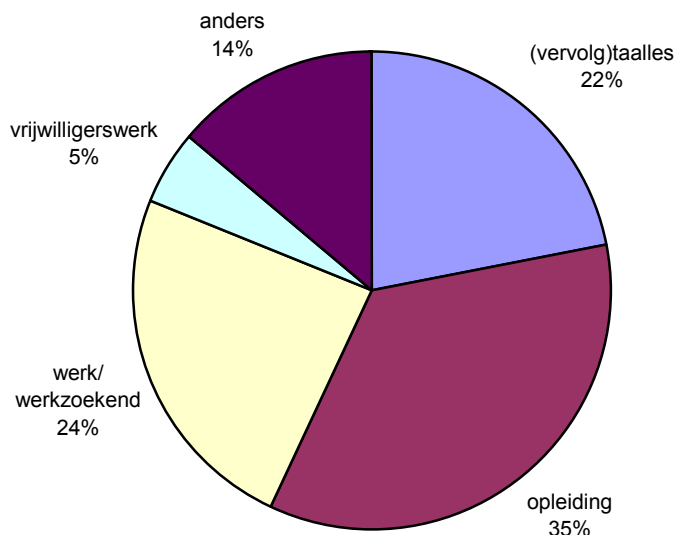
---

¹³ Nederlands als tweede taal.

¹⁴ Wet Inburgering Nieuwkomers.

Voor veel vluchtelingen geldt namelijk dat na afloop van de verplichte 600 uur NT2 het taalniveau nog onvoldoende is om werk te vinden of om een vervolgopleiding te volgen. De antwoorden van de vluchtelingen die in het kader van de IntegratieBarometer zijn geïnterviewd weerspiegelen bovenstaande uitkomsten. Ruim een vijfde van de geïnterviewde vluchtelingen die een inburgeringscursus heeft gevolgd, is na afloop van de inburgeringscursus verder gegaan met taallessen (zie figuur 2.2). Daarnaast is er een categorie van ruim eenderde die een opleiding is gaan volgen om hun kansen op de arbeidsmarkt te vergroten. Een kwart is na afloop van de cursus gaan werken of werk gaan zoeken. Met name mannen richten zich na afronding van de inburgeringscursus op werk. Vrouwen gaan verhoudingsgewijs vaak verder met vervolgtaallessen.

Figuur 2.2 Vervolgactiviteiten na inburgeringscursus (N=111)

Bron: IntegratieBarometer VluchtelingenWerk, 2005.

Financiële redenen liggen vaak ten grondslag aan het feit dat sommige vluchtelingen geneigd zijn om zo snel mogelijk werk te vinden, ook al sluit dat werk niet aan bij hun werkervaring en opleidingsniveau. (Odé & Brink, 2002). Niet zelden hebben vluchtelingen schulden moeten maken bij hun komst naar Nederland. Daarnaast zijn er allerlei kosten (leges) verbonden aan het verkrijgen van een verblijfsvergunning en eventuele gezinshereniging. Dit maakt de noodzaak om op korte termijn geld te verdienen groot. Op langere termijn kan een dergelijke strategie soms negatief uitpakken omdat het vaak om laaggekwalificeerd en onzeker werk gaat waarbij weinig bruikbare ervaring opgedaan kan worden voor werk dat beter aansluit bij de eigen competenties.

2.5 Begeleiding bij de eerste opvang en inburgering

VluchtelingenWerk heeft een taak bij de eerste opvang van vluchtelingen in Nederland, zowel tijdens de asielprocedure als in de periode na statusverlening. Aan de respondenten is gevraagd of zij begeleiding hebben ontvangen en in hoeverre zij ook tevreden waren met de geboden ondersteuning.

Driekwart van de respondenten heeft in het opvangcentrum begeleiding gehad van VluchtelingenWerk. Daarvan is de overgrote meerderheid (82%) tevreden tot heel tevreden over de geboden begeleiding. Zij waarderen vooral de steun bij de procedure en het invullen van allerlei formulieren. Daarnaast wordt gewezen op het belang van mensen die behulpzaam en vriendelijk zijn en die ondersteuning kunnen bieden bij het oplossen van problemen. Enkele citaten van de vluchtelingen zelf hierover:

“Het zijn vriendelijke mensen die mij veel steun gaven. Ze waren altijd behulpzaam.”

“Zij hebben mij bij alle procedures goed geholpen.”

Een kleine categorie (10%) is niet zo of helemaal niet tevreden over de ondersteuning die zij van VluchtelingenWerk heeft gekregen. Soms heeft dit te maken met het feit dat het niet klikte tussen de vluchteling en begeleider. Ook hebben sommigen het gevoel dat ze niet altijd goed geholpen zijn door VluchtelingenWerk; *“Ze hebben me niet goed geholpen om mijn kinderen naar Nederland te krijgen en ook hebben ze me niet geholpen met een huis.”*

Bijna drievijfde (58%) van de vluchtelingen die een inburgeringscursus heeft gevolgd, heeft daarbij ondersteuning gehad van VluchtelingenWerk.¹⁵ Ook over deze begeleiding is de overgrote meerderheid (90%) van de vluchtelingen tevreden tot zeer tevreden. Aandacht, hulp bij concrete problemen, het geven van informatie, zijn aspecten die positief gewaardeerd worden. Citaat: *“Ze helpen je om in de goede richting te gaan. Ze hebben me bijvoorbeeld geholpen om een school te zoeken.”*

Een kleine groep is ontevreden over de geboden ondersteuning. Het gaat dan bijvoorbeeld om zaken met betrekking tot het mogen volgen van een opleiding of het regelen van kinderopvang. Citaat: *“Ik kon niet gelijk met mijn taal cursus beginnen. VluchtelingenWerk wou geen kinderopvang voor mij regelen.”*

---

¹⁵ Gezien de nauwe betrokkenheid van VluchtelingenWerk bij de inburgering van vluchtelingen is dit een opmerkelijk laag percentage. Dit is niet op basis van de gegevens te verklaren. Mogelijk speelt de interpretatie van wat onder inburgering valt en wat niet een rol, bijvoorbeeld indien alleen taallessen als inburgeringscursus gezien worden.

2.6 Samenvatting en conclusie

Nagenoeg alle vluchtelingen in het panel hebben na aankomst in Nederland de volgende stappen doorlopen: de asielaanvraag, opvang in een centrum, uitplaatsing naar een gemeente na statusverlening en inburgering. Uit het bovenstaande hoofdstuk blijkt dat er binnen deze stappen verschillende aspecten zijn die het integratieproces van vluchtelingen positief dan wel negatief beïnvloeden.

Het inburgeringsbeleid geldt als een positief element voor verdere integratie. Hoewel uit eerder onderzoek blijkt dat het rendement van inburgering nogal eens tegenvalt, zijn nagenoeg alle vluchtelingen het er over eens dat inburgering heeft bijgedragen aan een betere beheersing van het Nederlands. Taal is volgens velen een sleutel tot integratie. Een inburgeringscursus biedt daar een eerste opstap voor.

Een factor die van invloed is op integratie, maar die niet voor iedereen hetzelfde betekent, is het spreidingsbeleid. Voor vluchtelingen met gezinnen heeft het wonen in kleinere gemeenten buiten de Randstad een positief effect op hun sociale integratie. Voor alleenstaanden geldt vaak dat zij de aansluiting bij de lokale bevolking maar moeilijk kunnen vinden. Het gebrek aan economische mogelijkheden in veel plattelandsgemeenten speelt daarbij ook een rol.

Integratiebelemmerende factoren zijn met name een lange asielprocedure, een langdurig verblijf in een opvangcentrum en lange gezinsherenigingsprocedure (of het niet kunnen aanvragen van gezinshereniging gedurende de asielprocedure). Deze factoren hebben vooral invloed op het psychisch welbevinden van de vluchtelingen waardoor zij vaak niet goed in staat zijn om zich te concentreren op het leren van het Nederlands of om een opleiding te volgen (voorzover dat overigens mogelijk is gedurende de asielprocedure). Langdurige onzekerheid en inactiviteit maakt het ook moeilijk om na statusverlening meteen actief bezig te zijn met integratie. Na statusverlening is het onder meer de vergunning voor bepaalde tijd die integratie belemmert. Sommige vluchtelingen ervaren dat zij daardoor moeilijk werk kunnen vinden. Ook draagt de mogelijkheid dat de vergunning wordt ingetrokken niet bij aan het gevoel van veiligheid en rust om een nieuwe start in Nederland te maken.

3 SOCIAAL-ECONOMISCHE INTEGRATIE VAN VLUCHTELINGEN

Uit studies is bekend dat de arbeidsmarktintegratie van vluchtelingen moeizaam verloopt (vgl. Van den Maagdenberg (ed.) 2004; Klaver & Odé, 2003; Warmerdam & Van den Til-laart, 2002). Er is sprake van een hoge inactiviteit en werkloosheid onder vluchtelingen. Daarnaast geldt voor degenen die wel werk hebben gevonden dat zij vaak onder hun niveau werken. Er zijn verschillende factoren debet aan deze problematische situatie die zowel gelegen zijn aan de zijde van de vluchtelingen als aan de vraagzijde van de arbeidsmarkt. Aspecten die hierbij van belang zijn, zijn onder meer een achterblijvend opleidingsniveau, een slechte beheersing van de Nederlandse taal, de langdurige loopbaanonderbreking, het ontbreken van een sociaal netwerk en onbekendheid met de werking van de arbeidsmarkt, een gebrekkige toepassing van EVC (Eerder Verworven Competenties) en IDW (Internationale Diploma Waardering) en negatieve beeldvorming en discriminatie door werkgevers (Klaver&Odé, 2005).

In dit hoofdstuk wordt aandacht besteed aan de sociaal-economische integratie van de vluchtelingen die deel nemen aan het panel. Achtereenvolgens komen de volgende onderwerpen aan bod: onderwijs in Nederland, beheersing van het Nederlands, de arbeidsmarktparticipatie en de inkomenssituatie.

3.1 Onderwijs

Uit onderzoek van het ISEO/SCP naar de sociaal-economische positie van allochtonen (afgekort SPVA) blijkt dat er een aanzienlijke variatie is in opleidingsniveau tussen de verschillende vluchtelingengroepen. Iraniërs zijn bijvoorbeeld verhoudingsgewijs hoog opgeleid. Zij lijken wat opleidingsniveau betreft nog het meest op de autochtone bevolking. Somaliërs zijn daarentegen laag opgeleid. Hun opleidingsniveau komt ongeveer overeen met dat van de Marokkanen en Turken in Nederland (Van den Maagdenberg, 2004).

De vluchtelingen die zijn opgenomen in dit panel laten een vergelijkbare variatie in opleidingsniveau zien. Wel zijn in het panel de zeer laag opgeleide Somaliërs en de hoog opgeleide Afghanen en Irakezen oververtegenwoordigd (zie tabel 3.1).

Tabel 3.1 Gerealiseerd opleidingsniveau in steekproef (1) en in referentiegroep uit SPVA (2), in percentages

	Ten hoogste basisonderwijs	Lager opgeleid (vmbo/mavo)	Middelbaar opgeleid (mbo/havo/vwo)	Hoger opgeleid (hbo/wo)
Steekproef/panel				
Somaliërs (n=13)	62%	8%	31%	-
Afghanen (n=32)	31%	6%	25%	31%
Iraniërs (n=12)	8%	33%	25%	33%
Irakezen (n=29)	24%	17%	17%	38%
Anders (n=61)	25%	28%	18%	23%
SPVA				
Somaliërs (n=589)	55%	15%	23%	8%
Afghanen (n=779)	42%	10%	27%	22%
Iraniërs (n=753)	13%	15%	42%	31%
Irakezen (n=827)	34%	13%	26%	27%
SPVA				
Turken (n=1897)	52%	23%	20%	6%
Marokkanen (n=1553)	58%	14%	21%	8%
Surinamers (n=1367)	22%	33%	31%	14%
Antillianen (n=906)	20%	32%	28%	20%
Autochtonen	9%	23%	42%	26%

(1) Het betreft hier het gerealiseerd opleidingsniveau in het land van herkomst. Het aandeel vluchtelingen in het panel met een diploma van een Nederlandse opleiding is zeer beperkt.

(2) Het betreft hier het totaal gerealiseerde opleidingsniveau (zowel in het buitenland als in Nederland).

Bron: IntegratieBarometer VluchtelingenWerk 2005 & ISEO/SCP (SPVA-03 en SPVA-02 gewogen) in Van den Maagdenberg, 2004.

Vaak is een opleiding die genoten is in het buitenland niet voldoende om succesvol in te stromen op de Nederlandse arbeidsmarkt. Ten eerste zijn veel vluchtelingen niet in staat geweest om hun diploma's tijdens hun vlucht mee te nemen naar het buitenland. Deze vluchtelingen moeten eerst proberen aan te tonen welke opleiding zij hebben genoten in het land van herkomst. Ten tweede geldt dat behaalde diploma's niet altijd worden erkend in Nederland of lager worden gewaardeerd (zie tabel 3.2). Bovendien is kennis soms verouderd vanwege de langdurige loopbaanonderbreking als gevolg van de vlucht en de asielprocedure. Een hoge opleiding is daardoor geen garantie om in Nederland makkelijk werk te vinden dat bovendien aansluit bij de genoten opleiding en opgedane vaardigheden.

Tabel 3.2 Waardering buitenlands diploma, naar groepering, 2003

	Afghanen (n=114)	Irakezen (n=172)	Iraniërs (n=243)	Somaliërs (n=39)
Gelijk als in herkomstland	37	35	53	38
Lager dan in herkomstland	59	63	46	54
Niet erkend in Nederland	4	2	2	8

Bron: ISEO/SCP (SPVA-03 gewogen) in Van den Maagdenberg, 2004.

Uit onderzoek blijkt dat onderwijs dat in Nederland genoten is van invloed is op de mogelijkheden voor een succesvolle instroom op de arbeidsmarkt. Van den Tillaart e.a. (2000) consta-

teren dat een Nederlands diploma vaker tot werk leidt, dat bovendien aansluit bij het genoten onderwijsniveau. Van de geïnterviewde vluchtelingen heeft bijna eenderde een opleiding gevolgd in Nederland.¹ Het gaat daarbij vooral om mensen die een middelbare beroepsopleiding volgen of hebben gevolgd (27%) of een opleiding op hbo/wo-niveau (19%).

Degenen die een opleiding hebben gevolgd in Nederland hebben deze niet allemaal afgerond. Sommigen zijn voortijdig gestopt met hun studie, anderen zitten nog op de opleiding. In totaal heeft bijna de helft (57%) van de vluchtelingen die in Nederland een opleiding hebben gevolgd daarvan inmiddels ook een diploma op zak. Op het totaal van alle geïnterviewde vluchtelingen, komt dit neer op 16 procent van de respondenten met een Nederlands diploma.

Tabel 3.3 Gerealiseerde opleiding (1) in Nederland

Totaal aantal respondenten	Waarvan opleiding gevolgd in Nederland	Waarvan opleiding afgerond in Nederland
179 (100%)	58/179 (32%)	28/179 (16%)

(1) Inburgeringscursussen en taalonderwijs zijn niet als opleiding meegeteld in deze berekening.

Bron: IntegratieBarometer VluchtelingenWerk, 2005.

Mannen volgen verhoudingsgewijs vaker een opleiding in Nederland dan vrouwen. Het zijn met name vluchtelingen die in hun land van herkomst ten hoogste basisonderwijs of lager onderwijs (vmbo/mavo) hebben afgerond die in Nederland een vervolgopleiding hebben gevolgd. Ook onder de hoger opgeleiden (hbo/wo) wordt relatief vaak een opleiding in Nederland gevolgd. Een groep die naar verhouding niet vaak een opleiding in Nederland heeft gevolgd, zijn vluchtelingen met een middelbare (beroeps)opleiding. Een mogelijke verklaring is dat de aansluiting bij de Nederlandse arbeidsmarkt voor deze groep makkelijker te realiseren is dan voor respectievelijk de lager en hoger opgeleiden. Lager opgeleiden kunnen vaak alleen aansluiting bij de Nederlandse arbeidsmarkt vinden door een Nederlandse opleiding. Voor hoger opgeleiden geldt dat zij weliswaar veel bagage met zich mee brengen maar dat deze kennis vaak niet direct toepasbaar is in de Nederlandse context. Bovendien zijn bij hogere functies de taaleisen steeds belangrijker. Een Nederlandse opleiding is dan vaak een noodzakelijke investering om een functie op enig niveau te verwerven.

¹ Inburgeringscursussen en taalonderwijs zijn niet als opleiding meegeteld in deze berekening.

Portret 9: Laagopgeleide vluchteling die een MBO-opleiding volgt

Mevrouw H. is 30 jaar en is in 1998 uit Somalië naar Nederland gekomen. Zij volgt momenteel een mbo-opleiding sociale dienstverlening. In Somalië heeft zij geen scholing genoten, alleen een paar jaar basisschool. "Ik kom uit een arm land met oorlog. De familie waar ik uit kom is ook arm. Ik heb veel gemist. Daarom is het voor mij heel belangrijk dat ik in Nederland de kans krijg om educatie te volgen. Tegelijkertijd beseft ik dat ik heel veel in moet halen, ik mis de basis. Nu ben ik al zo oud en zit nog steeds op school."

Mevrouw H. is als weduwe alleen met haar zoontje naar Nederland gevlucht. Sinds 2004 heeft zij de Nederlandse nationaliteit. Er ging veel tijd over heen voordat zij zekerheid kreeg over haar verblijfsvergunning. Na statusverlening rondde zij in twee jaar de inburgeringscursus af en is vervolgens, met financiële hulp van VluchtelingenWerk, een administratieve cursus gaan volgen. Mevrouw H. is gemotiveerd om te leren en heeft plannen voor de toekomst. Haar voordeel is dat zij zich niet schaamt om Nederlands te praten. De taal heeft zij zich daardoor snel eigen gemaakt wat haar inhaalslag op het gebied van scholing mogelijk maakte. Nu zit ze op het mbo waarbij ze ook twintig uur per week stage loopt bij VluchtelingenWerk. Liever zou ze elders stage lopen, bijvoorbeeld bij de gemeente, het CWI, bij Justitie of de politie. Dit is echter niet gelukt. "Ik werd met smoesjes afgewezen.". Haar doel is om de opleiding in 2006 af te ronden en dan aan het werk te gaan. Het liefst zou ze journalist worden of werken bij een dienstverlenende instelling. Ondertussen zou ze parttime door willen studeren op hbo-niveau of via het NTI om haar kansen voor de toekomst te verbeteren. Maar voorlopig moet zij als alleenstaande, studerende moeder haar huishouden draaiende houden. Dit is niet eenvoudig. "In Afrika wordt altijd op je kinderen gepast. In Nederland is dat zo anders. Je moet alles alleen doen, altijd iemand zoeken die op wil passen, of je kind meenemen naar de opleiding."

Mevrouw H. vindt zichzelf goed geïntegreerd: "Ik ben honderd procent geïntegreerd. Ik ga naar school, spreek de taal en overtreed de wet niet. Ik zou graag willen trouwen met een Nederlandse man."

Hoewel het hebben van een Nederlands diploma een positieve invloed heeft op de mogelijkheden om werk te vinden dat aansluit bij het opleidingsniveau, is het volgen van een (reguliere) opleiding niet altijd eenvoudig. Alleen vluchtelingen die jonger zijn dan 30 jaar komen in aanmerking voor een studiebeurs in het kader van de Wet Studiefinanciering. Oudere vluchtelingen kunnen voor financiële ondersteuning een beroep doen op het University Assistance Fund (UAF) of studeren met behoud van uitkering. Voor dat laatste is echter toestemming van de Sociale Dienst nodig. Tot 2003 gaf de Sociale Dienst alleen toestemming tot het volgen van een opleiding op maximaal mbo-niveau. Vluchtelingen die een hbo- of universitaire opleiding wilden volgen met behoud van uitkering kregen daarvoor geen toestemming. Onder de nieuwe Wet Werk en Bijstand (WWB²) wordt het volgen van een (reguliere) opleiding (ongeacht het niveau) nog meer bemoeilijkt. Reïntegratie-inspanningen zijn vooral gericht op een zo snel mogelijke uitstroom naar werk waarbij nauwelijks wordt geïnvesteerd in opleidingen. Deze strategie levert voor gemeenten op korte termijn een besparing op de uitkeringslasten op, maar de vraag is of sprake is van een duurzame arbeidsinpassing. Niet alleen in financieel opzicht, maar ook in praktische zin vergt het volgen van een reguliere opleiding een behoorlijke dosis doorzettingsvermogen. Vluchtelingen moeten binnen korte

² De WWB is sinds 1 januari 2004 van kracht.

tijd voldoende Nederlands leren om een opleiding te kunnen volgen en sterk gemotiveerd zijn om de weg te vinden naar de reguliere instellingen (zie ook Brink, 1997).

Portret 10: Beperkte mogelijkheden om een opleiding te volgen

Mevrouw S. is 30 jaar en komt uit Burundi. Ze is in 2001 naar Nederland gekomen, kreeg na acht maanden een status en woont nu in Leiden met twee andere vrouwen, uit Ivoorkust en uit Rwanda. Haar droom is om te gaan werken in de zorg, het liefst in een bejaardentehuis. Ze is echter zeer gefrustreerd over de mogelijkheden die haar worden geboden in het kader van werk. Ze heeft een bijstandsuitkering en werkt 12,5 uur als schoonmaakster. De Sociale Dienst wil dat zij fulltime gaat werken en vindt een opleiding niet nodig. Mevrouw S. is het daar niet mee eens. "Ik kan niet fulltime werken en tegelijkertijd een opleiding volgen, dat is veel te zwaar. Ik wil parttime werken, zodat ik het kan combineren." Het ROC zegt dat ze een opleiding tot helpende in de verzorging kan volgen als ze een opleidingsplek vindt. Het lukt haar echter niet om een plek te vinden. Ze heeft bij verschillende bejaardentehuizen gesolliciteerd, maar die nemen haar niet aan omdat haar Nederlands niet goed zou zijn. Ze vindt dat ze het redelijk goed spreekt, en weet dat schrijven en lezen een probleem vormen. "Maar hoe kan ik nou beter Nederlands leren als ik niet de kans krijg om het te gebruiken? Door een opleiding te volgen, wordt het vanzelf beter". Ook is ze met haar dertig jaar relatief oud voor een leer-werktraject.

Ze wordt 'begeleid' door een reïntegratiebedrijf. Ze heeft daar geen goed woord voor over: "Ze doen helemaal niets voor mij. Ze zeggen dat ik in de krant moet kijken en een sollicitatiebrief schrijven, maar ze helpen niet met het opstellen van een brief. Ze luisteren niet naar wat ik wil. Nu willen ze dat ik fulltime in een wasserij ga werken. Dat wil ik niet. Ik kan zulk zwaar werk niet combineren met een opleiding. De Sociale Dienst heeft gedreigd mijn uitkering stop te zetten. Ik ben nu op een punt gekomen, dat het me niets meer kan schelen. Ik wil niet meer naar het reïntegratiebedrijf. Maar het probleem is dat ik geen netwerk van mensen heb, die mij kunnen helpen om mijn droom te verwezenlijken. Ik heb het gevoel dat ik niet de kans krijg om te werken aan een goede toekomst. Ik wil niet mijn hele leven schoonmaakwerk doen."

Bovenstaande paragraaf laat zien dat het afronden van een opleiding in Nederland een belangrijke succesfactor is voor integratie. Het is voor vluchtelingen echter niet altijd eenvoudig om een opleiding in Nederland te kunnen volgen.

3.2 Beheersing van het Nederlands

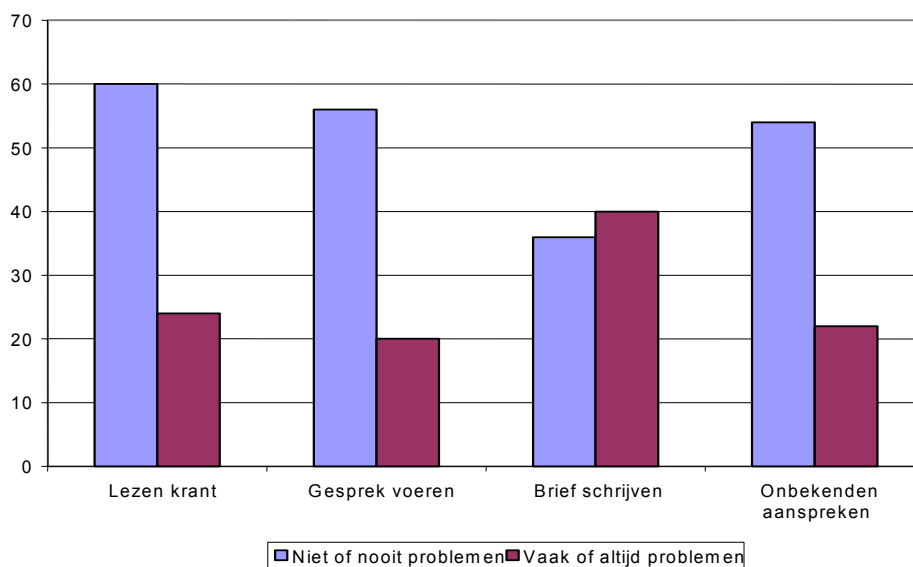
Een belangrijke factor bij integratie in de Nederlandse samenleving is het beheersen van de Nederlandse taal. Voor succesvolle toetreding tot de Nederlandse arbeidsmarkt is het in ieder geval een essentiële voorwaarde. Om een inschatting te kunnen maken van de mate waarin de vluchtelingen in het panel het Nederlands beheersen, is gevraagd naar welke taal/talen zij thuis spreken en met welke aspecten van het Nederlands zij moeite hebben. Hiermee wordt het exacte taalniveau van de vluchtelingen uiteraard niet gemeten, maar wordt wel een indicatie verkregen. Dergelijke methodes worden ook in andere studies gebruikt om de taalbe-

heersing van etnische minderheden in kaart te brengen (vgl. SPVA- onderzoeken van ISEO/SCP).

Door ruim de helft van de vluchtelingen wordt thuis (onder andere) Nederlands gesproken. Meestal is dit in combinatie met de eigen taal. Bovendien is niet duidelijk of het Nederlands veelvuldig of slechts incidenteel wordt gebruikt. Een kleine groep geeft aan thuis uitsluitend Nederlands te spreken. Iraniërs spreken verhoudingsgewijs het vaakst Nederlands thuis (tweederde spreekt naast de eigen taal thuis ook Nederlands). Het gebruik van het Nederlands in de thuissituatie neemt gestaag toe naarmate men langer in Nederland verblijft. De invloed van de aanwezigheid van kinderen in het huishouden op het spreken van Nederlands kon niet worden vastgesteld.

Ruim de helft van de geïnterviewde vluchtelingen geeft aan dat zij weinig tot nooit moeite heeft met het lezen van een krant, het voeren van een gesprek in het Nederlands of het aanspreken van onbekenden in het Nederlands. Ongeveer een vijfde ervaart ten aanzien van deze aspecten van het Nederlands wel (veel) problemen. Het schrijven van een brief in het Nederlands is voor veel vluchtelingen duidelijk problematischer, ongeveer veertig procent heeft hier vaak of altijd moeite mee.

Figuur 3.1 Beheersing van het Nederlands volgens respondenten, in percentages (n=202)

Noot: De kolommen tellen niet op tot 100 procent omdat de categorie vluchtelingen die aangeeft soms problemen te hebben ten aanzien van deze aspecten niet is opgenomen in de figuur.

Bron: IntegratieBarometer VluchtelingenWerk, 2005.

Verblijfsduur is een belangrijke factor voor het beheersen van de Nederlandse taal. Dit geldt in ieder geval ten aanzien van de lees- en spreekvaardigheden. Het aantal mensen dat met lezen of spreken niet of nauwelijks problemen heeft, neemt gestaag toe naarmate men langer in Nederland verblijft. Bij de schrijfvaardigheden is de relatie met de verblijfsduur minder duidelijk. Ook onder de mensen die al lang in Nederland zijn, is het schrijven van een brief vaak nog een probleem.

Portret 11: Het belang van taal voor werk en sociale integratie

Mevrouw S. is 33 jaar en komt uit Iran. In 2002 is zij in het kader van gezinshereniging met haar twee kinderen naar Nederland gekomen. Het gezin woont in Rijswijk. Veel sociale contacten heeft mevrouw S. nog niet en dit vindt zij heel jammer. Dit ligt volgens haar aan de gesloten cultuur van Nederlanders. Buren zeggen alleen gedag op straat, en daar blijft het bij. Mevrouw S. voelt zich daardoor soms alleen. Maar ook de taal is een probleem. Zij vindt haar woordenschat nog te beperkt en schaamt zich daarvoor. Daardoor durft ze niet goed contact te leggen en heeft zij weinig contacten op de school van haar kinderen. Ook haar kinderen zouden willen dat zij meer contact had met de ouders van hun vriendjes en vriendinnetjes. Als het contact echter toch op gang komt, blijken Nederlanders wel behulpzaam voor haar. Mevrouw S. merkt dat ze beetje bij beetje meer durft te praten en meer contacten durft te leggen. Voor de toekomst heeft zij daarom goede hoop. Ook op het gebied van werken. Het gezin leeft momenteel van een uitkering en dat omschrijft zij als een heel moeilijke situatie. "Je leven staat stil als je niet werkt."

Opnieuw blijkt de taal een belangrijke factor voor het al dan niet vinden van een baan. Sinds haar komst in Nederland is mevrouw S. dan ook bewust bezig geweest om Nederlands te leren. Zij heeft de inburgeringscursus gevolgd en daarna is zij doorgestroomd in een traject van een reïntegratiebedrijf, verzorgd door het ROC Mondriaan College. Dat traject duurde zeven tot acht maanden en bestond uit taalonderwijs, het leren kennen van de Nederlandse arbeidsmarkt en het lopen van een stage. Bij de stage in het laboratorium van een ziekenhuis in Den Haag ging het echter mis. Het laboratoriumwerk in Nederland bleek heel anders dan in Iran en dan mevrouw S., van huis uit laborante, gewend was. Laboratoria in Nederland werken met een computersysteem, waar zij geen ervaring mee heeft. Door het andere werksysteem en door het onvoldoende beheersen van de taal was het moeilijk om het werk te begrijpen. Mevrouw S. werd hier zo gespannen van dat zij tijdens de stage flauw viel en hyperventilatie kreeg. Zij moest de stage vroegtijdig beëindigen. Nu is haar stagekans voorbij en weet ze nog niet hoe het verder zal gaan. Ondanks beloften heeft het reïntegratiebedrijf nog niet van zich laten horen. Het Mondriaan College heeft haar geadviseerd eerst weer gezond te worden en dan met behulp van het reïntegratiebedrijf en het ROC nieuwe plannen te maken voor de toekomst.

Opleiding speelt eveneens een rol in de beheersing van het Nederlands. Zo is het schrijven van een brief beduidend minder problematisch voor de hoger opgeleiden; 16 procent van de hoger opgeleiden heeft hier vaak tot altijd problemen mee (tegen een gemiddelde van 40% voor de hele groep). Ook het lezen gaat de hoger opgeleiden relatief beter af. Ten aanzien van de spreekvaardigheden ligt de situatie wat gevarieerder. De spreekvaardigheden van de hoger opgeleiden zijn naar eigen inschatting, lang niet altijd beter dan van de anderen. De enige groep die er wat betreft de spreekvaardigheden in negatieve zin uitspringt, zijn de

vluchtelingen zonder diploma of ten hoogste basisonderwijs. Eenderde van hen geeft aan vaak tot altijd moeite te hebben met het voeren van een gesprek in het Nederlands (tegen een gemiddelde van 20% voor de hele groep).

Mannen zijn op alle verschillende aspecten van de beheersing van de Nederlandse taal, positiever dan de vrouwen; zij geven vaker aan geen of nauwelijks problemen te hebben met de verschillende onderdelen. Dit verschil kan niet verklaard worden uit de mate van sociaal-economisch participatie. Zowel bij de categorie werkenden als bij de niet-werkenden scoren mannen ten aanzien van de beheersing van het Nederlands beter dan vrouwen. Een verklaring voor het geconstateerde verschil lijkt dan ook veel meer te liggen in de verschillende perceptie van de mannelijke en vrouwelijke respondenten over de eigen taalbeheersing.

Deze paragraaf laat zien dat de beheersing van de Nederlandse taal onder andere beïnvloed wordt door de verblijfsduur in Nederland en het opleidingsniveau van de vluchtelingen. Nederlands schrijven blijft voor veel vluchtelingen, ook als zij soms al lang in Nederland zijn, een lastige kwestie.

3.3 Deelname aan de arbeidsmarkt

Veel vluchtelingen hebben voor hun komst naar Nederland al gewerkt. Zij hebben hun carrière door hun vlucht moeten onderbreken en moeten in Nederland de draad weer zien op te pakken. Deze stap is niet altijd gemakkelijk te maken. Zij worden geconfronteerd met een langdurige loopbaanonderbreking en hebben vaak onvoldoende zicht op de Nederlandse arbeidsmarkt en hun eigen mogelijkheden daarbinnen. Daarnaast komen er vluchtelingen zonder werkervaring naar Nederland. Vaak zijn dit vluchtelingen die al op jonge leeftijd hun land moesten ontvluchten of vrouwen.

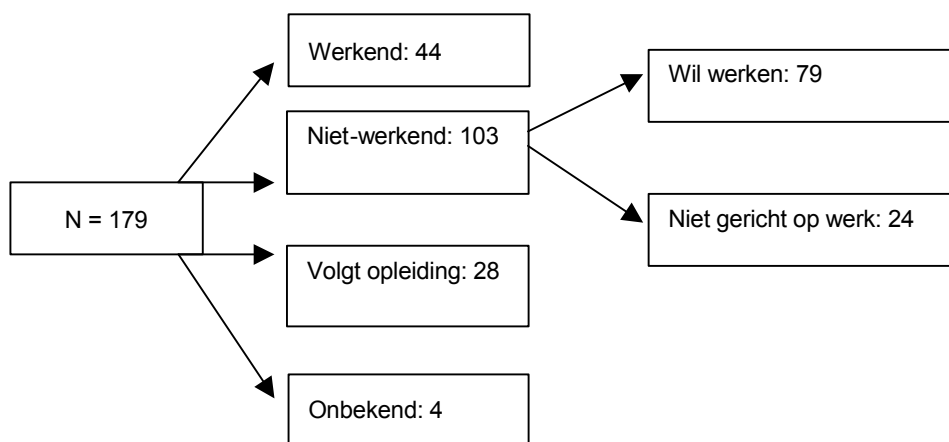
Van de vluchtelingen die in het panel zijn opgenomen heeft tweevijfde geen werkervaring opgedaan in het land van herkomst. Nog eens eenvijfde heeft een tot vijf jaar werkervaring. De rest (tweevijfde) heeft meer dan vijf jaar werkervaring voor hun komst naar Nederland. De helft van de geïnterviewde vrouwen heeft geen werkervaring bij komst naar Nederland. Voor de mannen ligt dit op eenderde. Somaliërs hebben naar verhouding vaak geen enkele werkervaring voor hun komst naar Nederland. De Irakezen en Iraniërs hebben wel vaak al werkervaring opgedaan in hun land van herkomst. Naarmate de genoten opleiding in het land van herkomst hoger is, is ook de kans op het hebben van werkervaring groter.

In deze paragraaf wordt nagegaan hoe het de vluchtelingen op de Nederlandse arbeidsmarkt vergaat. In de analyse worden alleen de vluchtelingen met een verblijfsvergunning betrokken (N=179). Vluchtelingen die nog in procedure zitten, hebben namelijk zeer beperkte mogelijkheden om betaald werk te verrichten.

Arbeidsmarktparticipatie

In figuur 3.2 wordt door middel van een stroomschema een overzicht gegeven van de arbeidsmarktparticipatie van de respondenten. 44 van de 179 geïnterviewde vluchtelingen hebben op dit moment een betaalde baan. De grootste categorie is echter niet werkzaam (103 van de 179). Van degenen die niet werken, is een klein aandeel (24 van de 103) ook niet gericht op betaalde arbeid. Zij geven aan niet te willen werken vanwege lichamelijke of psychische klachten, de zorg voor kleine kinderen of omdat zij graag een opleiding willen gaan volgen. Tot slot is er een klein aantal (28 van de 179) dat op dit moment een opleiding volgt.

Figuur 3.2 Arbeidsparticipatie van de vluchtelingen met een verblijfsstatus

Bron: IntegratieBarometer VluchtelingenWerk, 2005.

Wanneer we deze uitkomsten vergelijken met enkele andere onderzoeken onder vluchtelingenpopulatie (ISEO 2004 en ITS 2000), dan blijkt dat de nettoparticipatie (het aandeel werkenden binnen de potentiële beroepsbevolking) ongeveer van dezelfde orde van grootte is, dat wil zeggen dat bijna eenderde van de vluchtelingen betaald werk heeft. De rest is of werkloos of niet gericht op het verrichten van betaalde arbeid (zie tabel 3.4). Ter illustratie zijn ook twee kolommen opgenomen met CBS-cijfers over de nettoparticipatie van niet-westerse allochtonen respectievelijk autochtonen.

Tabel 3.4 Arbeidsmarktparticipatie (15-64 jaar) in steekproef en referentiegroepen, in percentages

	Steekproef (1) (n=147)	ISEO 2004 (n=4823)	ITS 2000 (n=556)	CBS 2004, Enquête Beroepsbevolking	
				Niet-westerse allochtonen	Autochtonen
Werkend	30%	30%	32%	49%	67%

(1) Vluchtelingen die een opleiding volgen of waarvan onbekend is wat zij doen, zijn buiten beschouwing gelaten. Bronnen: IntegratieBarometer VluchtelingenWerk Nederland 2005, ISEO/SCP (SPVA-03 gewogen) in Van den Maagdenberg 2004, ITS: Warmerdam en Van den Tillaart en CBS (2004), *Allochtonen in Nederland 2004*.

Participatie naar achtergrondkenmerken

Mannen hebben vaker een betaalde baan dan vrouwen. Zij zijn over het algemeen ook iets sterker gericht op het verrichten van betaalde arbeid dan vrouwen; 80 procent van de mannen zonder werk wil graag een betaalde baan, tegen 74 procent van de vrouwen zonder werk.

De invloed van de leeftijd op het verrichten van betaald werk is onduidelijk. Er is geen sprake van een toe- of afnemende trend bij het stijgen van de leeftijd. Bij participatie aan het Nederlandse onderwijs is er wel een duidelijke relatie met de leeftijd. Vluchtelingen tot 29 jaar nemen beduidend vaker deel aan het onderwijs dan oudere vluchtelingen. Een belangrijke verklaring hiervoor is de leeftijdsgrens (tot de leeftijd van maximaal 30 jaar) om een studiebeurs in het kader van de Wet Studiefinanciering te verkrijgen.

Verblijfsduur is een belangrijke factor in het hebben van betaald werk. Met het toenemen van de verblijfsduur neemt het aandeel werkenden gestaag toe. Van degenen die langer dan tien jaar in Nederland verblijft, heeft 62 procent betaald werk. Van degenen die hier tussen de vijf en tien jaar verblijven ligt dit aandeel op 21 procent. Ook uit studies van Brink e.a. (1996) en Mattheijer (2000) blijkt dat naarmate vluchtelingen langer in Nederland zijn de werkloosheid gestaag afneemt.

Het aandeel werkenden is met 41 procent relatief hoog onder de Afghanen en met 12 procent relatief laag voor de Somaliërs. Ook de arbeidsdeelname van de Irakezen ligt met 22 procent iets onder het gemiddelde. Bij de Somaliërs is het lage opleidingsniveau in belangrijke mate debet aan het lage aandeel werkenden. Voor de allerlaagst opgeleiden geldt dat zij beduidend vaak minder betaald werk verrichten dan de andere categorieën.

Behalve voor de allerlaagst opgeleiden, geldt dat de opleiding die genoten is in het land van herkomst weinig invloed heeft op de kans om werk te vinden. Ook werkervaring opgedaan in het land van herkomst heeft niet of nauwelijks invloed op het hebben van een betaalde baan. Een opleiding in Nederland heeft daarentegen wel een gunstig effect op het vinden van werk. Voor de kleine categorie vluchtelingen die in Nederland een opleiding heeft afgerond, geldt dat zij verhoudingsgewijs vaak betaald werk hebben; 60 procent van degenen met een

diploma van het middelbaar onderwijs en 71 procent van degenen met een diploma uit het hoger onderwijs.

Ervaringen van de werkenden

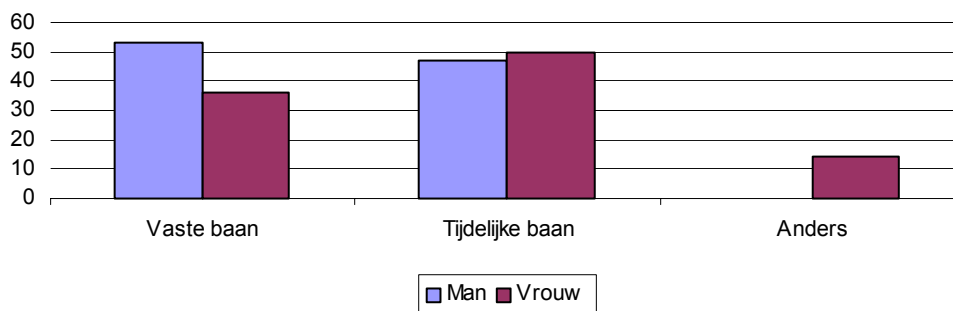
De 44 vluchtelingen met een betaalde baan verrichten zeer gevarieerde werkzaamheden. Een exact overzicht naar sector en functieniveau is op basis van het beschikbare materiaal niet te geven. In ieder geval zijn er minimaal tien vluchtelingen met een hogere functie. Zij zijn onder andere werkzaam als arts, docent, maatschappelijk werker of als manager bij een commercieel bedrijf. Twee vluchtelingen hebben een eigen bedrijf. Daarnaast is er een vrij grote groep met een lagere functie. Zij zijn werkzaam als productiemedewerker, schoonmaker of werken in de agrarische sector.

Iets minder dan de helft (47%) van de werkenden heeft een vast dienstverband. Dit betekent dat een grote groep vluchtelingen slechts een tijdelijke baan heeft. Mannen zijn vaker werkzaam in een vast dienstverband dan vrouwen: 53 procent van de mannen met een baan heeft een vast dienstverband tegen 36 procent van de vrouwen. Verblijfsduur en opleidingsniveau zijn nauwelijks van invloed op de aard van het arbeidscontract (dat wil zeggen vast of tijdelijk).

Ruim de helft (52%) van de vluchtelingen werkt 32 uur of meer per week. Bijna een vijfde (19%) heeft een relatief kleine aanstelling en werkt minder dan twee dagen per week. Mensen met een vaste baan hebben over het algemeen ook een groter dienstverband. Bijna driekwart van de vluchtelingen met een vaste baan werkt 32 uur per week of meer. Bij de vluchtelingen met een tijdelijk dienstverband is dit tweevijfde. Omgekeerd geldt dat iets minder dan 5 procent van de vluchtelingen met een vaste baan minder dan twee dagen per week werkt. Bij de mensen met een tijdelijk dienstverband is dit aandeel 26 procent.

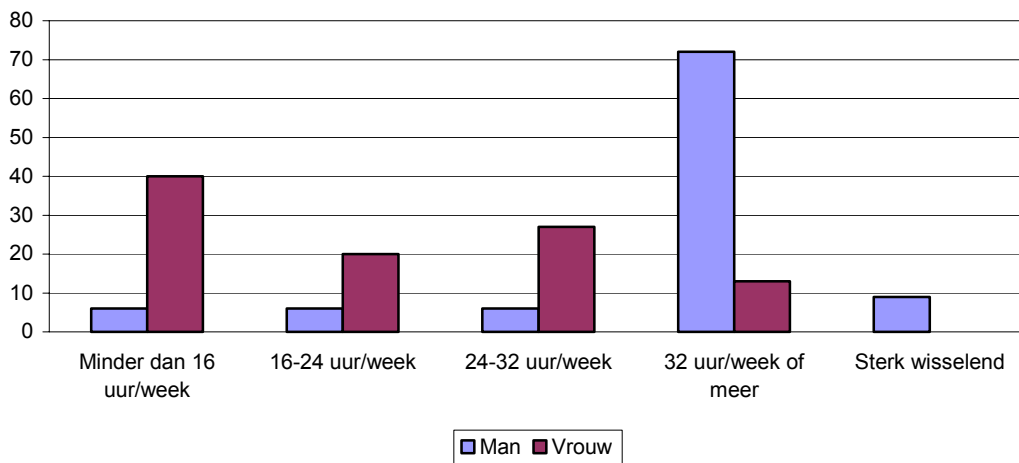
Vrouwen blijken niet alleen vaker een tijdelijke baan te hebben, maar ook is het aantal uren dat zij werkzaam zijn minder dan van de werkende mannen. Tweevijfde van de werkende vrouwen werkt minder dan twee dagen per week.

Figuur 3.3 Aard van het dienstverband naar geslacht, in percentages (n=44)

Bron: IntegratieBarometer VluchtelingenWerk, 2005.

Figuur 3.4 Omvang van het dienstverband naar geslacht, in percentages (n=44)

Bron: IntegratieBarometer VluchtelingenWerk, 2005.

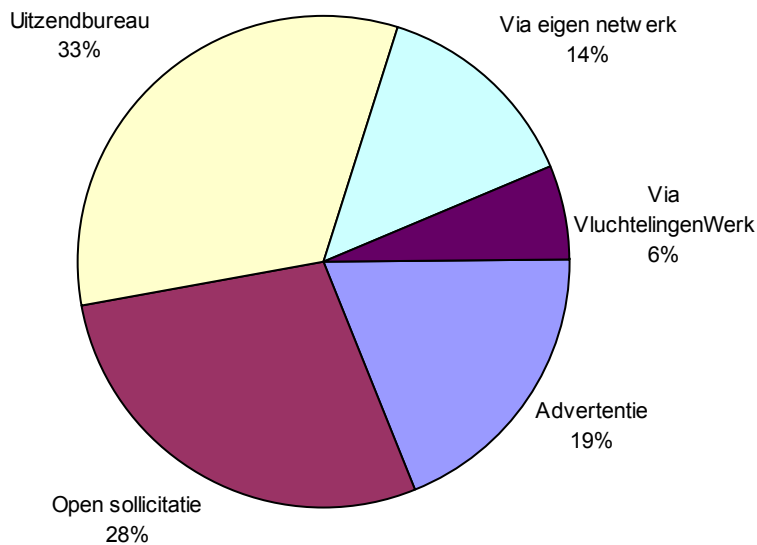
Bijna tweederde (61%) van de werkende vluchtelingen heeft de huidige baan pas sinds anderhalf jaar of korter. Het aantal mensen dat de huidige functie al geruime tijd bekleedt (4,5 jaar of langer) ligt op 17 procent. Naarmate men de huidige functie langer bekleedt, gaat het vaker om een vast dienstverband.

Al met al blijkt dus dat het aantal vluchtelingen met een stabiele werkomgeving (dat wil zeggen vaste baan, contract van 32 uur of meer en al wat langer in functie) vrij beperkt van omvang is.

Eenderde van de vluchtelingen heeft hun huidige baan gevonden via het uitzendbureau. Dit verklaart ook in belangrijke mate het hoge aandeel vluchtelingen met een tijdelijk dienstverband. Daarnaast heeft het sturen van een open sollicitatie voor 28 procent van de respondenten tot de huidige baan geleid. Een kleine groep (6%) heeft de huidige baan via VluchtelingenWerk gevonden. Figuur 3.5 geeft een overzicht van de belangrijkste vindkanalen.

Figuur 3.5 Vindkanaal voor huidige baan, in percentages (n=36)

Bron: IntegratieBarometer VluchtelingenWerk, 2005.

De ervaringen van de vluchtelingen met de huidige baan zijn overwegend positief. De overgrote meerderheid voelt zich gewaardeerd door zijn collega's en baas. Ook hebben de werkenden het gevoel dat zij geaccepteerd worden. Slechts een minderheid (13%) voelt zich wel eens gediscrimineerd op het werk. De respondenten zijn ook van mening dat hun werk een positieve bijdrage levert aan het (nog) beter leren van het Nederlands.

Portret 12: Snelle arbeidsintegratie

Meneer S. is vijftig jaar en komt uit Sri Lanka. Hij is sinds 1994 in Nederland. Hij is getrouwd en heeft drie kinderen in de leeftijd van twaalf tot achttien jaar.

“Allereerst ben ik dankbaar dat ik in Nederland mag wonen. In Sri Lanka was het heel erg, maar hier ben ik veilig. Toen ik hier aankwam, voelde ik mij welkom. Dat kwam vooral door de hulp en steun die ik van andere vluchtelingen kreeg. Mijn asielprocedure heeft negen jaar geduurd, pas twee jaar geleden kreeg ik een verblijfsvergunning. Hoewel het lang onzeker was of ik hier mocht blijven, heb ik wel geprobeerd mijn leven weer op te pakken. Ik volgde taallessen en gaf als vrijwilliger dansworkshops. Ook probeerde ik zoveel mogelijk open dagen van dansprogramma's te bezoeken.

Toen ik eenmaal mijn verblijfsvergunning kreeg, had ik binnen drie maanden een baan. Ik heb hem gewoon via de krant gevonden. Tijdens het sollicitatiegesprek was iemand van VluchtelingenWerk aanwezig als steun. Dat heeft zeker geholpen.

Ik kan het goed vinden met mijn collega's, sommige zijn Nederlands, andere moslim en ik ben katholiek. Maar we kunnen het allemaal goed met elkaar vinden en maken grapjes met elkaar. Helaas gaan we nu fuseren en dat betekent dat ik wordt ontslagen. Ik moet dus opnieuw werk gaan zoeken. Hoewel ik weet dat het voor vluchtelingen moeilijk is, ben ik optimistisch; de vorige keer lukte het immers ook snel. En ik ben een harde werker.

Het belangrijkste voor mij is nu dat mijn vrouw en kinderen hier zijn. We waren negen jaar van elkaar gescheiden, vorig jaar mochten zij eindelijk hier naar toe komen. Ik heb lang gewacht maar het is toch gelukt. Ik voel mij gelukkig.”

Hoewel 87 procent zegt tevreden te zijn met de huidige baan, is er toch een grote categorie die graag een andere baan wil (49%). De exacte redenen hiervoor zijn onbekend. Wellicht heeft het feit dat de huidige functie onvoldoende aansluit bij de werkervaring en opleiding hier mee te maken. Dit is namelijk het enige element waarover de werkenden relatief iets minder positief zijn. Ook al is de meerderheid nog steeds positief over deze aansluiting, toch is er een aanzienlijke groep (36%) die deze aansluiting als onvoldoende beschouwd. Overigens is niet duidelijk of de functie als te hoog of te laag wordt ervaren.

Ervaringen van de werkloze vluchtelingen op zoek naar een baan

Iets meer dan de helft van de werkloze vluchtelingen die op zoek zijn naar een baan is een half jaar of korter op zoek naar betaald werk. Ook is er een categorie die al vrij lang, dat wil zeggen langer dan twee jaar, op zoek is naar een betaalde werkkring (22%). Onder de respondenten die al lang werkzoekend zijn, zijn verhoudingsgewijs veel mannen (69% van de langdurig werklozen is man, tegen 54% van alle werkzoekenden). Een mogelijke verklaring voor dit verschil is dat vanwege de sterkere gerichtheid op arbeid mannen werk blijven zoeken terwijl vrouwen zich al eerder hebben teruggetrokken van de arbeidsmarkt.

Het belangrijkste struikelblok voor de werkzoekenden is volgens eigen zeggen hun mondelinge en schriftelijke beheersing van het Nederlands (respectievelijk 50 en 42 procent van de vluchtelingen benoemt dit als een probleem). Daarnaast worden het hebben van te weinig werkervaring in Nederland (27%) en het niet kunnen vinden van een geschikte baan (26%) als belangrijke problemen beschouwd.

Uit de diepte-interviews met de vluchtelingen blijkt dat de rol van instanties bij het vinden van werk ook vaak als weinig positief wordt beschouwd. Met name de opstelling van gemeenten ten aanzien van het mogen volgen van aanvullende scholing en de inspanningen van reïntegratiebedrijven worden negatief beoordeeld. Van actieve ondersteuning door laatst genoemde instanties lijkt maar in beperkte mate sprake te zijn.

Portret 13: Zoeken naar werk zonder Nederlands diploma

Meneer S. is 35 jaar en komt uit Zuid-Iran. In 1997 is hij naar Nederland gevlucht. Na tweeëneenhalf jaar kreeg hij een verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd. Daarop volgde een gezinsherenigingsprocedure voor zijn vrouw en twee kinderen die na bijna twee jaar naar Nederland mochten komen. In die periode maakte meneer S. zich veel zorgen over de veiligheid van zijn vrouw en lukte het hem niet zich te concentreren op een opleiding of het vinden van werk. Wel heeft meneer S. in die periode Nederlands geleerd een computercursus en een cursus budgetteren gevolgd. Het gezin van meneer S. woont in Rijswijk. Hij heeft geen werk. Sinds acht maanden zit hij op een traject voor werk bij een reïntegratiebedrijf. Hij leert sollicitatiebrieven schrijven en moet vijf brieven per week versturen. Keer op keer wordt hij echter afgewezen. Werkgevers zoeken mensen met een diploma en met werkervaring. De gemeente waar meneer S. woont, heeft volgens hem een slecht systeem. "Ik vroeg de gemeente om een opleiding voor automonteur. Ik wilde alles aanpakken, het

maakte niet uit wat het was. Het mocht niet van de gemeente. Ik moest werk zoeken. Nu blijkt dat ik geen werk kan krijgen en is de gemeente veel duurder met me uit. Ze betalen nu de uitkering en het traject bij het reïntegratiebedrijf. Met de praktische opleiding tot automonteur was ik allang aan het werk geweest. Ik ben nu acht jaar in Nederland en heb nog steeds geen werk. Dat is niet goed voor Nederland en niet goed voor vluchtelingen.”

Van het UAF heeft meneer S. onlangs toestemming gekregen om een opleiding te volgen. Hij weet nog niet precies welke richting hij uit wil. Het liefst wil hij iets doen op het gebied van communicatie of multimedia designer om zijn journalistieke ambities vorm te geven, websites te kunnen maken en stukken te kunnen schrijven over de geschiedenis van en politieke situatie in Iran. Hij weet dat hij dan heel goed Nederlands moet kunnen schrijven. Daarom is het misschien beter om een meer praktische opleiding op mbo-niveau te volgen. In ieder geval wordt het een deeltijdopleiding, want meneer S. moet beschikbaar blijven voor de arbeidsmarkt.

Portret 14: Moeizame arbeidsintegratie

Meneer D. komt uit Irak en woont met zijn gezin in Zaltbommel. Hij is 45 jaar en is in 1998 met zijn vrouw en drie kinderen naar Nederland gevlucht. Hij heeft sinds 2001 een status. Meneer D. wil heel graag werken, maar het lukt niet. Hij weet niet precies waarom het niet lukt. “In Nederland is het heel moeilijk om werk te vinden. Je hebt een diploma nodig en werkervaring.” Meneer D. heeft echter geen opleiding. Hij heeft op verschillende manieren geprobeerd een baan te krijgen, zoals via het uitzendbureau en via internet. Ook is hij in het verleden begeleid door een reïntegratiebedrijf, maar ook dat lukte niet. Laatst had een bloemenbedrijf in de buurt mensen nodig. Meneer D. was er naar toe gegaan. Zij zeiden hem echter dat ze genoeg mensen hadden. “In de kassen en in de bloemen werken Polen en Bulgaren. Zij krijgen weinig betaald en er wordt geen belasting voor hen betaald. Daarom krijg ik geen werk. Ik moet gewoon blijven zoeken en blijven wachten. Misschien lukt het ooit en wordt het makkelijker als ik in 2006 de Nederlandse nationaliteit krijg. Maar nu is het voor mij heel moeilijk om in Nederland te blijven zonder werk.”

Volgens meneer D. helpt ook de gemeente Zaltbommel hem niet. Eén keer had hij via internet werk gevonden in Tilburg. Het was heel zwaar werk als magazijnmedewerker. Hij werkte in een vriezer waar het -30 graden Celsius was. Hij moest 120 kilometer per dag reizen maar kreeg weinig reiskosten vergoed. Aan het eind van het jaar zou hij een deel van de reiskosten terug kunnen krijgen van de belasting. Daarom vroeg hij aan de gemeente of zij hem voor zes maanden konden helpen en de reiskosten konden voorschieten. Van een loon van € 1200,- per maand kon hij immers geen € 300,- aan reiskosten betalen om voldoende over te houden voor een gezin van vijf personen. De gemeente ging daar echter niet mee akkoord. Meneer D. heeft het werk in Tilburg vijf weken volgehouden. Nu heeft hij weer een uitkering.

De werkzoekenden proberen vooral een baan te vinden door het schrijven van (open) sollicitatiebrieven, inschrijving bij het uitzendbureau of het CWI. In feite wijkt deze strategie niet af van degenen die wel een baan hebben gevonden. Eenderde van de werkzoekende vluchtelingen poogt de kansen op de arbeidsmarkt te vergroten door het volgen van een opleiding of cursus. Slechts een kleine categorie (4,5 %) probeert werk te vinden via instellingen die specifiek gericht zijn op vluchtelingen zoals Emplooi, UAF Job Support en VluchtelingenWerk.

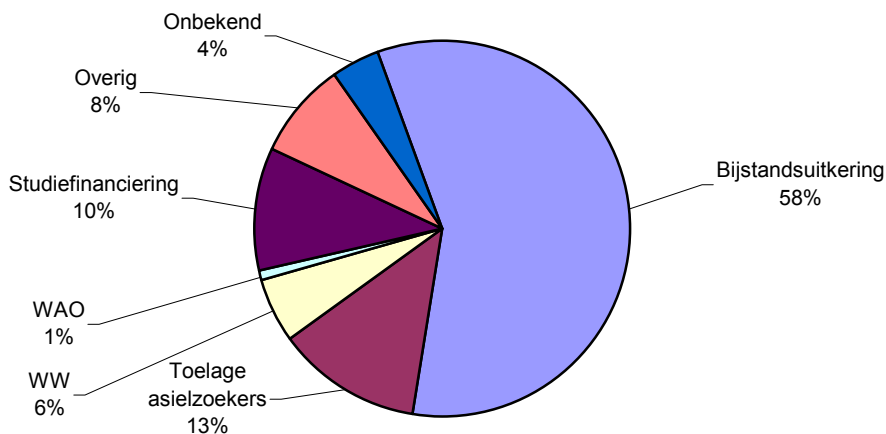
In deze paragraaf is duidelijk geworden dat de arbeidsparticipatie van vluchtelingen in vergelijking met andere bevolkingsgroepen laag is. Een beperkte of gebrekkige beheersing van het Nederlands en het gebrek aan relevante werkervaring zijn daarvoor belangrijke oorzaken.

3.4 Inkomenssituatie

Uit onderzoek van het SCP blijkt dat ongeveer eenderde van de niet-westerse allochtonen onder de armoedegrens leeft. Dit aandeel is onder de categorie ‘overige niet-westerse allochtonen’- waaronder ook vluchtelingen vallen - nog hoger. Van deze categorie valt 40 procent onder de armoedegrens (Dagevos, 2003). Het aandeel allochtonen onder de armoedegrens is met name groot onder uitkeringsgerechtigden, gepensioneerden en eenpersoonshuishoudens.

Veruit de meeste geïnterviewde vluchtelingen uit het panel (75%) zijn voor hun levensonderhoud (geheel of gedeeltelijk) afhankelijk van een uitkering.³ In meer dan de helft van de gevallen betreft dit een bijstandsuitkering. Figuur 3.6 geeft een overzicht van de verschillende uitkeringen die deze respondenten genieten.

Figuur 3.6 Uitkeringssituatie in percentages (n=135)⁴

Bron: IntegratieBarometer VluchtelingenWerk, 2005.

³ Dit aandeel ligt overigens hoger dan in andere studies. In het onderzoek van Van den Maagdenberg (2004) ligt dit aandeel tussen de 38 en 57 procent. Het panel bestaat dus uit relatief veel vluchtelingen met een uitkering. Het hogere percentage wordt wellicht deels veroorzaakt doordat in de IntegratieBarometer ook personen zijn opgenomen die nog in procedure zitten.

⁴ Het label ‘toelage asielzoekers’ verwijst naar de toelage (ook wel zakgeld genoemd) die asielzoekers in de centrale opvang krijgen.

Uit de IntegratieBarometer blijkt dat de financiële situatie van veel van de geïnterviewde vluchtelingen niet rooskleurig is te noemen. Ruim tweederde (69%) vindt het moeilijk om rond te komen of zegt grote financiële problemen te hebben⁵. Slechts een kleine minderheid (8%) kan goed rondkomen. De financiële situatie laat een duidelijk verband zien met het al dan niet hebben van een betaalde baan. Hoewel toch nog altijd bijna eenderde (32%) van de werkenden (grote) financiële problemen heeft, is dit aandeel bij de niet-werkenden veel hoger. Van de mensen zonder baan heeft 83 procent (grote) financiële problemen. Voor de vluchtelingen die op dit moment een opleiding volgen, ligt dit aandeel op 68 procent.

3.5 Samenvatting en conclusie

Uit dit hoofdstuk komt naar voren dat tijd een belangrijke factor is bij sociaal-economische integratie. Naarmate vluchtelingen langer in Nederland verblijven, zijn zij doorgaans beter geïntegreerd op sociaal-economisch vlak. Dit hangt voor een belangrijk deel samen met het belang van de beheersing van het Nederlands voor integratie.

Het bovenstaande neemt niet weg dat de sociaal-economische participatie van de vluchtelingen uit het panel vooralsnog beperkt is. Slechts weinigen hebben werk of volgen een opleiding. Wel is er een sterke gerichtheid op werk. Onder de niet-werkenden is veruit de grootste groep gericht op het vinden van betaald werk. Naarmate men langer in Nederland is, is de kans op het hebben van betaald werk ook aanzienlijk groter.

De beperkte sociaal-economische participatie vertaalt zich ook in de inkomenspositie van vluchtelingen. Velen hebben moeite om in financieel opzicht het hoofd boven water te houden. Vrouwen doen het in alle opzichten van sociaal-economische integratie slechter dan mannen; zij volgen minder vaak een opleiding in Nederland, spreken minder goed de taal en verrichten minder vaak betaald werk.

Een belangrijke succesfactor voor het vinden van werk is het hebben van een Nederlandse opleiding. De kleine categorie die in Nederland een opleiding succesvol heeft afgerond, is beter in staat gebleken om betaald werk te vinden dan vluchtelingen zonder een Nederlandse opleiding. Opleiding en werkervaring uit het land van herkomst tellen nauwelijks mee voor het vinden van betaald werk. Met name voor hoogopgeleide vluchtelingen die al een carrière hadden, kan dit gegeven bijzonder frustrerend zijn.

Een Nederlands diploma vergemakkelijkt weliswaar de gang naar de arbeidsmarkt, maar het is vaak niet eenvoudig om opleiding te kunnen volgen. Vluchtelingen die ouder dan dertig jaar zijn, kunnen geen beroep doen op een studiebeurs in het kader van studiefinanciering. Ook is het studeren met behoud van uitkering aan allerlei beperkingen gebonden. Vaak kan

---

⁵ Ter vergelijking: van de Nederlandse huishoudens zegt 13 procent moeilijk of zeer moeilijk rond te kunnen komen van het huishoudensinkomen (CBS, 2004).

alleen in deeltijd worden gestudeerd, omdat men beschikbaar moet blijven voor de arbeidsmarkt. Bovendien wordt onder de WWB door gemeenten nauwelijks meer geïnvesteerd in het volgen van een opleiding.

De belemmeringen voor een succesvolle arbeidsmarktintegratie liggen zowel bij de individuele vluchtelingen, als bij de intermediaire instellingen en werkgevers. Op het individuele niveau vormt een onvoldoende taalniveau een belangrijke barrière. Degenen die geen werk hebben, benoemen de taal als een groot struikelblok. Dit ondanks het feit dat velen van hen hebben aangegeven weinig moeite te hebben met verschillende aspecten van het Nederlands. Blijkbaar zit er een gat tussen de beleving van de eigen taalvaardigheid en datgene wat nodig is om een baan te kunnen vinden. Daarnaast speelt op het individuele niveau een laag opleidingsniveau en het ontbreken van (relevante) werkervaring.

Op het intermediaire niveau is het onder meer de rol van de gemeente en van de reïntegratiebedrijven die als ontoereikend worden gezien. Er zijn weinig mogelijkheden voor scholing waardoor meer passende arbeid moeilijk in zicht komt en de ondersteuning van reïntegratiebedrijven is vaak minimaal. Deze beperkt zich nogal eens tot ondersteuning bij het solliciteren. Van verbetering van kwalificaties is nauwelijks sprake.

Tot slot is ook de houding van werkgevers een belemmering voor een succesvolle intrede op de arbeidsmarkt. Uit verschillende studies is gebleken dat werkgevers nogal eens huiverig zijn om allochtonen aan te nemen (zie onder meer Kruisbergen & Veld, 2002; Motivation 2004; Meerman, 1999). Sommige van de geïnterviewde vluchtelingen hebben het gevoel dat discriminatie een rol speelt bij hun kansen om werk te vinden.

4 SOCIALE INTEGRATIE VAN VLUCHTELINGEN

In dit hoofdstuk staat de sociale integratie van vluchtelingen centraal. De volgende aspecten komen daarbij aan de orde: de contacten binnen en buiten de eigen groep, bronnen van ondersteuning, maatschappelijke participatie en vrijetijdsbesteding, het zich thuis voelen in Nederland en de oriëntatie op het land van herkomst.

4.1 Sociale contacten en bronnen van ondersteuning

Een maatstaf voor sociale integratie die in veel studies¹ gebruikt wordt, is de mate waarin etnische groepen contacten hebben met autochtone Nederlanders. De deelnemers aan het panel geven in grote meerderheid (83%) aan dat zij goede privé-contacten hebben met Nederlanders. Dit zegt overigens nog niets over de mate van contact; men kan bijvoorbeeld maar met één of enkele Nederlanders goede privé-contacten hebben. Op basis van het onderzoek kan hierover geen uitsluitsel gegeven worden. Het feit dat echter 85 procent van de geïnterviewde vluchtelingen graag meer contact met Nederlanders zou willen, is wellicht indicatief dat vluchtelingen wel enkele goede contacten met Nederlanders hebben maar dat die basis niet erg breed is.

De meerderheid van de respondenten (64%) geeft aan dat zij voornamelijk omgaat met mensen uit hun land van herkomst. De duur van het verblijf in Nederland is van invloed op de mate waarin men gericht is op de eigen groep of ook met andere bevolkingsgroepen om gaat. Naarmate vluchtelingen langer in Nederland zijn, is men minder gericht op de eigen groep. Toch gaat 44 procent van de vluchtelingen die hier langer dan vijftien jaar is vooral om met mensen uit de eigen groep. De gerichtheid op de eigen groep is vooral sterk onder Somalische vluchtelingen en lager opgeleiden. Ten dele vallen deze twee groepen samen, maar de sterke gerichtheid van de Somaliërs op de eigen gemeenschap kan niet alleen uit het opleidingsniveau verklaard worden. Leeftijd is niet van invloed op de mate waarin men contacten heeft binnen of buiten de eigen groep.

De behoefte aan meer contacten met Nederlanders is omgekeerd evenredig aan de mate waarin men gericht is op de eigen groep. Degenen die het meest gericht zijn op de eigen groep geven ook aan dat zij het meest behoefte hebben aan contacten met Nederlanders.

---

¹ Bijvoorbeeld Van den Maagdenberg (red.) (2004).

Van een zich bewust terugtrekken in de eigen groep is daarom niet altijd sprake; vluchtelingen willen wel meer contact met Nederlanders maar blijken niet altijd in staat om dit ook te realiseren. Uit de diepte-interviews blijkt dat vooral culturele verschillen met de Nederlandse bevolking als een integratiebelemmerende factor wordt beschouwd. Met name de geslotenheid en afstandelijkheid en de afspraken-cultuur worden in dit verband genoemd.

De relatie tussen het niet onderhouden van contacten met autochtonen maar daar wel behoefte aan hebben blijkt ook uit onderzoek onder de traditionele migrantengroepen. Zo blijkt dat de helft tot bijna driekwart van de migranten die geen contacten onderhoudt met autochtonen daar wel behoefte aan heeft (Odé, 2005).

Onder Somaliërs is de behoefte aan meer contacten met Nederlanders het grootst en onder Iraniërs het minst groot. Voor eerstgenoemde groep geldt dat zij het meest afhankelijk zijn van sociale contacten binnen de eigen gemeenschap en weinig contacten hebben met andere bevolkingsgroepen. Bij de Iraniërs is er een omgekeerde situatie: zij treden voor hun sociale contacten al het meest buiten de eigen gemeenschap. De behoefte aan meer contacten met Nederlanders is daardoor minder groot.

Portret 15: Gebrek aan sociale integratie in een grote stad

Meneer E. is sinds 2002 in Nederland en woont met zijn jonge gezin in Amsterdam. Hij is 34 jaar, afkomstig uit Soedan. Meneer E. is blij dat hij in een grote stad woont, in een multiculturele buurt. Door de aanwezigheid van verschillende nationaliteiten voelt hij zich meer op zijn gemak. Ook denkt hij dat het makkelijker is om in de grote stad werk te vinden omdat er veel werkgevers zijn die graag met buitenlanders werken. Met de Nederlandse cultuur heeft hij echter moeite. Hij ervaart dat Nederlanders gesloten zijn. Zij zijn niet gastvrij en nodigen nieuwe mensen niet uit. "Kijk naar Turken, Marokkanen, Surinamers. Zij wonen hier al jaren en worden nog steeds als vreemdeling benaderd. Hoe kunnen zij zich dan thuis voelen in Nederland?" Omdat meneer E. geen werkelijke gastvrijheid voelt, vindt hij geen rust en heeft hij plannen om door te migreren naar Canada. Dit heeft ook met het toekomstperspectief te maken dat hij in Nederland heeft. "Ik ben goed opgeleid, heb een universitair niveau en toch verdien ik een laag loon. Ik werk onder mijn niveau in de juridische begeleiding. Het leven van een buitenlander in Nederland is moeilijk op alle vlakken: het leren van de taal, het vinden van een huis en werk en het opbouwen van sociale contacten met Nederlanders." Het contact dat hij heeft, met collega's, burens en mensen in het buurthuis vindt hij te weinig. "Het is minder dan het contact dat ik heb met mensen uit mijn eigen groep. Ik vind dat jammer want contact met Nederlanders zou het leven makkelijker maken en deuren openen."

Portret 16: Ervaringen van een alleenstaande moeder

Mevrouw A. is in 1985 Eritrea ontvlucht vanwege de oorlog met Ethiopië. Zij was toen zestien jaar, getrouwd en zwanger van haar eerste kind. Nu is zij 37 jaar, heeft de Nederlandse nationaliteit, is moeder van twee kinderen en sinds acht jaar gescheiden van haar man. De scheiding was een moeilijke stap. De hele Eritrese gemeenschap was er tegen. Toen zij haar beslissing doorzette, verloor ze niet alleen haar man, maar ook het contact met de Eritrese gemeenschap. Een gescheiden vrouw is in haar cultuur een schande. Het wordt niet geaccepteerd. Nog steeds ligt het moeilijk en heeft ze geen contact met haar landgenoten.

Toen ze getrouwd was, leefde ze voornamelijk binnenshuis en zorgde voor haar man en kinderen. Sinds haar scheiding is ze zelfstandig geworden in Nederland. "Ik ben enorm gegroeid, ik ben mezelf gaan ontwikkelen." Ze is goed Nederlands gaan leren, heeft haar rijbewijs gehaald, is een EHBO-cursus gaan volgen en aan het werk gegaan. Eerst als alfa-hulp via het uitzendbureau en sinds december 2004 in een kringloopwinkel. Op haar werk en via de school van haar twaalfjarige dochter heeft ze contact met Nederlanders. Zij staat open voor contacten, al gaat zij er niet specifiek naar op zoek. "Als mensen aardig zijn, dan is het goed." Zij beschrijft dat het voor een alleenstaande vrouw uit Afrika moeilijk is in Nederland. "Je moet alles zelfstandig doen in Nederland, terwijl mensen in Eritrea gewend zijn de dingen samen te doen." Ook de cultuur verschilt enorm. In Nederland gaat alles op afspraak, is alles geregeld en moeten er veel formulieren ingevuld worden. Haar kinderen, voor wie de Nederlandse cultuur vanzelfsprekend is, hebben haar veel geleerd. "Zij gaven mij het advies om te proberen een half uur eerder op een afspraak te komen. Dat soort dingen hebben mij geholpen." Door de scheiding, hoe moeilijk die ook was, heeft mevrouw A. vrijheid verworven om haar leven in te richten zoals zij dat zelf wil. Zij voedt haar kinderen westers op. Haar zoon doet bijvoorbeeld ook de afwas, iets dat in Eritrea ondenkbaar is. "In Eritrea hoeft een man niets te doen, maar ik vind dat iedereen gelijk is. Dat wil ik mijn kinderen meegeven." Haar dochter heeft ze niet laten besnijden. Daar heeft ze voor moeten vechten binnen de Eritrese gemeenschap.

Bronnen van ondersteuning

De overgrote meerderheid (79%) van de geïnterviewde vluchtelingen is van mening dat zij genoeg mensen om zich heen heeft die hen kan steunen in het geval van problemen. Ook hier is een duidelijke relatie met de verblijfsduur. Van de vluchtelingen die korter dan vijf jaar in Nederland zijn heeft 44 procent voldoende mensen die hen kunnen steunen. Voor de vluchtelingen die hier tussen de vijf en tien jaar zijn is dit aandeel 76 procent en voor degenen die langer dan tien jaar in Nederland zijn is dit aandeel zelfs 91 procent. Een klein deel (15%) van de respondenten kent onvoldoende mensen waarop zij kan steunen. Dit zijn naar verhouding iets vaker mannen dan vrouwen. Ook zijn het met name de Iraniërs, en in iets mindere mate de Irakezen, die vinden dat zij onvoldoende mensen om zich heen hebben die hen kunnen steunen in het geval van problemen.

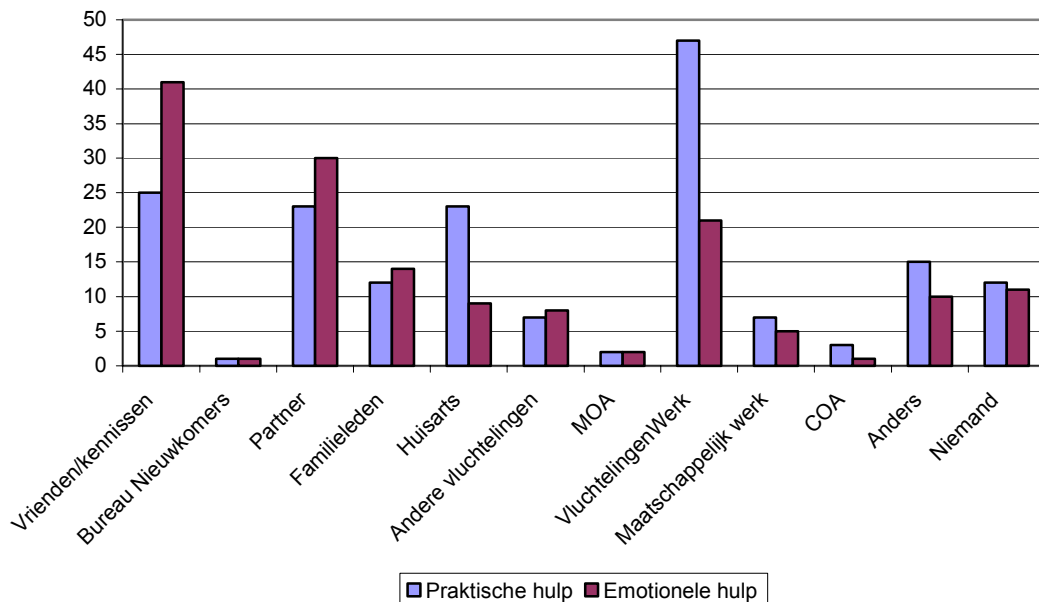
Aan de vluchtelingen in het panel is gevraagd naar wie zij toe gaan indien zij bij de oplossing van een probleem concrete en praktische hulp nodig hebben. Daarbij is een onderscheid gemaakt tussen vluchtelingen met en zonder status. Opvallend is dat de meeste respondenten een beroep doen op de medewerkers van VluchtelingenWerk. Dit geldt zowel voor de

mensen met en zonder verblijfsstatus. Wel moet opgemerkt worden dat in de steekproef vooral mensen zitten die nog contact hebben met VluchtelingenWerk. Helemaal representatief is deze uitkomst dus niet. Naarmate men langer in Nederland verblijft, neemt het belang van VluchtelingenWerk bij het oplossen van praktische zaken af. Toch doet nog bijna eenderde van de vluchtelingen die langer dan tien jaar in Nederland is een beroep op VluchtelingenWerk voor praktische ondersteuning.

Een belangrijk verschil tussen de vluchtelingen met en zonder status is het aandeel dat niemand kent die hen kan ondersteunen bij praktische problemen. Bij de vluchtelingen zonder status is dit ruim eenderde. Bij de statushouders is dit aandeel iets minder dan eentiende. Ook voor emotionele ondersteuning geldt VluchtelingenWerk als een belangrijke bron van hulp. Dit geldt met name voor de vluchtelingen zonder status. Bijna de helft van deze groep doet beroep op deze organisatie voor emotionele steun. Voor de statushouders ligt dit aandeel met een vijfde beduidend lager. Voor deze groep is de meest belangrijke bron van emotionele ondersteuning vrienden, kennissen en de eigen partner. De rol van VluchtelingenWerk bij emotionele ondersteuning is voor vluchtelingen die langer dan tien jaar in Nederland zeer beperkt.

In figuur 4.1 wordt een overzicht gegeven van de personen of instellingen op wie een beroep wordt gedaan voor praktische- en voor emotionele hulp.

Figuur 4.1 Praktische en emotionele hulp in percentages

Noot: MOA en COA worden uiteraard alleen genoemd door asielzoekers die nog in procedure zitten of de niet-uitgeplaatste statushouders.

Bron: IntegratieBarometer VluchtelingenWerk, 2005.

Uit bovenstaande paragraaf blijkt het belang van sociale contacten en bronnen van ondersteuning voor vluchtelingen. 85 procent van de geïnterviewde vluchtelingen wil graag meer contact met Nederlanders. Het lukt ze echter niet altijd deze te realiseren. Met name cultuurverschillen worden daarbij als belemmerende factor gezien.

4.2 Participatie in verenigingsverband en vrije tijdsbesteding

Sociaal-culturele integratie beperkt zich niet tot sociale contacten met Nederlanders. Het betreft ook de maatschappelijke participatie in de vorm van bijvoorbeeld lidmaatschap van verenigingen en in de vorm van vrijetijdsbesteding.

Het aandeel vluchtelingen dat in Nederland lid is van één (of meer) vereniging(en) is met 16 procent aanzienlijk lager dan onder de autochtone bevolking.² Bij de vluchtelingen zijn het met name de Iraniërs die boven gemiddeld vaak lid zijn van een vereniging (28%). Ook zijn mannen vaker lid van een vereniging dan vrouwen; 19 procent van de mannen is lid van een vereniging tegen 12 procent van de vrouwen. Opleiding en verblijfsduur zijn niet of nauwelijks van invloed op het verenigingslidmaatschap. Veruit de grootste groep vluchtelingen is lid van een sportvereniging. Daarnaast komt lidmaatschap van zelforganisaties en politieke partijen regelmatig voor. Lidmaatschap van een organisatie, bijvoorbeeld een sportvereniging, is een belangrijke manier om ingeburgerd te raken en sociale contacten op te doen (zie ook portret 17).

In totaal is 8 procent van alle geïnterviewde vluchtelingen lid van een sportvereniging en 2 procent lid van een politieke partij. Voor gehele Nederlandse bevolking ligt dit aandeel op respectievelijk 30 en 4 procent (CBS, 2002, CBS, 2004).

Portret 17: Verenigingslidmaatschap als middel tot integratie

Meneer K. is 27 jaar en komt uit Rwanda. Hij is sinds 2000 in Nederland. Vanaf het moment dat de heer K. een status heeft gekregen, heeft hij altijd actief contact gezocht met Nederlanders. In het begin viel hem dat erg tegen. Hij vond Nederlanders vrij gesloten, en hij had het idee dat buitenlanders niet serieus genomen worden. Door te gaan sporten (karate) en uit te gaan, begon hij meer contact te krijgen met mensen. Inmiddels woont hij in een studentenflat. Doordat daar voorzieningen gedeeld worden, is er al gauw contact met huisgenoten. Het bevalt de heer K. dan ook goed. Inmiddels vindt hij dat hij behoorlijk geïntegreerd is. "Ik heb er hard aangewerkt. Je moet het zelf doen en niet wachten tot Nederlanders naar je toekomen. Ik voel mij geïntegreerd sinds ik makkelijker om kan gaan met Nederlanders. Dat houdt in dat zij mij serieus nemen, omdat ik iets te vertellen heb, eerst via de sportclub en nu ook door mijn opleiding. Het is niet voldoende om mensen te leren kennen. Je moet ook op

² In 1995 was 64 procent van de Nederlandse bevolking lid van een of meer verenigingen (SCP, 1999). Meer recente cijfers uit het Permanent Onderzoek Leefsituatie (POLS) van het CBS uit 2004 registreren alleen al voor lidmaatschap aan sportverenigingen een percentage van 30 procent.

zoek naar het gemeenschappelijke. Een sportclub is dan ook niet alleen een plek om mensen te ontmoeten. Doordat je een interesse deelt met de Nederlanders op de sportclub, kan je ook ergens over praten. Veel Nederlanders denken dat buitenlanders niets kunnen. In de omgang met hen kan je laten zien dat het niet zo is. Door eens een grapje te maken, is er een opening voor contact.” In de opleiding is het volgens hem nog makkelijker om contacten te leggen. De studenten zijn verdeeld in projectgroepen en daarbinnen wordt er gewerkt aan opdrachten. Hij heeft zijn medestudenten daardoor snel goed leren kennen.

In totaal zijn 17 van de 31 vluchtelingen die lid zijn van een vereniging niet alleen passief (als lid en afnemer van diensten) bij hun vereniging betrokken, maar zij zetten zich ook in voor de organisatie als vrijwilliger. Daarmee komt het aandeel vrijwilligers in het panel op minimaal 8 procent.³ Hoewel het hier een minimumschatting betreft, ligt dit aandeel flink lager dan bij de autochtone bevolking (43%). Voor de allochtone bevolking in het algemeen is een deelnamepercentage aan vrijwilligerswerk gevonden van 22 procent (Klaver, 2005). Mannelijke en vrouwelijke vluchtelingen zetten zich in gelijke mate in als vrijwilliger. Opleiding speelt bij het doen van vrijwilligerswerk wel een rol; het zijn alleen de middelbaar en hoger opgeleide vluchtelingen die binnen hun vereniging (wel eens) actief zijn als vrijwilliger. Daarmee lijken vluchtelingen wat betreft hun deelname aan vrijwilligerswerk op andere groepen allochtonen. Uit onderzoek blijkt dat deelname aan vrijwilligerswerk in belangrijke mate samenhangt met opleidingsniveau (Klaver, 2005).

De tijdsbesteding aan vrijwilligerswerk is over het algemeen beperkt. Een grote meerderheid (71%) verricht minder dan acht uur vrijwilligerswerk per week. Dit ligt overigens in dezelfde orde van grootte van de gemiddelde tijdsbesteding aan vrijwilligerswerk; gemiddeld wordt door de vrijwilligers in Nederland vier tot vijf uur per week besteed aan hun vrijwillige activiteiten (Breedveld & Van der Broek, 2001).

Hoewel het aandeel vrijwilligers in het panel niet heel hoog is, blijkt het wel een belangrijk middel tot integratie. Vrijwilligerswerk draagt bij aan het opdoen van sociale contacten en werkervaring, het verbeteren van de taalvaardigheden en het vergroten van de zelfstandigheid en betrokkenheid bij de samenleving.

Portret 18: Het belang van vrijwilligerswerk

Mevrouw S. is 32 jaar, komt uit Afghanistan en is sinds 1999 in Nederland. Ze woont hier met man en kinderen.

Mevrouw S. heeft Nederlandse vrienden, die zij heeft leren kennen in de buurt en via het vrijwilligerswerk, maar “het contact is niet regelmatig. Iedereen is druk bezig en ik ook. Ik heb de zorg voor mijn kinderen, ik ga naar school en doe vrijwilligerswerk in een bejaardentehuis. Er blijft dan weinig tijd over om iets af te spreken met mensen”. Ze is zeer enthousiast over haar vrijwilligerswerk: “Ik vind het heel

³ Het betreft een minimumaantal omdat alleen aan de vluchtelingen die lid zijn van een vereniging gevraagd is of zij vrijwilligerswerk doen bij de vereniging waarvan zij lid zijn. Zo doende is geen zicht op vrijwilligerswerk dat wordt verricht binnen andere organisaties waarvan men geen lid is, bijvoorbeeld op scholen of zorginstellingen.

belangrijk om te doen. Je leert Nederlands en de ouderen zijn echt blij met de extra aandacht. Ik moedig landgenoten en een Iraniër die bij mij op school zit ook aan om het werk te gaan doen. Als je nog niet kan werken, helpt vrijwilligerswerk. Je voelt je nuttig en leert op eigen benen te staan. Afghanistan is vernield. Nederland is nu ons land, we moeten daarom meedoen aan de maatschappij".

Ze is optimistisch over de toekomst. Haar Nederlands zal steeds beter worden, haar kinderen worden steeds zelfstandiger. Ze hoopt dat zij en haar man over vijf jaar allebei een betaalde baan hebben, zodat zij in hun eigen onderhoud kunnen voorzien en echt deel uitmaken van de Nederlandse maatschappij. "Ook hoop ik dat mijn kinderen een betere toekomst krijgen dan wij. Zij hoeven hopelijk niet de ellende mee te maken die wij in ons vaderland hebben meegemaakt. Hopelijk kunnen mijn kinderen een goede bijdrage leveren aan Nederland."

Vrijtijdsbesteding

De geïnterviewde vluchtelingen vullen op verschillende manieren hun vrije tijd in. Televisiekijken, familiebezoek en recreatieve activiteiten (wandelen, fietsen en dergelijke) scoren het hoogst. Het zijn activiteiten die over het algemeen weinig kosten. Het aandeel vluchtelingen dat zijn vrije tijd besteed aan culturele activiteiten of activiteiten op de school van de kinderen is beperkt. Er zijn enige accentverschillen in de vrijetijdsbesteding naar leeftijdscategorie. Naast televisiekijken - hetgeen voor alle leeftijdscategorieën een belangrijke bezigheid is - zijn jongeren tot dertig jaar vooral ook gericht op uitgaan en familiebezoek. Bij de dertigplussers nemen recreatieve activiteiten de plaats in van uitgaan.

Tabel 4.1 Vrijtijdsbesteding (N=201, in procenten)(1)

Vrijtijdsbesteding	Percentage
Televisie kijken	52%
Bezoek familie en/of vrienden	38%
Recreatie (bijv. Wandelen, fietsen, pretpark, strand)	37%
Activiteiten met mijn kinderen	27%
Hobby	26%
Uitgaan	24%
Sporten	22%
Cultuur (bijvoorbeeld concerten, bioscoop, museum)	11%
Activiteiten op de school van kinderen (bijvoorbeeld voorlezen of overblijfbegeleiding)	3%
Overige activiteiten	37%

(1) Percentages tellen op tot meer dan 100 procent omdat meer dan één activiteit ingevuld kon worden.

Bron: VluchtelingenWerk IntegratieBarometer 2005.

Een vergelijking met de tijdsbesteding van de Nederlandse bevolking (zoals gemeten in het TOS, het Tijdsbestedingsonderzoek van het SCP, SCP (2002)) leert dat ook Nederlanders de

meeste tijd besteden aan televisiekijken⁴ en het onderhouden van sociale contacten. Een opvallend verschil is wel dat deze populaire vormen van vrijetijdsbesteding bij vluchtelingen gevolgd worden door recreatie, terwijl Nederlanders aan recreatie⁵ de minste tijd besteden. Nederlanders besteden daarentegen weer meer tijd aan lezen, sporten en uitgaan.

Uit het bovenstaande blijkt dat vluchtelingen minder vaak lid zijn van verenigingen dan de gemiddelde Nederlander. Wat betreft vrijetijdsbesteding valt op dat terwijl de gemiddelde Nederlander zeer weinig tijd besteed aan recreatie buitenshuis, dit voor vluchtelingen een zeer belangrijk tijdverdrijf is. Mogelijk spelen financiële overwegingen hierbij een rol.

4.3 Thuis voelen in Nederland

Voor integratie in Nederland is het van belang dat vluchtelingen hier niet alleen een huis hebben, maar ook een thuis. De mate waarin zij zich thuis voelen in Nederland is ook een indicatie voor de sociaal-culturele integratie.

Over het algemeen voelen de geïnterviewde vluchtelingen zich redelijk thuis in Nederland (74%). Zij zijn van mening dat zij goed op de hoogte zijn van de Nederlandse regels, gewoonten en voorzieningen (80%) en voelen zich geaccepteerd in Nederland (80%). Een gebrek aan veiligheid en vrijheid zijn belangrijke redenen voor vluchtelingen om hun land te verlaten. In Nederland hebben zij deze veiligheid en vrijheid gevonden. Bijna alle respondenten voelen zich veilig (93%) en vrij (96%) in Nederland.

Hoewel het algemene beeld vrij positief is, zijn er ook enkele kritische kanttekeningen te plaatsen. Zo geeft een kwart van alle geïnterviewde vluchtelingen aan dat zij het niet leuk vindt in Nederland. Ook ervaart bijna eenderde (29%) dat zij vaak gediscrimineerd wordt. Daarnaast is 27 procent van de respondenten van mening dat de Nederlandse samenleving niet genoeg kansen biedt voor vluchtelingen.

Hieronder wordt nader ingegaan op enkele dimensies van het zich thuis voelen.

Kennis van Nederlandse regels, gewoontes en voorzieningen en zich thuis voelen

Verblijfsduur is van invloed op de mate waarin vluchtelingen op de hoogte zijn van de Nederlandse regels en gewoonten. Hoe langer iemand hier is, hoe beter hij of zij op de hoogte is. Een vergelijkbaar effect zou men kunnen verwachten ten aanzien van het zich thuis voelen in Nederland en in de buurt. De gedachte is dat naarmate vluchtelingen langer in Nederland verblijven zij zich meer thuis zullen voelen.

---

⁴ De antwoordcategorie in het TOS is 'tv/radio/audio'.

⁵ De antwoordcategorie in het TOS is 'recreatie buiten'.

Een dergelijk verband kan echter niet worden aangetoond. Zowel vluchtelingen die nog maar relatief kort in Nederland zijn als vluchtelingen die hier al langer wonen, voelen zich over het algemeen thuis in Nederland. De enige groep die zich minder thuis voelt in Nederland zijn degenen die nog in procedure zijn. Een plausibele verklaring hiervoor is de onzekerheid over de mogelijkheid om in Nederland te mogen blijven.

Opvattingen ten aanzien van het wonen in Nederland

Ten aanzien van de vraag of men het al dan niet leuk vindt in Nederland, is het opvallend dat er een grote categorie is die tussen vier en vijftien jaar in Nederland verblijft die het niet leuk vindt in Nederland. Onder degenen die hier heel kort zijn of juist heel lang kon deze opvatting niet worden geregistreerd. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de middengroep nog het meest geconfronteerd wordt met gefrustreerde verwachtingen. Zij zijn al enige tijd in Nederland, maar zijn nog maar in beperkte mate in staat om op volwaardige basis deel te nemen aan de samenleving.

Er zijn tussen de vluchtelingen afkomstig uit diverse herkomstlanden verschillen te constateren in de mate waarin men het in Nederland naar de zin heeft. Somaliërs en Iraniërs zijn in dit opzicht het minst positief. Voor beide groepen geldt dat tweevijfde van de respondenten het niet naar hun zin heeft. Voor de Somaliërs kan dit mogelijk verklaard worden uit de gebrekkige aansluiting van deze groep bij de Nederlandse samenleving wat betreft werk en taalvaardigheid. Bij de Iraniërs moet gezocht worden naar een ander verklaringskader. De Iraniërs doen het in economisch opzicht namelijk beter dan de Somaliërs en hebben ook minder problemen met de taal. Voor deze groep speelt het verlies van sociale status waarmee hoger opgeleiden te maken hebben mogelijk veel meer een rol. Op basis van het onderzoeksmateriaal is niet te achterhalen waarom de Iraniërs het minder naar hun zin hebben. Dat deze groep het echter minder naar de zin heeft in Nederland wordt ook geïllustreerd door het feit dat bijna eenderde (28%) zich niet geaccepteerd voelt. Dit aandeel is veel hoger dan voor alle andere groepen.

Mannen geven vaker aan dat zij het niet leuk vinden in Nederland dan vrouwen (29% van de mannen vindt Nederland niet leuk, tegen 20% van de vrouwen).

Kansen voor vluchtelingen en discriminatie

Meer dan een kwart (29%) is van mening dat zij regelmatig gediscrimineerd wordt. Het zijn met name de Somaliërs (50%) en Irakezen (39%) die discriminatie ervaren. Mannen voelen zich vaker gediscrimineerd dan vrouwen (35% tegen 22%). Ook leeftijd is van invloed op het ervaren van discriminatie; hoe jonger men is, des te vaker men gediscrimineerd wordt. Ook in de diepte-interviews wordt gewezen op het voorkomen van discriminatie als een belemmerende factor voor integratie, zowel wat betreft het vinden van werk als andere aspecten van integratie.

Naast discriminatie, wordt ook het gebrek aan kansen in de Nederlandse samenleving door een aanzienlijke minderheid als een probleem ervaren. Hoger opgeleide vluchtelingen zijn het minst tevreden over de kansen die de Nederlandse samenleving biedt aan vluchtelingen. Zij zijn dan ook degenen die het meest te maken krijgen met een gebrek aan waardering voor de genoten opleiding en werkervaring in het land van herkomst. Voor hoger opgeleiden is het moeilijk om in Nederland op hetzelfde niveau werk te vinden. Ook Iraniërs zijn verhoudingsgewijs vaak van mening dat de Nederlandse samenleving niet voldoende kansen biedt (47%).

Portret 19: Een jonge vluchteling over acceptatie en integratie

De achttienjarige Afghaanse mevrouw H. woont sinds 2001 in Nederland. Haar vader woont sinds 1997 in Nederland. Mevrouw H. heeft drie jaar in procedure gezeten. Nu heeft zij een vergunning voor onbepaalde tijd. "Tijdens de procedure kon je niets doen. We moesten wachten en ervan uit gaan dat we terug moesten." Sinds de verblijfsvergunning maakt het gezin waar zij deel van uitmaakt plannen. Zodra mevrouw H. wist dat zij mocht blijven, is zij naar school gegaan. Nederlands had ze al geleerd op het AZC, van vrijwilligers, maar ook door het lezen van boeken. Momenteel volgt ze een mbo-opleiding, niveau 3. Vanuit deze opleiding wil ze doorstromen in een opleiding sociaal pedagogische hulpverlening. Onlangs is haar hand gevraagd door een jongen. Hij is ook vluchteling uit Afghanistan. Ze heeft 'ja' gezegd. Over twee jaar gaan ze trouwen. Tot die tijd blijft ze bij haar ouders wonen. Mevrouw H. voelt zich niet thuis in Nederland. Hoe meer contact ze heeft met Nederlanders, hoe meer haar het cultuurverschil opvalt. "Autochtone leeftijdgenoten van mijn studie vinden het gek dat ik om 19:00 uur thuis moet zijn. Zij vragen waarom ik geen korte rokjes draag. Zij zeggen mij dat ik nu in Nederland woon, dat ik mij aan moet passen en moet integreren. Vroeger slikte ik dit, maar tegenwoordig verdedig ik mijzelf. Toch word je er onzeker van. Het is heel moeilijk. Ik voel mij niet geaccepteerd en gerespecteerd." Mevrouw H. ervaart dat buitenlanders worden gediscrimineerd op basis van hun geloof, cultuur en taal. Ook weet zij dat het voor buitenlanders moeilijk is om werk te vinden ondanks hun capaciteiten. "Ik wil dat niet meemaken." Mevrouw H. ziet haar toekomst in Nederland daarom niet positief in. Het cultuurverschil en de reacties van autochtone Nederlanders geven haar het gevoel dat ze niet thuishoort in Nederland, dat ze hier geen kansen heeft. Zij hoopt daarom dat het veilig wordt in Afghanistan, zodat zij met haar toekomstige man terug kan naar haar eigen land. Haar studie duurt nog drie jaar. Zolang blijft ze in ieder geval in Nederland.

Vluchtelingen voelen zich redelijk thuis in Nederland, zo blijkt uit het voorgaande. Het belangrijkste waarvoor zij naar Nederland zijn gekomen, namelijk veiligheid en vrijheid, hebben de meesten van hen hier gevonden. Dit neemt niet weg dat een kwart van de vluchtelingen het niet leuk vindt in Nederland en dat eenderde zich wel eens gediscrimineerd voelt. Er is geen verband aan te tonen tussen de verblijfsduur in Nederland en de mate van thuis voelen.

4.4 Oriëntatie op het land van herkomst

Vluchtelingen blijven vaak gedurende langere tijd gericht op het land van herkomst. Zij hebben er niet vrijwillig voor gekozen om hun land te verlaten en sommigen blijven hoop koesteren op terugkeer naar het land van herkomst zodra de situatie veilig is.

Van de geïnterviewde vluchtelingen geeft ruim de helft (55%) aan het nieuws uit het land van herkomst zo veel mogelijk te volgen. Een kwart volgt het nieuws uit het land van herkomst niet of nauwelijks. Het zijn met name de Irakezen die in sterke mate gericht zijn op het nieuws uit eigen land. Gezien de situatie in Irak en de uitgebreide aandacht daarvoor in de media is deze uitkomst niet verwonderlijk.

De gerichtheid op nieuws uit het eigen land is ongeacht de verblijfsduur sterk. Ook onder de vluchtelingen die vijftien jaar of langer in Nederland wonen, volgt een grote groep het nieuws uit het land van herkomst intensief.

Ongeveer een kwart van de respondenten is van mening dat de situatie in het land van herkomst sinds hun komst naar Nederland (enigszins) verbeterd is. Vooral de Afghanen hebben de situatie in hun land in positieve zin zien ontwikkelen.

Het aandeel vluchtelingen dat er wel eens over denkt om terug te gaan naar hun eigen land ligt op 11 procent.⁶ De Afghanen denken verhoudingsgewijs het meest over terugkeer (17%) en de Somaliërs het minst (5%). Overigens ligt dit aandeel veel lager dan in de studie van Van den Tillaart ea (2000). In dat onderzoek is het aandeel dat zeker terug denkt te gaan 21 procent en nog eens 25 procent denkt wellicht terug te gaan. Waar dit grote verschil aan te wijten is, is niet duidelijk. Feit is echter dat de gedachte aan terugkeer onder migranten altijd sterker is dan de daadwerkelijk terugkeer.

Veruit de belangrijkste reden waarom men de terugkeergedachten niet in praktijk brengt, betreft - ondanks eventuele positieve ontwikkelingen - de veiligheidssituatie in het land van herkomst (55%). Ook speelt de kans op een betere toekomst in Nederland een rol waarom zij niet terugkeren (17%). Dit laatste geldt zowel voor de vluchtelingen met en zonder kinderen.

4.5 Samenvatting en conclusie

Het in dit hoofdstuk beschreven beeld van de sociaal-culturele integratie van vluchtelingen is niet eenduidig. De vluchtelingen voelen zich thuis in Nederland en hebben het belangrijkste dat zij hier zochten, namelijk vrijheid en veiligheid, gevonden. Zij zijn goed op de hoogte

---

⁶ Dit is een minimale schatting. De vraag is namelijk alleen voorgelegd aan degenen die hun land in positieve zin hebben zien veranderen. Het aantal mensen dat zegt wel eens over terugkeer te denken is echter gerelateerd aan de totale groep vluchtelingen uit de steekproef en niet aan het aantal vluchtelingen dat een positieve verandering in het land van herkomst heeft signaleerd.

van de Nederlandse regels en gewoonten, hebben privé-contacten met Nederlanders en kennen over het algemeen voldoende mensen die hen kunnen ondersteunen bij eventuele problemen. Tegelijkertijd zijn vluchtelingen in sterke mate gericht op de eigen etnische groep; zij gaan voornamelijk om met mensen uit hun eigen land. Veel vluchtelingen willen wel meer contacten met Nederlanders maar zijn niet in staat om deze contacten te leggen. Verblijfsduur heeft overigens een positieve invloed op de mate waarin men buiten de eigen groep treedt: hoe langer in Nederland hoe minder de gerichtheid op de eigen groep.

Een positieve bijdrage aan de sociale integratie hebben het doen van vrijwilligerswerk, het beoefenen van sport in verenigingsverband maar ook een actieve en positieve opstelling van de vluchteling zelf bij het aangaan van contacten.

Op basis van de analyses in dit hoofdstuk kunnen vooral de taal, culturele verschillen en een gebrek aan acceptatie worden aangewezen als belemmeringen voor sociale integratie.

5 DIMENSIES VAN INTEGRATIE

Integratie is volgens VluchtelingenWerk “een proces van verandering, van zowel het individu als de samenleving als geheel. Het is een proces van wederzijds aanpassen, ruimte geven en ruimte nemen” (vgl. VluchtelingenWerk, 2005). Belangrijke pijlers van integratie zijn participatie, communicatie en emancipatie.

Er bestaan vele definities van integratie. Voor het beschrijven van de mate waarin mensen geïntegreerd zijn, wordt vaak gebruik gemaakt van het onderscheid tussen structurele of sociaal-economische integratie en sociaal-culturele integratie (zie ook Dagevos, Odé en Pels, 1999; Odé, 2002 en Veenman, 1996). Met de eerste vorm van integratie wordt geduid op het verkrijgen van een acceptabele positie in het onderwijs, de arbeidsmarkt en de woningmarkt. Bij sociaal-culturele integratie gaat het vooral om de uitwisseling tussen mensen uit verschillende bevolkingsgroepen en het kunnen omgaan met een aantal gemeenschappelijke waarden en normen van de ontvangende samenleving, met ruimte voor culturele eigenheid.

Dit hoofdstuk besteedt aandacht aan de relatie tussen economische¹ integratie en sociale integratie van vluchtelingen. Hierbij past de opmerking dat integratie een dynamisch proces is; iemand is niet van het ene op het andere moment opeens geïntegreerd. Vaak is sprake van een geleidelijk proces waarbij mensen in toenemende mate geïntegreerd raken. Dit hoeft bovendien niet voor alle dimensies van integratie gelijk op te gaan. Om de stand van zaken in het panel ten aanzien van integratie op te kunnen maken, is evenwel toch gekozen voor een wat meer statische benadering (dat wil zeggen hoe scoren de vluchtelingen op dit moment ten aanzien van de verschillende dimensies van integratie). Dit doet niet helemaal recht aan de werkelijkheid van de individuele vluchteling, maar geeft wel een goed beeld van de groep in zijn geheel.

In het eerste deel van dit hoofdstuk wordt aan de hand van een kwantitatieve analyse ingegaan op de stand van zaken ten aanzien van integratie en wordt de relatie tussen structurele en sociale integratie blootgelegd (paragraaf 5.1 tot en met 5.3). In het tweede deel van dit hoofdstuk (paragraaf 5.4) komen de vluchtelingen zelf aan het woord over hun integratieproces. Voor het gehele hoofdstuk geldt dat alleen de statushouders in de analyse zijn opgenomen. Asielzoekers die nog in procedure zitten, hebben zeer beperkte mogelijkheden om te integreren en kunnen in feite nog niet of nauwelijks scoren op de dimensies economische en sociale integratie.

---

¹ In het hierna volgende wordt het begrip economische integratie gebruikt in plaats van structurele integratie omdat alleen gekeken wordt naar de positie op de arbeidsmarkt, in het onderwijs en op huisvestingsgebied.

5.1 Integratie, hoe meten we dat?

In de IntegratieBarometer zijn respondenten ondervraagd over verschillende onderwerpen die te maken hebben met wat genoemd kan worden economische en sociale integratie. Hoewel deze termen vooraf niet gedefinieerd noch geoperationaliseerd zijn, is onderzocht of het onderzoeksmateriaal aanknopingspunten biedt om dit alsnog te doen. Daartoe is een schaalanalyse uitgevoerd, met als resultaat twee maten, één voor economische en één voor sociale integratie van vluchtelingen. Vervolgens is door middel van regressie-analyse onderzocht of deze vormen van integratie van elkaar verschillen en of ze te verklaren zijn vanuit kenmerken van de respondenten.

Schaalanalyse

Schaalanalyse is een techniek waarbij wordt onderzocht of het mogelijk is om met meerdere stellingen een maat te construeren. Het is gebruikelijk om bij schaalconstructie meerdere stellingen te gebruiken omdat één stelling de lading van een schaal vaak niet dekt. Zo bestaat sociale integratie uit een palet van attitudes en gedrag. Door stellingen over verschillende aspecten van sociale integratie samen te nemen wordt de ‘schaal’ een theoretisch concept dat verwijst naar meer aspecten van een bepaald onderwerp.

Met behulp van statistische technieken, de zogenaamde betrouwbaarheidsanalyse, wordt gecontroleerd of de stellingen ook werkelijk naar één en hetzelfde concept verwijzen. Vervolgens worden de stellingen samengenomen en zodanig ‘opgeteld’ dat hieruit één kerncijfer ontstaat (bijvoorbeeld de ‘schaalscore’ voor sociale integratie).

Het werken met schalen heeft dus als voordeel dat meer eigenschappen in één kenmerk kunnen worden ondergebracht en het leidt tot een meer betrouwbare meting van het kenmerk. Ook is de uitkomst van de meting met meerdere stellingen preciezer. Een persoon heeft bijvoorbeeld niet een vier op een vijfpuntsschaal, maar bijvoorbeeld een 4,33 (twee keer een vier en één keer een vijf). In sociaal-wetenschappelijk onderzoek is de meting van persoons-eigenschappen, oordelen en attitudes met behulp van schaalcores gebruikelijk.

In de IntegratieBarometer zijn meerdere stellingen opgenomen waarmee vormen van integratie kunnen worden gemeten. Een zeer beperkt aantal stellingen is geschikt voor het meten van het concept economische integratie. Over sociale integratie zijn meer stellingen opgenomen, al gaan deze over het algemeen over ‘thuis en veilig voelen’ in Nederland en maar weinig over werkelijk gedrag. Toch is geprobeerd met deze stellingen schalen te construeren, hieronder worden beide schalen beschreven.

Economische integratie

Aan alle respondenten is een stelling over economische integratie voorgelegd, namelijk de vraag of de respondent werkt en/of een opleiding volgt. Vervolgens is de respondenten die werken gevraagd of zij een vast of een tijdelijk contract hebben en aan de respondenten die niet werken, is gevraagd of ze zouden willen werken.

Op basis van deze vragen is een schaal voor economische integratie geconstrueerd, zie tabel 5.1.²

In de regressieanalyse (zie verderop) zal blijken dat de schaal zich redelijk gedraagt als indicator voor economische integratie. De schaal heeft vijf punten en de verdeling ziet er als volgt uit:

Tabel 5.1 Schaal voor economische integratie

	Mate van economische integratie	Mate van economische integratie	
		N	%
Respondent werkt niet en wil niet werken	zeer laag	24	13,7
Respondent werkt niet maar wil werken	laag	79	45,1
Respondent is in opleiding	gemiddeld	28	16,0
Respondent werkt, tijdelijk contract	hoog	23	13,1
Respondent werkt vast contract	zeer hoog	21	12,0
Totaal		175	100,0

Sociale integratie

Met behulp van een betrouwbaarheidsanalyse is onderzocht welke stellingen bruikbaar zijn voor een schaal over sociale integratie. Uiteindelijk blijken 5 stellingen waarin verschillende onderdelen van sociale integratie aan de orde komen bruikbaar (zie tabel 5.2).³

Tabel 5.2 Stellingen voor schaal over sociale integratie

- Vindt u zelf dat u goed geïntegreerd bent?
- Ik ben goed op de hoogte van Nederlandse regels, gewoontes en voorzieningen
- Ik ga vooral om met mensen uit mijn eigen land
- Ik voel mij thuis in Nederland
- Ik vind het niet leuk in Nederland

Uit tabel 5.2 blijkt dat de stellingen een combinatie zijn van een zelfbeoordeling over de integratie, over kennis van Nederland, over de omgang met landgenoten en over zich 'thuis

² Doordat respondenten die werken en respondenten die niet werken andere vragen krijgen, is de samenhang tussen de stellingen niet te berekenen en is het niet mogelijk de schaal op betrouwbaarheid te toetsen.

³ Er zijn nog meer stellingen in de vragenlijst opgenomen met als doel sociale integratie te meten. De antwoorden op deze stellingen varieerden echter niet mee met die op de stellingen uit de schaal, en zijn daarom niet geschikt om op te nemen in de schaal.

voelen' in Nederland. Al met al een schaal met duidelijk meerdere aspecten van sociale integratie.

In antwoord op de stellingen zijn er vijf antwoordcategorieën. Afhankelijk van het antwoord 'scoort' de respondent op elke vraag 1, 2, 3, 4 of 5 punten. Een gemiddelde score van 5 staat voor 'zeer goed geïntegreerd' en een gemiddelde score van 1 staat voor 'zeer slecht geïntegreerd'. Uit de gemiddelde scores blijkt dat een groot deel van de respondenten zich geïntegreerd voelt: 43 procent scoort gemiddeld vier of hoger en negentig procent scoort gemiddeld drie of hoger.

5.2 Integratie verklaard

Met behulp van regressieanalyse is onderzocht welke kenmerken van de respondent samenhangen met de twee vormen van integratie. Regressieanalyse is hiervoor de geëigende techniek omdat daarmee de invloed van één kenmerk wordt berekend, terwijl alle andere kenmerken kunstmatig constant gehouden worden. Op deze manier kan bijvoorbeeld het geïsoleerde effect van sekse of opleiding op integratie worden berekend.

Bij regressieanalyse worden de afhankelijke (verklaarde) en onafhankelijke (verklarende) variabelen ondergebracht in een regressiemodel. Wanneer het regressiemodel voldoende verklarende kracht heeft, is het mogelijk om van elk type respondent de mate van integratie te schatten. Daarvoor is de zogenoemde regressieformule nodig. Deze formule is één van de resultaten van de analyse. Naast de formule wordt ook bij elk kenmerk berekend in welke mate het verantwoordelijk is voor het verschil in integratie, dit wordt het gewicht van het kenmerk genoemd. Met dit gewicht kan bijvoorbeeld worden onderzocht of opleiding meer of een minder bepalend is dan het kenmerk geslacht voor de economische integratie. Hieronder wordt het resultaat van de regressieanalyse beschreven.

De regressieanalyse laat zien dat er een duidelijk verschil bestaat in economische en sociale integratie: het model voor economische integratie is duidelijk anders dan het model voor sociale integratie en ook blijkt sociale integratie niet van belang voor economische integratie (overigens is het omgekeerde verband wel aanwezig, zij het vrij zwak). In de tabellen 5.3 en 5.4 zijn variabelen opgenomen die er in het regressiemodel toe doen. De mate waarin de variabelen van belang zijn, is af te lezen in kolom twee. Deze geeft het relatieve belang van de variabelen weer. Een negatieve waarde in deze kolom geeft aan dat een hogere score op deze variabele een negatief effect heeft op de economische integratie. Bijvoorbeeld een langere

asielprocedure heeft een negatief effect op economische integratie.⁴ Kolom drie geeft aan of de variabelen een (statistisch) significante bijdrage leveren aan het model. Wanneer de waarde boven de 0,05 komt, is de bijdrage niet meer significant.

Uit tabel 5.3 blijkt dat economische integratie het sterkste samenhangt met verblijfsduur, geslacht, de lengte van de asielprocedure⁵ en het hebben afgerond van een opleiding in Nederland en het land van herkomst. Het model voor economische integratie heeft een verklaringskracht van ongeveer 35 procent, dat wil zeggen eenderde van de variatie op de schaal wordt verklaard door de kenmerken van de respondenten. Opvallend is dat de variabele taalkennis geen toegevoegde waarde heeft in het model. Ook blijkt dat de schaal voor sociale integratie geen toegevoegde waarde heeft voor het verklaren van de economische integratie. Daaruit blijkt dat deze twee vormen van integratie relatief los van elkaar bestaan.

Sociale integratie blijkt moeilijker verklaarbaar vanuit achtergrondvariabelen; het regressiemodel verklaart negentien procent van de score op deze schaal en het enige kenmerk dat significant samenhangt met sociale integratie is afgeronde opleiding in Nederland. Er zijn ook enkele minder sterke, niet significante effecten zichtbaar. Zo is taalkennis van invloed op sociale integratie⁶ en zijn respondenten uit Somalië minder dan gemiddeld geïntegreerd. Anders dan bij economische integratie spelen verblijfsduur en de lengte van de asielprocedure geen rol van betekenis voor sociale integratie.

Tabel 5.3 Variabelen in regressiemodel economische integratie

	Gewicht variabele	Significantie
Verblijfsduur in Nederland	0,47	0,00
Geslacht	-0,25	0,00
Lengte asielprocedure	-0,19	0,05
opleiding in NL	0,19	0,09
Leeftijd	-0,18	0,14
Land: Afghanistan	0,16	0,10
Vaste partner	-0,12	0,19
Sociale integratie	0,09	0,35
Opleiding in geboorteland	0,04	0,67
Land: Somalië	-0,04	0,64
Land: Irak	-0,03	0,71
Taalkennis	0,02	0,87
Land: Iran	-0,01	0,93

⁴ Het negatieve gewicht van de variabele ‘geslacht’ geeft aan dat vrouwen minder goed economisch geïntegreerd zijn dan mannen.

⁵ Er kan niet afzonderlijk getoetst worden wat de invloed is van de lengte van het verblijf in de opvang. De reden hiervoor is dat deze variabele zeer sterk samenhangt met de duur van de asielprocedure. Om deze reden kan slechts voor één van beide variabelen getoetst worden.

⁶ Het gewicht van de variabele ‘taal’ is weliswaar negatief, maar dit komt doordat de vraagstelling over taal negatief geformuleerd zijn. Oftewel: een betere taalkennis leidt tot een betere sociale integratie.

Tabel 5.4 Variabelen in regressiemodel sociale integratie

	Gewicht variabele	Significantie
Opleiding in NL	0,25	0,04
Taalkennis	-0,18	0,09
Land: Somalië	-0,15	0,13
Leeftijd	0,13	0,32
Land: Irak	-0,13	0,22
Economische integratie	0,11	0,35
Verblijfsduur in Nederland	-0,08	0,59
Land: Afghanistan	0,08	0,47
Opleiding in geboorteland	-0,08	0,52
Geslacht	0,07	0,46
Vaste partner	0,04	0,68
Lengte asielprocedure	0,03	0,79
Land: Iran	0,00	0,96

Ten slotte zijn de schalen voor sociale en economische integratie gecombineerd. Respondenten met een hoger dan gemiddelde score op sociale integratie komen in de sociaal geïntegreerde groep, respondenten met een lager dan gemiddelde score op sociale integratie komen in de niet-sociaal geïntegreerde groep. Op deze manier ontstaat er een clustering in vier groepen, de verdeling over de clusters is beschreven in tabel 5.5.

Tabel 5.5 Verdeling van de vier groepen⁷

Economisch goed en sociaal goed geïntegreerd	26%
Economisch slecht en sociaal goed geïntegreerd	28%
Economisch goed en sociaal slecht geïntegreerd	15%
Economisch slecht en sociaal slecht geïntegreerd	30%
Totaal	100%

Bron: IntegratieBarometer VluchtelingenWerk, 2005.

5.3 De verschillende groepen getypeerd

In het voorgaande hebben we de samenhang aangegeven tussen economische en sociale integratie. In aanvulling hierop is het interessant om na te gaan waar de onderzochte vluchtelingen staan ten opzichte van deze twee dimensies van integratie. Dit hebben we aangegeven in tabel 5.5, waarbij vier combinaties zijn onderscheiden, te weten:

- 1 sociaal en economisch geïntegreerd;
- 2 sociaal geïntegreerd, maar niet economisch;

⁷ De gepresenteerde percentages lijken op te tellen tot 99 procent door afrondingsverschillen.

- 3 economisch geïntegreerd, maar niet sociaal;
- 4 noch sociaal, noch economisch geïntegreerd.

Het beeld dat naar voren komt, is dat ongeveer een kwart (26%) van de benaderde respondenten zowel sociaal als economisch geïntegreerd is: zij hebben werk of gaan naar school en maken ook in sociale termen deel uit van de Nederlandse samenleving. Voor bijna eenderde (30%) geldt evenwel het andere uiterste: deze vluchtelingen zijn noch sociaal, noch economisch geïntegreerd. Een iets kleinere groep (28%) is niet economisch, maar wel sociaal geïntegreerd: zij gaat niet naar school en heeft geen werk, maar toont zich wel betrokken bij de Nederlandse samenleving. Een kleine groep (15%) doet in economisch opzicht wel mee, maar is in sociale termen niet of nauwelijks geïntegreerd.

Wanneer we bezien welke vluchtelingen vooral deel uit maken van de onderscheiden combinaties van integratie, ontstaat het volgende beeld (zie voor de cijfers tabel B1-1 in bijlage 1):

- Naar geslacht en leeftijd

Mannen zijn relatief sterk aanwezig (dat wil zeggen ten opzichte van het aandeel in de totale populatie) in beide kwadranten die een (hoge mate van) economische integratie vertegenwoordigen. Dit geldt nog het sterkst voor de combinatie wel economisch, maar niet sociaal geïntegreerd. Vrouwelijke vluchtelingen komen we daarentegen vaker tegen in de twee kwadranten die staan voor een hoge mate van sociale integratie.

Bezien we de verschillende leeftijdscategorieën, dan blijken vooral de iets oudere vluchtelingen relatief goed te scoren op beide dimensies van integratie. Onder de vluchtelingen die alleen in sociaal opzicht goed geïntegreerd zijn, bevinden zich verhoudingsgewijs veel jonge volwassenen (tussen de 26 en 35 jaar) en ouderen. Onder vluchtelingen die alleen in economisch opzicht goed geïntegreerd zijn, zijn relatief veel (schoolgaande) jongeren. Een negatieve score op beide dimensies van integratie komen we verhoudingsgewijs vaak tegen onder de volwassenen tussen de 26 en 45 jaar. Hoe de relatief slechte score van deze leeftijdscategorie moet worden verklaard, is onduidelijk.

- Naar herkomst

Onder de vluchtelingen die zowel economisch als sociaal geïntegreerd zijn, treffen we relatief veel Afghanen aan. Het tegenovergestelde geldt voor de groep Somaliërs. Deze groep is slechts in zeer beperkte mate te vinden in dit meer 'succesvolle' kwadrant. Bezien we de combinatie van wel economisch maar niet sociaal geïntegreerd, dan zijn het vooral de Iraniërs en vluchtelingen uit overige landen (met name afkomstig uit een aantal Afrikaanse landen) met een sterke relatieve vertegenwoordiging. Voor de omgekeerde combinatie (niet economisch, wel sociaal) geldt eveneens een lichte oververtegenwoordiging van Iraniërs. Bezien we ten slotte de categorie vluchtelingen die noch sociaal noch economisch geïnte-

greerd is, dan vinden we hier relatief veel Somaliërs en Irakezen. Iraniërs, Afghanen en de groep ‘anders’ treffen we in slechts beperkte mate in dit kwadrant aan.

- Naar opleiding in het geboorteland

Onder de hoger opgeleiden treffen we relatief veel vluchtelingen aan die zowel economisch als sociaal geïntegreerd zijn. Bezien we de groep vluchtelingen die niet economisch, maar wel sociaal geïntegreerd is, dan treffen we hier vooral mensen met een lagere (beroeps)opleiding. De groep vluchtelingen die alleen in economisch opzicht geïntegreerd is, bestaat eveneens uit relatief veel mensen met een lagere opleiding (mavo/vmbo). Vooral hoger opgeleide vluchtelingen blijven in deze categorie achter. Opvallend is dat de groep vluchtelingen die zowel economisch als sociaal gebrekkig geïntegreerd is, bestaat uit verhoudingsgewijs veel vluchtelingen zonder opleiding, maar ook uit veel vluchtelingen met een universitaire achtergrond. Voor zowel de mensen zonder diploma als de hoger opgeleiden in deze groep geldt dat zij de aansluiting bij de Nederlandse samenleving maar moeilijk kunnen maken. De aard van de aansluitingsproblematiek is overigens wel anders.

- Naar verblijfsduur

Wanneer we de integratie van vluchtelingen relateren aan de verblijfsduur, dan wordt duidelijk dat vooral vluchtelingen die reeds langere tijd in Nederland verblijven goed scoren op beide dimensies van sociale en economische integratie. Dit geldt in het bijzonder voor de vluchtelingen die reeds langer dan tien jaar in Nederland verblijven. Eenzijdig economische integratie zien we vooral onder vluchtelingen die nog maar kort (maximaal 5 jaar) in Nederland verblijven. Vluchtelingen die tussen de twee en vijf jaar in Nederland verblijven, treffen we verhoudingsgewijs vaak aan in de categorie wel sociaal maar niet economisch geïntegreerd. De relatie tussen verblijfsduur en een gebrekkige score op beide dimensies van integratie blijkt niet of nauwelijks aanwezig. Er tekenen zich geen groepen af met een hoge of lage relatieve vertegenwoordiging.

Op basis van het bovenstaande kan worden vastgesteld dat mannen beter scoren in de economische geïntegreerde kwadranten en vrouwen beter in de sociaal geïntegreerde kwadranten. Een groep die redelijk succesvol blijkt te zijn, zijn de Afghanen. Een aanzienlijk deel van hen doet het in economisch en sociaal opzicht goed (zie als voorbeeld kader 19). Relatief minder goed vergaat het de Somaliërs en de Irakezen uit het panel.

Opvallend is tevens dat de hoger opgeleide vluchtelingen een tweeledig beeld laten zien. Zij zijn zowel oververtegenwoordigd in het meest succesvolle kwadrant als in het minst succesvolle kwadrant. Blijkbaar is er een deel van de hoger opgeleiden die heel goed de aansluiting bij de Nederlandse samenleving weet te vinden en een groep die dat juist niet lukt. Verblijfsduur heeft een positieve invloed op integratie, maar het is niet zo dat wanneer een vluchteling maar lang genoeg in Nederland is het vanzelf wel goed komt.

Portret 20: Succesvolle integratie door eigen inzet

Mevrouw H. (40 jaar) is in 1993 uit Afghanistan met haar man en kinderen naar Nederland gekomen. Zij hebben binnen een jaar een status gekregen. Ook kregen zij na een half jaar eigen woonruimte. Het feit dat de asielprocedure snel verliep, maakte dat zij zich welkom en beschermd voelde in Nederland. Zij had daardoor veel energie en motivatie om er iets van te maken. Ze is nu twaalf jaar in Nederland en voelt zich geheel geïntegreerd. Ze werkt al een aantal jaren als filiaalmanager, ze is altijd actief geweest in vrijwilligerswerk en heeft een groot aantal Nederlandse vrienden. Zij en haar gezin zijn vijf jaar geleden op televisie geweest als meest geïntegreerde gezin van Nederland.

Er zijn volgens haar een aantal redenen waarom haar integratie goed is verlopen: "Ik ben gewend aan de Europese cultuur. Ik ben op 17-jarige leeftijd naar Rusland gegaan om daar te studeren. Ik kan me daardoor goed redden in een vreemde omgeving. Ook ben ik opgegroeid in een omgeving waar vrouwen gestimuleerd werden om naar buiten te treden, te studeren en zelfstandig te zijn. Mijn man heeft ook in Rusland gestudeerd, dus hij heeft dezelfde instelling als ik. Toen we in Nederland kwamen, waren we ook echt van plan om er iets van te maken. We zijn beiden positief ingesteld en dat helpt ook. We zijn heel snel de taal gaan leren, want zonder kennis van de taal kun je niet communiceren. Ook hebben we vanaf het begin altijd als vrijwillige tolken gewerkt. Natuurlijk heeft het feit dat we snel een status gekregen geholpen. Mensen die lang in onzekerheid zitten, krijgen vaak psychische problemen, ze trekken zich terug en voelen een aversie tegen Nederland. Als je dan toch nog een status krijgt, is het heel moeilijk om weer om te schakelen."

Mevrouw H. voedt haar kinderen op westerse wijze op "Ik laat de opvoeding in overeenstemming zijn met de situatie buitenshuis. Ik probeer te voorkomen dat er voor de kinderen verwarring bestaat over hoe wij leven en hoe hun vriendjes leven. We eten viermaal per week Nederlands, want ik vind de combinatie aardappels, groente en vlees eigenlijk lekkerder dan rijst. Mijn man en ik spreken onderling onze eigen taal, maar met de kinderen spreken we over het algemeen Nederlands. Tweemaal per week besteden we expliciet aandacht aan onze taal, de kinderen oefenen dan in schrijven en spreken, zodat ze het niet vergeten." Ze wonen in een klein dorp. Toen ze hoorde dat ze daar een woning zou krijgen, dacht ze dat ze het er geen maand zou volhouden. Ze had namelijk altijd in een grote stad gewoond. Ze zou er nu echter niet meer weg willen, vooral vanwege de sociale contacten. Het wonen in een dorp heeft in haar ogen voor- en nadelen: "Voor opgroeiende kinderen is een dorp een veel betere en veiligere plek dan de stad. Ze hebben vooral contact met Nederlandse kinderen en zijn inmiddels zeer verbonden met het dorp. Als je het goed kan vinden met andere mensen is een dorp ook erg prettig. Iedereen kent je, waardoor je veel contact hebt. Als je echter niet geaccepteerd wordt, is het erg zwaar. In een stad kan je dan veel meer opgaan in de massa."

Haar advies voor andere vluchtelingen is om zo snel mogelijk de taal te leren, deel te nemen aan de maatschappij en de Nederlandse normen en waarden te accepteren: "Je moet meedoen, voor jezelf opkomen en anderen vrijlaten. Je mag niet verwachten dat Nederlanders zich aan de buitenlanders aanpassen. Maak gebruik van de mogelijkheden die Nederland biedt." Dit neemt echter niet weg dat ze in toenemende mate bezorgd is over de situatie in Nederland: "Er is veel verslechterd in de afgelopen tien jaar. Zo is er in onze regio geen VluchtelingenWerkgroep meer. Dat betekent dat nieuwkomers niet goed weten wat er van hen verwacht wordt en hoe zij hun weg kunnen vinden. VluchtelingenWerk hielp niet alleen de vluchtelingen, ze zorgden er ook voor dat er een in de gemeenschap een positief beeld van vluchtelingen bestond. Je hoort nu steeds vaker negatieve geluiden over buitenlanders, dus ook over vluchtelingen. De Nederlanders zouden ze zich meer open moeten stellen voor anderen. Ze moeten buitenlanders serieus nemen en naar hen luisteren. We worden te veel gezien als mensen die niets kunnen. Ook moet er een eind komen aan de discriminatie. Ik heb meerdere malen van dichtbij meegemaakt dat mensen met een buitenlandse naam geen kans maken bij sollicitaties, terwijl ze hele goede diploma's hebben. Er moet veel meer naar kwaliteit dan naar afkomst gekeken worden. Ik ben soms bezorgd over mijn zoon. Hij is nu zestien jaar, hij haalt hele hoge cijfers op school, maar bij een sollicitatie kijken ze waarschijnlijk alleen naar zijn achternaam."

5.4 Opvattingen van vluchtelingen over hun eigen integratie

Aan de vluchtelingen uit het panel is gevraagd in hoeverre zij zichzelf als geïntegreerd beschouwen. Driekwart van de vluchtelingen uit het panel beschouwt zichzelf als goed tot heel goed geïntegreerd in de Nederlandse samenleving. Slechts een kleine categorie van 8 procent geeft aan dat zij niet goed tot helemaal niet goed is geïntegreerd. Wanneer we deze uitkomst vergelijken met de analyse in de voorgaande paragrafen blijkt dat er sprake is van een gat tussen de beleving van de vluchtelingen zelf ten aanzien van hun integratieproces en de op basis van de feitelijke situatie gemaakte indeling. Wel zijn er duidelijke overeenkomsten met de voorgaande analyse in de relatie tussen achtergrondkenmerken en het zich al dan niet geïntegreerd voelen.

Er is een positief verband tussen de ervaren mate van integratie en de verblijfsduur: van degenen die vijf jaar of korter in Nederland zijn vindt tweederde zichzelf geïntegreerd, van de vluchtelingen die langer dan vijftien jaar in Nederland zijn beschouwt iedereen zichzelf geïntegreerd.

Het hebben van een baan, een goede beheersing van de Nederlandse taal dragen ook in positieve zin bij aan het gevoel geïntegreerd te zijn. Analyse van de ervaren integratie naar land van herkomst laat zien dat de Somaliërs en Irakezen het minst positief zijn over hun eigen integratie. Dit is conform de uitkomsten van de analyse van de feitelijke situatie.

Ten aanzien van het opleidingsniveau geldt dat de hoger opgeleiden zich verhoudingsgewijs het minst geïntegreerd voelen.

Portret 21: Gemotiveerd om een bijdrage te leveren

Mevrouw A. is 33 jaar en komt uit Azerbeidzjan. Zij kwam in 1999 naar Nederland. Zij is getrouwd en heeft 2 kinderen. Zij heeft Russisch en Arabisch gestudeerd in Azerbeidzjan en studeert nu politicologie aan de universiteit.

"Wat ik in Nederland hoopte te vinden is uitgekomen: vrijheid en democratie. Mijn kinderen gaan naar school en zijn volledig geïntegreerd. Het enige wat mij dwars zit is dat wij afhankelijk zijn van een uitkering. Overdag zijn alle auto's weg in onze buurt. Iedereen is naar zijn werk. Wij willen ook een bijdrage leveren aan de maatschappij.

Ik ben hoogopgeleid maar heb geen werkervaring. Op mijn eigen niveau aan het werk komen is onmogelijk, maar ook voor andere banen word ik keer op keer afgewezen. Een economische recessie telt voor buitenlanders dubbel zo zwaar.

Mijn man is nog bezig met zijn inburgering. Omdat wij leven van een uitkering moet ik beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt. Ik wil juist graag vrijwilligerswerk doen om werkervaring op te doen zodat ik mijn kansen op een baan vergroot. Maar dat mag dus niet. Ik zit in een tegenstrijdige situatie.

Nu ben ik zonder toestemming van het CWI toch vrijwilligerswerk gaan doen; journalistiek werk voor VluchtelingenWerk. Zo bouw ik ervaring op en hopelijk ook een netwerk. Vorig jaar ben ik met een studie politicologie begonnen, ook in de hoop mijn kansen op de arbeidsmarkt te vergroten.

Ik wil graag journalist worden en schrijven over de politieke situatie in mijn eigen land. Maar deze studie moet ik in deeltijd doen, omdat ik beschikbaar moet zijn voor de arbeidsmarkt.
Mijn man wil graag een eigen zaak beginnen, hij schrijft daar nu een businessplan voor. Als de gemeente het goedkeurt kan hij echt beginnen. Dat is onze grote droom. Als we financieel onafhankelijk zijn, ben ik vrij om mij helemaal op mijn studie te richten.
Of je wel of niet goed integreert ligt aan jezelf. Je moet doorzettingsvermogen hebben en zelf het heft in handen nemen. Zelf dingen oplossen is leerzamer dan hulp krijgen.

Aspecten van integratie

De mate waarin vluchtelingen het gevoel hebben geïntegreerd te zijn in de Nederlandse samenleving heeft volgens de respondenten zowel met structurele als sociaal-culturele factoren te maken. Het beheersen van de Nederlandse taal, het hebben van goede contacten met Nederlanders, werken of een opleiding volgen en bekendheid met de Nederlandse cultuur worden door de vluchtelingen als belangrijke voorwaarden gezien voor integratie. Vluchtelingen die zichzelf als goed geïntegreerd beschouwen, scoren volgens eigen zeggen goed op deze aspecten.

Enkele citaten van vluchtelingen zelf hierover: *“Ik heb mijn best gedaan om de taal zo goed mogelijk te leren. Daarnaast heb ik betaald werk waardoor ik zelfstandig kan zijn.”* en *“Ik ken de cultuur en de taal en ik sta open om nieuwe dingen te leren.”*

Vluchtelingen die van zichzelf vinden dat zij niet goed geïntegreerd zijn, wijzen bijna allemaal op hun onvoldoende beheersing van het Nederlands.

Portret 22: Moeizame integratie van een oudere vluchteling

De 63-jarige meneer S. komt uit Irak en is sinds 1997 in Nederland. In Irak heeft hij Arabische talen gestudeerd aan de universiteit en achttien jaar gewerkt. Hij is getrouwd en heeft een dochter en een zoon. Alleen zijn zoon woont in Nederland. Zijn vrouw en dochter wonen in Turkije. Meneer S. mist hen erg en voelt zich, wonend op zichzelf, vaak eenzaam. Hij probeert zijn vrouw naar Nederland te halen, zodat hij met haar een gezinsleven kan leiden. Meneer S. spreekt nauwelijks Nederlands, heeft geen werk en heeft een beperkt aantal sociale contacten. Ideeën heeft hij wel genoeg. Alleen weet hij niet hoe hij die moet verwezenlijken. Omdat hij dat niet weet, ervaart hij dikwijls dat deuren voor hem gesloten blijven. “Ik zou graag als goede burger mijn bijdrage willen leveren aan de maatschappij. Ik zou willen studeren of werken om mensen te ontmoeten en om uit de uitkering te komen. Vrijwilligerswerk zou ik ook graag willen doen en ik zou meer contact met Nederlanders willen hebben. Maar het lukt niet. Waar zou ik mensen moeten ontmoeten? Hoe zou ik een baan kunnen vinden, ik ben al oud?” Vaak gaat meneer S. naar de bibliotheek en leest daar de Arabische krant. Ook is hij bezig om Nederlands te leren. “Voor integratie is het belangrijk om de taal, de gewoonten, de cultuur en de geschiedenis van het land waarin je woont te kennen. Buitenlanders moeten naar musea en muziekvoorstellingen. Het is niet goed om thuis te zitten.” Zelf is hij met een Nederlandse kennis naar het Nieuw Land Polder museum geweest in Lelystad om te zien hoe Nederlanders van zee land maakten. Ook het hebben van een baan is in de ogen van meneer S. een aspect van integratie. “Een nieuw land leren kennen is niet makkelijk, maar van groot belang om je ergens thuis te voelen. Ik wil graag in Nederland wonen, maar zou mij nog meer thuis voelen als mijn vrouw bij mij zou wonen en ik mijn eigen geld kon verdienen.”

Succesfactoren voor integratie

Als veruit de belangrijkste succesfactor voor integratie wijzen vluchtelingen op hun eigen inzet en motivatie om er in Nederland wat van te maken. Daarnaast wordt er door vluchtelingen gewezen op het belang van een goede ondersteuning in het begin van het integratieproces. De rol van VluchtelingenWerk daarin wordt door sommige vluchtelingen specifiek benoemd. Tot slot beschouwen de respondenten het verplicht leren van het Nederlands en het contact met de Nederlandse bevolking als belangrijke aspecten die de integratie bevorderen.

Belemmeringen bij integratie

Aan de vluchtelingen is gevraagd welke aspecten hun integratie in Nederland hebben bemoeilijkt. Taal komt weer als een prominent struikelblok naar voren. Daarnaast worden zaken die te maken hebben met (het verkrijgen van) de verblijfstatus genoemd als problemen. Het gaat hier met name om de duur van de asielprocedure en in iets mindere mate om de onzekerheid die verbonden is met de verblijfsstatus voor bepaalde tijd. Door een klein aantal mensen wordt ook de zorgen om de in het land van herkomst achtergebleven kinderen genoemd.

Andere factoren die de integratie belemmeren zijn volgens de vluchtelingen vooral gelegen in de gebrekkige aansluiting bij de Nederlandse bevolking en de moeilijkheden die het omgaan met en aanpassen aan een andere cultuur met zich meebrengen.

Ook de gemiddeld hogere leeftijd bij intrede op de arbeidsmarkt kan met name voor het vinden van werk belemmerend zijn.

Portret 23: Economisch en sociaal geïntegreerd

De 40-jarige mevrouw D. komt uit Vietnam en is in 1979 naar Nederland gevlucht.

“Ik woon 26 jaar in Nederland, ik ben gericht op Nederland omdat ik mijn bestaan hier heb opgebouwd. Toch voel ik me hier nooit helemaal thuis”, vertelt zij. Zij is getrouwd, heeft twee kinderen en werkt parttime bij een import- en exportorganisatie. “Ik merk dat er een verschil is tussen autochtonen en allochtonen. Dat blijft, ook al woon je hier al jaren. Mensen zijn altijd verbaasd als ze merken dat ik goed Nederlands praat. De algemene indruk van autochtonen over allochtonen is toch dat zij minder goed functioneren en minder kunnen dan autochtonen zelf. Allochtonen worden al gauw over één kam geschoren. Deze houding is van invloed op de binding die je met een land aangaat. Als je ervaart dat er onderscheid gemaakt wordt, stel je jezelf ook gereserveerd op.” Integratie en sociale participatie moet van twee kanten komen, is de mening van mevrouw D. Bovendien ervaart ze dat de mate van acceptatie verschilt naar gelang de economische situatie in een land. Als het met de economie goed gaat, stellen Nederlanders zich minder kritisch op ten opzichte van allochtonen. Mevrouw D. is zich door de jaren heen niet meer thuis gaan voelen in Nederland. Ook heeft zij niet meer sociale contacten gekregen met Nederlanders dan in het begin. “Het cultuurverschil blijft aanwezig. Ik richt mij daarom vooral op mensen uit mijn eigen kring. Het is niet zo dat ik contact met Nederlanders mijd. Als het op mijn werk of op de school van mijn kinderen met iemand klikt, dan ontstaat er een leuk contact.” Door de jaren heen is het wel makkelijker geworden om in Nederland te wonen en te leven vanwege het steeds beter beheersen van de Nederlandse taal. “De maatschappij wordt toegankelijk. Je krijgt

meer mogelijkheden om een zelfstandig bestaan op te bouwen. Het spreken van de taal en het hebben van een baan zijn in mijn ogen dan ook de belangrijkste sleutels tot integratie. Als je de taal spreekt en een baan hebt, volgt een sociaal netwerk vanzelf." In haar vrije tijd doet mevrouw D. veel vrijwilligerswerk voor een Vietnamese organisatie waar zij tevens lid van is. Maar ook als er op school iets moet gebeuren, helpt ze mee. Mevrouw D. past zich aan, aan het land waar zij woont en gaat met de stroom mee zonder haar eigen cultuur aan de kant te zetten. En ondanks de soms gesloten houding van autochtonen, biedt Nederland haar de beste perspectieven.

5.5 Samenvatting en conclusie

In dit hoofdstuk is onder meer ingegaan op de relatie tussen economische en sociale integratie. Uit de analyse komt naar voren dat economische integratie een positieve invloed heeft op sociale integratie maar dat het omgekeerde niet het geval is. Dat wil zeggen dat het goed sociaal geïntegreerd zijn niet leidt tot een betere integratie op economisch gebied.

Belangrijke verklarende factoren voor economische integratie zijn vooral verblijfsduur, geslacht (mannen), de lengte van de asielpcedure (hoe korter hoe beter) en het hebben van een Nederlands diploma. De factoren die sociale integratie verklaren, zijn niet zo duidelijk te identificeren. Het hebben van een Nederlands diploma en een goede beheersing van het Nederlands draagt bij aan sociale integratie, maar de gevonden verbanden zijn niet erg sterk. Blijkbaar is sociale integratie een ingewikkeld proces waar een complex aan factoren een rol in speelt. Zo blijkt bijvoorbeeld uit de interviews dat de eigen opstelling en inzet van de vluchteling vaak belangrijk is bij sociale integratie. Deze aspecten zijn in het model niet meegenomen.

Uit dit hoofdstuk blijkt eveneens dat vluchtelingen over het algemeen positiever gestemd zijn over hun eigen integratie dan op basis van de gegevens uit de enquête kan worden vastgesteld. Vluchtelingen voelen zichzelf overwegend goed geïntegreerd en zijn zeer gemotiveerd om er wat van te maken in Nederland. Wanneer we echter bekijken hoe zij ervoor staan op de terreinen die volgens hen zelf essentieel zijn voor integratie: taal, werk en opleiding, dan hebben ze soms nog een eind te gaan.

6 NEDERLANDERS OVER DE OPVANG EN INTEGRATIE VAN VLUCHTELINGEN

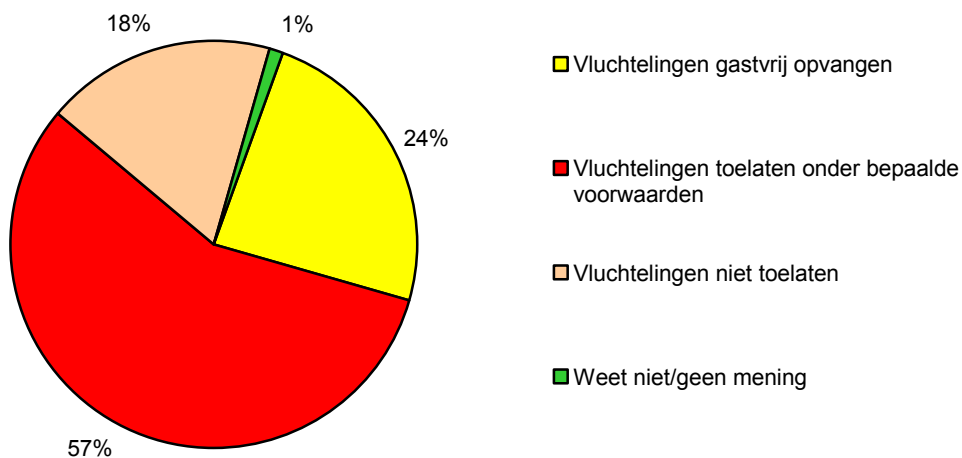
In de voorgaande hoofdstukken is de integratie van vluchtelingen uit allerlei hoeken belicht, elke keer vanuit het perspectief van de vluchteling zelf. Maar wat vinden Nederlanders nu eigenlijk van de komst van vluchtelingen? In dit laatste hoofdstuk wordt ingegaan op hoe Nederlanders tegen vluchtelingen aankijken. Het gaat dan om meningen over het vluchtelingen-debat (wie mag Nederland binnentreden), wat integratie betekent, en om de eigen ervaringen met vluchtelingen. Dit hoofdstuk is gebaseerd op uitkomsten van een enquête door TNS NIPO in het kader van dit onderzoek die in juni 2005 afgenomen is bij 523 Nederlanders van achttien jaar en ouder. De antwoorden zijn gewogen om een representatieve afspiegeling van de Nederlandse bevolking te krijgen.

6.1 Meningen over het toelatingsbeleid

De mening van Nederlanders over vluchtelingen en het beleid om hen wel of niet toe te laten, is gebaseerd op informatie uit diverse kanalen. Hoe komen Nederlanders eigenlijk aan hun informatie over vluchtelingen? Uit de resultaten van de enquête blijkt dat bijna alle Nederlanders (98%) via de media over vluchtelingen lezen en horen en zich zo een opinie vormen over het vluchtelingenvraagstuk. Vooral televisie en dagbladen vormen een belangrijke nieuwsbron.

Hoe Nederlanders denken over de toelating van vluchtelingen valt onder andere af te lezen uit hoe mensen denken over het asielbeleid (zie figuur 6.1). De meerderheid van de Nederlanders (57%) vindt dat er voor vluchtelingen alleen ruimte is onder bepaalde voorwaarden. Bijna een kwart vindt dat alle vluchtelingen zonder meer welkom zijn. Achttien procent van de Nederlanders is van mening dat Nederland te vol is om vluchtelingen op te nemen.

Figuur 6.1 Mate van gastvrijheid jegens vluchtelingen in procenten (N=523)

Bron: TNS NIPO, 2005.

Wanneer we de achtergrondkenmerken van respondenten afzetten tegen hun opvattingen over het toelatingsbeleid, blijkt dat het opleidingsniveau een rol van betekenis speelt. Weliswaar vindt binnen alle groepen ruim de helft dat onder voorwaarden vluchtelingen moeten worden toegelaten, maar laagopgeleiden vinden ruim zes keer zo vaak als hoogopgeleiden dat Nederland te vol is om vluchtelingen op te vangen. De groep die vluchtelingen gastvrij wil opvangen bestaat juist voor het grootste deel uit hoger opgeleiden.

Voorwaarden voor toelating

Degenen die voorwaarden willen stellen aan de toelating van vluchtelingen door Nederland noemen als belangrijkste voorwaarde dat vluchtelingen terug moeten keren naar hun land van herkomst als de situatie daar binnen vijf jaar veilig is (55%). Bijna een kwart noemt als belangrijkste voorwaarde dat er sprake is van een eerlijke verdeling over de lidstaten van de EU. Deze voorwaarde lijkt ingegeven door de gedachte dat Nederland meer vluchtelingen opneemt dan andere EU-landen. De cijfers spreken dit overigens tegen (zie kader). Andere voorwaarden die relatief vaak genoemd worden, zijn met name dat er geen opvang in de eigen regio mogelijk is en dat onomstotelijk is vastgesteld dat zij niet veilig zijn in hun land van herkomst.

Asielinstroom in Nederland in vergelijking met overige EU-landen

De asielinstroom in Nederland is al enkele jaren sterk aan het dalen. Nederland staat inmiddels van alle 25 EU-landen nog net in de top tien van landen met de grootste asielinstroom in 2003. Nederland neemt de negende plaats in met een instroom van 13.402 asielzoekers in 2003 en staat tussen Noorwegen (15.959) en Tsjechië (11.394). Ter vergelijking: de top drie van 2003 bestaat uit 1. Frankrijk (61.908), 2. het Verenigd Koninkrijk (61.051) en 3. Duitsland (50.445).

Bron: IND (2005), Rapportage Vreemdelingenketen over de periode september - december 2003-2004, tevens jaarrapportage 2004.

Uit het bovenstaande blijkt dat er een breed draagvlak is onder de Nederlandse bevolking voor het toelaten van vluchtelingen, zij het vaak onder bepaalde voorwaarden. In de voorgaande hoofdstukken hebben we al gezien dat een ruime meerderheid van de vluchtelingen zich welkom en geaccepteerd voelt in Nederland. Dit gevoel blijkt gezien de houding van de Nederlandse bevolking op zijn plaats.

Mening over verschil tussen vluchtelingen en overige migranten

In het publieke debat gaat het vaak over immigratie in brede zin, zonder dat daarbij onderscheid wordt gemaakt tussen vluchtelingen en overige migranten, zoals arbeidsmigranten en gezinsmigranten. Dit terwijl vluchtelingen totaal andere migratiemotieven hebben en zich in een onvergelykbare situatie bevinden. In de enquête is onderzocht of Nederlanders dit onderscheid maken en of men over de toelating van vluchtelingen anders denkt dan over de toelating van overige migranten. Uit de antwoorden blijkt dat ruim zestig procent van de Nederlanders vindt dat vluchtelingen meer recht hebben om toegelaten te worden dan andere immigranten. Bijna twintig procent vindt dat vreemdelingen en vluchtelingen beiden evenveel rechten hebben op toelating, en een even grote groep is van mening dat zowel vluchtelingen als andere vreemdelingen niet toegelaten zouden mogen of kunnen worden. Deze laatste groep bestaat vrijwel geheel uit dezelfde mensen die eerder al antwoordden dat Nederland te vol is om nog vluchtelingen op te kunnen vangen (zie boven). Concluderend kunnen we stellen dat Nederlanders positiever staan tegenover de toelating van vluchtelingen dan tegenover de toelating van andere migranten, zoals gezins- en arbeidsmigranten.

6.2 Integratie

Nadat besloten is dat vluchtelingen (al dan niet voorlopig) in Nederland mogen blijven, gaat het er vervolgens om dat zij integreren en een plaats verwerven in de Nederlandse samenleving. Maar wat is integreren eigenlijk volgens Nederlanders? Dat is af te lezen uit tabel 6.1. In antwoord op de vraag waar een nieuwkomer *minimaal* aan moet voldoen om in de Nederlandse samenleving geïntegreerd te zijn, vindt bijna iedereen dat nieuwkomers de

Nederlandse taal moeten spreken (91%). Kennis hebben van Nederlandse omgangsvormen vindt men ook erg belangrijk (85%). Het zelf toepassen van deze omgangsvormen wordt wat minder belangrijk geacht (66%). Andere belangrijke voorwaarden tot integratie die een meerderheid van de Nederlanders noemt, is het Nederlands kunnen schrijven (68%) en werken of actief op zoek zijn naar werk (68%).

Tot slot valt op dat ruim een kwart (26%) van de Nederlanders integratie niet te rijmen vindt met het dragen van kleding die duidelijk blijkt geeft van een geloofsovertuiging. We mogen aannemen dat hier met name bedoeld wordt op hoofddoeken.

Tabel 6.1 Minimale voorwaarden voor integratie

Voorwaarden voor integratie	Totaal %
Nederlands spreken	91
(Redelijke) kennis van de Nederlandse omgangsvormen	85
Nederlands schrijven	68
Werken of actief op zoek zijn naar werk	68
Toepassing Nederlandse omgangsvormen	66
Contact zoeken met de directe omgeving	46
Actief betrokken zijn bij de school van de kinderen	38
Het niet dragen van kleding met een duidelijke geloofsovertuiging	26
(Redelijke) kennis van de Nederlandse geschiedenis	24
Bezit van de Nederlandse nationaliteit	20
Thuis Nederlands spreken	20
Nederlandse vrienden hebben	14
Studeren om nu of straks een betere baan te kunnen krijgen	14
Lid worden van een sportvereniging/hobbyclub	6
Anders	1
Gemiddeld aantal integratie'eisen' per persoon	4,6

Bron: TNS NIPO 2005.

De voorwaarden die door Nederlanders het meest belangrijk worden gevonden voor integratie - taal, kennis van de Nederlandse gewoonten en omgangsvormen en werken of actief werk zoeken - zijn vrijwel identiek aan de voorwaarden die vluchtelingen zelf noemen (zie ook hoofdstuk 5). Wel is een verschil waarneembaar met betrekking tot het belang van sociale contacten van vluchtelingen met Nederlanders. Dit vinden vluchtelingen belangrijker voor integratie dan Nederlanders. Afgezien van deze voorwaarde zijn autochtone Nederlanders en vluchtelingen het grotendeels eens over wat belangrijk is om te kunnen integreren in de Nederlandse samenleving.

Als we de integratievoorwaarden uit tabel 6.1 afzetten tegen de mening die Nederlanders hebben over het asielbeleid, dan blijkt dat naarmate men zich gastvrijer opstelt jegens

vluchtelingen, men minder eisen stelt aan hun integratie. De groep die tegen toelating van vluchtelingen in Nederland is, vindt het niet dragen van religieuze kleding, het bezit van de Nederlandse nationaliteit en het thuis Nederlands spreken beduidend vaker minimale voorwaarden voor integratie dan de andere twee groepen. De groep die vindt dat vluchtelingen gastvrij moeten worden toegelaten, hecht er juist vaker dan gemiddeld belang aan dat vluchtelingen sociale contacten met Nederlanders hebben (zie de gedetailleerde overzichtstabel tabel B2-1 in bijlage B2). Deze overtuiging leidt er overigens niet toe dat deze groep vaker daadwerkelijk contacten met vluchtelingen heeft.

6.3 Verantwoordelijkheden voor integratie

Vluchtelingen hebben een eigen verantwoordelijkheid met betrekking tot hun integratie (vgl. nota *Kansen bieden voor eigen verantwoordelijkheid* van VluchtelingenWerk Nederland). Maar de overheid, de Nederlandse samenleving en de individuele burgers moeten wel de randvoorwaarden creëren om die integratie mogelijk te maken. Door TNS/NIPO is aan Nederlanders gevraagd hoe zij denken over de taakverdeling en de verdeling van verantwoordelijkheden ten aanzien van de integratie van vluchtelingen. Zie tabel 6.2.

Tabel 6.2 Verdeling verantwoordelijkheid voor integratie

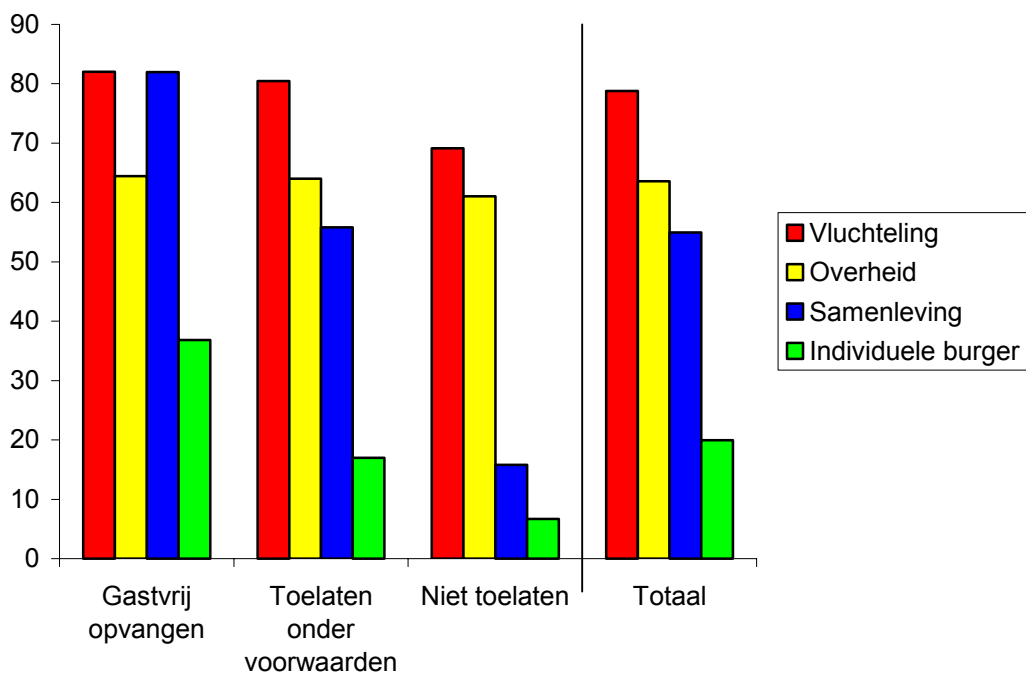
Actor verantwoordelijk voor integratie	Totaal %
Vluchteling	78
Overheid	63
Samenleving	54
Individuele burger/ikzelf	20

Bron: TNS NIPO 2005.

Allereerst vinden de Nederlanders dat de vluchteling zelf de meeste verantwoordelijkheid draagt voor zijn of haar integratie (78%). Dat sluit aan bij de visie op eigen verantwoordelijkheid zoals die door het kabinet wordt uitgedragen. Het betekent echter niet dat Nederlanders vinden dat vluchtelingen aan hun lot moeten worden overgelaten. Zo vinden vrijwel alle Nederlanders (95%) dat vluchtelingen begeleid moeten worden bij hun integratie. Daarnaast vindt de meerderheid van de Nederlanders dat ook de overheid (63%) en de Nederlandse samenleving (54%) verantwoordelijk zijn voor de integratie van vluchtelingen. Een veel kleinere groep (20%) van de Nederlanders vindt dat zij zelf (of de individuele burger) hierin een taak hebben. Ondanks dit relatief lage percentage, is er toch een aanzienlijk grotere groep Nederlanders (46%) die zegt dat zij waarschijnlijk wel bereid is om een vluchteling te helpen en te begeleiden bij zijn of haar integratie, als dat gevraagd zou worden of de gelegenheid zich voor zou doen. Zeven procent geeft aan dit zeker te willen doen.

Het antwoord op de vraag bij wie de verantwoordelijkheid berust voor integratie van vluchtelingen wordt sterk beïnvloed door de persoonlijke opvattingen over het toelatingsbeleid (zie figuur 6.4). Naarmate men een meer gastvrije houding heeft jegens vluchtelingen, ziet men integratie van vluchtelingen meer als een gedeelde verantwoordelijkheid van alle actoren. Hoe minder gastvrij men denkt, hoe minder men hierbij een taak ziet weggelegd voor de samenleving en de individuele burger. De rol van de vluchteling zelf en de overheid wordt door alle groepen nagenoeg hetzelfde beschouwd.

Figuur 6.2 Taaktoewijzing voor integratie naar mening over toelatingsbeleid, in procenten

Bron: TNS NIPO 2005.

Verantwoordelijkheden vluchtelingen

Respondenten is ook gevraagd wat er verwacht wordt van de verschillende actoren. Als het gaat om de taak van de vluchteling wijzen Nederlanders precies die zaken aan die zij belangrijke integratievoorwaarden vinden (zie tabel 6.2). Het gaat dan om het leren van de Nederlandse taal en de Nederlandse omgangsvormen, het actief zoeken naar werk of werken, en het contact zoeken met de directe omgeving. Deze voorwaarden worden ook veelvuldig genoemd door vluchtelingen zelf wanneer zij aangeven waarom zij zichzelf wel of niet goed geïntegreerd vinden.

Verantwoordelijkheden overheid

63 procent van de Nederlanders vindt dat de overheid een taak heeft in de integratie. Het gaat hier dan met name om het bieden van taal- en omgangscursussen en om het bieden van de mogelijkheid om te werken en te studeren.

Verantwoordelijkheden samenleving en individuele burgers

De rol van de samenleving en de individuele burger bij de integratie van vluchtelingen is door Nederlanders als volgt verwoord: een positieve houding te hebben naar vluchtelingen, hen te accepteren, en zelf actief te zijn door het gesprek aan te gaan en contact te leggen.

6.4 Eigen betrokkenheid bij vluchtelingen

Nederlanders vormen hun mening over vluchtelingen en hun integratie niet alleen op basis van wat zij in de media over vluchtelingen lezen, maar ook door hun eventuele persoonlijke contacten met vluchtelingen.

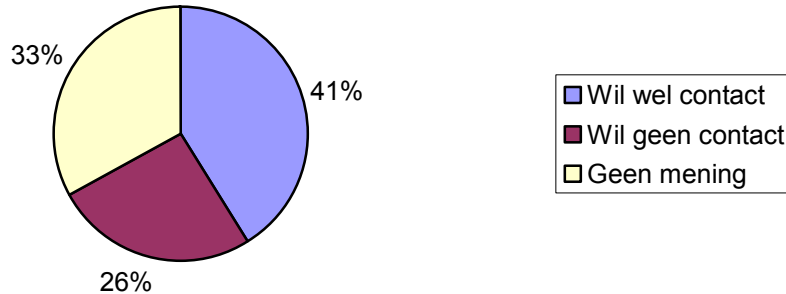
Bijna een kwart van de Nederlanders heeft in het dagelijks leven wel eens te maken met een vluchteling. Dit percentage ligt zowel bij de ouderen (55+) als lager opgeleiden veel lager dan bij de andere groepen, namelijk op zestien procent. De meeste contacten zijn gelieerd aan de woonbuurt, in de werk- of studieomgeving, of via vriendenkring of familie.

Overigens zijn mensen die wel eens contact met vluchtelingen hebben geen andere mening toegedaan over de vraag of vluchtelingen wel of niet moeten worden toegelaten. Bekend maakt dus nog niet bemind. Het kan ook betekenen dat mensen een duidelijk onderscheid maken tussen toelating en integratie, bijvoorbeeld dat iemand, die vindt dat er minder vluchtelingen toegelaten moeten worden in Nederland, wel van mening is dat wanneer een vluchteling eenmaal toegelaten is je hem ook de kans moet bieden om te integreren.

Van de driekwart van de Nederlanders die geen contactervaring heeft met een vluchteling staat ongeveer veertig procent wel open voor contact met een gevluchte nieuwkomer (zie ook figuur 6.3). Een kwart van deze groep Nederlanders heeft geen contact en wenst geen contact te hebben met vluchtelingen.

In hoofdstuk 4 is reeds vermeld dat het merendeel (85%) van de vluchtelingen graag meer contact wil met Nederlanders. Kennelijk zit er ergens een spaak in het wiel van sociale integratie, waardoor Nederlanders en vluchtelingen niet met elkaar in contact komen, terwijl beide groepen daar in belangrijke mate wel voor open staan.

Figuur 6.3 Contact willen hebben met een vluchteling (indien geen contactervaring)

Bron: TNS NIPO, 2005.

Dat Nederlanders in principe positief staan ten opzichte van vluchtelingen blijkt wel uit het feit dat 87 procent het geen bezwaar zou vinden als een vluchtelingengezin in de buurt zou komen wonen.

De komst van een opvangcentrum voor asielzoekers stuit wel op enige bezwaren, maar ook hier heeft bijna tweederde (65%) van de Nederlanders geen bezwaar tegen.

6.5 Samenvatting en conclusies

In dit hoofdstuk zijn de resultaten gepresenteerd van het onderzoek naar de mening van Nederlanders over de integratie van vluchtelingen. Hieruit komt naar voren dat Nederlanders over het algemeen positief staan ten opzichte van de komst naar en aanwezigheid van vluchtelingen in Nederland. Dit blijkt onder andere uit het feit dat een ruime meerderheid van de Nederlanders vindt dat vluchtelingen (al dan niet onder bepaalde voorwaarden) moeten worden toegelaten. Ook vinden Nederlanders overwegend dat vluchtelingen meer recht hebben om te worden toegelaten dan overige migranten.

Het bovenstaande correspondeert met de ervaring van de meeste vluchtelingen, die zich welkom en geaccepteerd voelen in Nederland.

De voorwaarden die door Nederlanders het meest belangrijk worden gevonden voor integratie, beheersing van het Nederlands, werken of werk zoeken en kennis van de Nederlandse omgangsvormen komen in grote mate overeen met de voorwaarden die vluchtelingen zelf noemen. Het belangrijkste verschil is dat vluchtelingen veel vaker contact met Nederlanders als cruciale factor voor integratie zien. Afgezien van dit verschil zijn autochtone Nederlanders en vluchtelingen het grotendeels eens over wat belangrijk is om te kunnen integreren.

Nederlanders vinden dat vooral de vluchteling zelf, de overheid en de samenleving verantwoordelijk zijn voor de integratie van vluchtelingen. De meerderheid van de Nederlanders vindt dat vluchtelingen begeleid moeten worden bij hun integratie. Nederlanders dichten zichzelf en andere individuele burgers een zeer bescheiden rol toe. Wellicht speelt hierbij een rol dat driekwart van de Nederlanders zegt nooit een vluchteling te ontmoeten. Niettemin staat een grote groep Nederlanders wel open voor contact met vluchtelingen. De ontmoeting van Nederlanders en vluchtelingen, door beiden gewenst, komt vaak dus nog niet tot stand.

7 SAMENVATTING EN CONCLUSIES

7.1 De VluchtelingenWerk IntegratieBarometer

In het huidige vluchtelingendebat is de laatste tijd vooral aandacht voor kwesties rondom toelating en terugkeer van uitgeprocedeerde vluchtelingen. Er is betrekkelijk weinig aandacht voor hoe het de inmiddels zo'n 127.000 verblijfsgerechtigde vluchtelingen in Nederland vergaat. Zij mogen blijven in Nederland, maar weten zij in ons land ook de weg te vinden? Regelmatig zijn er signalen te horen dat de integratie van vluchtelingen niet probleemloos verloopt. Zo blijken bijvoorbeeld hoger opgeleide vluchtelingen verschillende hindernissen tegen te komen bij de zoektocht naar een geschikte baan. Ook over Somalische vluchtelingen verschijnen berichten die er op wijzen dat deze gemeenschap de aansluiting bij de Nederlandse samenleving moeilijk weet te vinden. Hoe het nu precies staat met de integratie van vluchtelingen en welke problemen zij daarbij tegen komen, is vaak nog onvoldoende onderzocht.

Recentelijk is met het verschijnen van enkele onderzoeken, met name het *Jaarrapport Integratie 2004*¹ van het ISEO en de publicatie *De ontwikkeling van een integratiekaart* van het WODC/CBS² een aanzienlijke verbetering gekomen in de informatievoorziening over migranten die uit landen komen waaruit ook veel vluchtelingen komen. Deze onderzoeken bevatten echter geen speciale informatie over hetgeen vluchtelingen tot bijzondere migranten maakt, namelijk dat ze gedwongen hun land moeten verlaten en een heel andere start in Nederland hebben dan een arbeidsmigrant of een gezinsvormer of -hereniger. Er wordt niet ingegaan op de effecten van bijvoorbeeld de asielprocedure en het (soms langdurig) verblijf in een opvangcentrum op het integratieproces. Om meer specifieke informatie te verkrijgen over het integratieproces van vluchtelingen waarbij met allerlei voor vluchtelingen relevante aspecten rekening wordt gehouden, heeft VluchtelingenWerk Nederland besloten om een IntegratieBarometer voor vluchtelingen op te zetten waarbij een groep vluchtelingen gedurende langere tijd gevolgd wordt.

De VluchtelingenWerk IntegratieBarometer bestaat in feite uit een drietal onderdelen, te weten uit een panel van ruim 200 vluchtelingen³ dat jaarlijks middels een enquête bevraagd wordt, diepte-interviews met vluchtelingen en een enquête onder Nederlanders. In deze

---

¹ Van den Maagdenberg (2004).

² WODC/CBS (2004).

³ Het begrip vluchteling is in het panel ruim gedefinieerd. Iedereen die ten minste een jaar in Nederland verblijft met als migratiemotief asiel kon in het panel worden opgenomen.

meting zijn aan 202 vluchtelingen vragen voorgelegd over onder andere hun ervaringen na aankomst in Nederland en hun huidige situatie ten aanzien van economische, maatschappelijke en sociale participatie. Het panel bestaat uit een gemêleerde groep wat betreft etnische herkomst, leeftijd, geslacht, verblijfsduur, verblijfsstatus en opleidingsniveau. Bij volgende metingen wordt nagegaan welke ontwikkelingen zich hebben voorgedaan bij de vluchtelingen in het panel zodat uiteindelijk integratieroutes kunnen worden geïdentificeerd. Daarnaast zijn met 25 vluchtelingen uit het panel diepte-interviews gehouden om meer zicht te krijgen op het verhaal achter de cijfers. Tot slot is onder een steekproef van 523 Nederlanders een vragenlijst afgenomen over hun opvattingen met betrekking tot de opvang en integratie van vluchtelingen. Zodoende is de integratieproblematiek van vluchtelingen ook vanuit het perspectief van de Nederlandse samenleving benaderd.

In dit hoofdstuk worden de uitkomsten van de eerste meting van de IntegratieBarometer nogmaals op een rij gezet en worden de belangrijkste conclusies ten aanzien van de integratie van vluchtelingen gepresenteerd.

7.2 Samenvatting van de belangrijkste resultaten

Veruit de grootste groep vluchtelingen uit het panel is als asielzoeker naar Nederland gekomen. Een klein aantal vluchtelingen uit het panel is als uitgenodigde vluchteling of als gezinshereniger naar Nederland gekomen. De vluchtelingen zijn hun land vooral ontvlucht vanwege de oorlogssituatie of vanwege angst om vervolging vanwege politieke activiteiten. Van een bewuste keuze voor Nederland als opvangland is meestal geen sprake geweest. Een grote meerderheid geeft aan bij toeval in Nederland terecht te zijn gekomen, bijvoorbeeld omdat zij daar afgezet zijn door de reisagent. Van een goede voorbereiding op de komst naar Nederland is dan ook geen sprake. Na aankomst in Nederland hebben bijna alle vluchtelingen gedurende korte of langere tijd in een (of meer) opvangcentrum gewoond. Een deel woont nu nog in een centrum. Ook heeft driekwart van de vluchtelingen na statusverlening een inburgeringscursus gevolgd die hen een opstapje moest bieden voor verdere integratie in Nederland.

De meeste vluchtelingen in Nederland zijn afkomstig uit Irak, Afghanistan, Somalië, Iran en voormalig Joegoslavië. Daarnaast zijn vluchtelingen vooral afkomstig uit een groot aantal andere Afrikaanse en Aziatische landen. De vluchtelingenpopulatie bestaat uit iets meer mannen dan vrouwen. Er is een grote variatie onder de vluchtelingen naar achtergrondkenmerken. Een deel van de vluchtelingen is betrekkelijk hoogopgeleid, maar er is ook een aanzienlijke groep die ten hoogste basisonderwijs heeft genoten. Zo zijn Somaliërs betrekkelijk laag opgeleid, terwijl voor de Iraniërs geldt dat zij relatief goed opgeleid zijn. Sommige

vluchtelingen - met name hogeropgeleiden - hebben voor hun komst naar Nederland al een carrière gehad in het land van herkomst, anderen - waaronder relatief veel vrouwen - komen zonder werkervaring naar Nederland. Er is duidelijk veel variatie in de bagage die vluchtelingen meenemen naar Nederland.

En hoe vergaat het de vluchtelingen in Nederland nu in economisch en sociaal opzicht? De factor tijd is een belangrijke factor bij sociaal-economische integratie. Naarmate vluchtelingen langer in Nederland verblijven, zijn zij doorgaans beter geïntegreerd op sociaal-economisch vlak. Dat neemt echter niet weg dat de sociaal-economische integratie van veel vluchtelingen zorgelijk is.

De netto arbeidsmarktparticipatie van de vluchtelingen uit het panel in de leeftijd van 15 tot en met 64 jaar ligt op 30 procent. Dat wil zeggen dat ongeveer eenderde van de vluchtelingen een betaalde baan heeft. Veruit de grootste groep vluchtelingen is dus inactief (niet gericht op betaalde arbeid) of werkloos. Mannen hebben vaker een baan dan vrouwen en zijn over het algemeen ook sterker gericht op het verrichten van betaalde arbeid.

Niet alleen is het aandeel werkenden betrekkelijk laag, ook is het aandeel werkenden met een vast en fulltime dienstverband beperkt. Ongeveer de helft van de werkende vluchtelingen heeft een vast dienstverband. Ook wordt vaak parttime gewerkt; iets minder dan de helft werkt minder dan vier dagen per week. Al met al betekent dit dat het aandeel vluchtelingen met een stabiele werksituatie vrij gering van omvang is.

Ook in een ander opzicht is de economische situatie van veel vluchtelingen zorgelijk. Bijna driekwart van de vluchtelingen uit het panel is voor het levensonderhoud (mede) afhankelijk van een uitkering. Meestal betreft dat een bijstandsuitkering. Uit verschillende studies blijkt dat het hebben van een uitkering een risicofactor is voor armoede. Ook voor de vluchtelingen uit het panel geldt dat een aanzienlijke groep (69%) het moeilijk heeft om rond te komen of zelfs grote financiële problemen heeft. Het zijn inderdaad de mensen zonder werk die de grootste financiële problemen ondervinden.

Ongeveer eenderde van de vluchtelingen heeft in Nederland een opleiding gevolgd, daarvan heeft de helft ook een diploma behaald. Ongeveer 16 procent van de vluchtelingen volgt op dit moment een reguliere opleiding. Dit zijn met name de jongere vluchtelingen.

Ten aanzien van de sociale integratie van de vluchtelingen uit het panel kan een wat gevarieerder beeld worden opgetekend. De meeste vluchtelingen voelen zich veilig en vrij in Nederland en voelen zich hier thuis. Zij vinden het leuk om in Nederland te wonen, zijn goed op de hoogte van de Nederlandse gewoonten en regels en kennen voldoende mensen waarop zij kunnen bouwen en in geval van nood een beroep op kunnen doen. Tegenover dit positieve beeld staat het feit dat bijna eenderde zich regelmatig gediscrimineerd voelt. Ook zijn de meeste vluchtelingen vooral gericht op de eigen groep, zij gaan voornamelijk om met mensen uit het land van herkomst. Dit wil overigens niet zeggen dat de vluchtelingen geen

behoefte hebben aan contacten met Nederlanders. Velen geven aan juist graag meer contacten met Nederlanders te willen. Het gebrek aan contact is dus vaak geen kwestie van niet willen. Wat betreft dit aspect is de sociale integratie van vluchtelingen dus minder geslaagd. Ook het lidmaatschap van verenigingen en de deelname van vluchtelingen aan vrijwilligerswerk blijven achter bij deelnamepercentages van de autochtone bevolking.

Uiteraard zijn er grote verschillen tussen vluchtelingen in de mate waarin zij geïntegreerd zijn. Sommige vluchtelingen doen het in sociaal opzicht beter, terwijl anderen juist wat betreft hun deelname aan de arbeidsmarkt beter scoren. Integratie bestaat uit verschillende dimensies en deze hoeven niet allemaal gelijktijdig te verlopen. Zowel voor economische als sociale integratie is op basis van de antwoorden uit het panel een indicator samengesteld. Voor de mate van economische integratie is gekeken naar het wel of niet hebben van werk of het volgen van een opleiding, de gerichtheid op werk, en de aard van het dienstverband voor de werkenden. Voor de indicator voor sociale integratie is gebruik gemaakt van stellingen die gaan over de mate waarin men zichzelf geïntegreerd voelt, het op de hoogte zijn van Nederlandse regels en gewoonten, de gerichtheid op de eigen groep, het zich thuis voelen in Nederland en de mate waarin men het al dan niet leuk vindt in Nederland. Op basis van de scores op deze indicatoren zijn de vluchtelingen in het panel onderverdeeld in vier kwadranten (zie tabel 7.1).

Tabel 7.1 Verdeling van de vluchtelingen over vier kwadranten van integratie

Economisch en sociaal geïntegreerd (+/+)	Economisch wel en sociaal niet geïntegreerd (+/-)
26 %	15 %
Economisch niet en sociaal wel geïntegreerd (-/+)	Economisch en sociaal niet geïntegreerd (-/-)
28 %	30 %

Bron: IntegratieBarometer VluchtelingenWerk, 2005.

Op basis van een samengestelde indicator voor economische integratie en voor sociale integratie kan geconcludeerd worden dat ongeveer een kwart van de vluchtelingen zowel in economisch als in sociaal opzicht goed geïntegreerd is. Bijna eenderde geldt daarentegen als slecht geïntegreerd, zowel economisch als sociaal. Daarnaast is er een groep van 15 procent die economisch wel goed geïntegreerd is maar sociaal niet en omgekeerd is er een groep van 28 procent die in sociaal opzicht wel geïntegreerd is, maar het juist economisch niet goed doet. Het zijn met name mannen die relatief goed scoren ten aanzien van economische integratie. Vrouwen doen het beter op de dimensie sociale integratie. Het zijn de Afghanen die het meest gunstig scoren ten aanzien van beide aspecten van integratie. De Somaliërs en Irakezen doen het wat dat betreft minder goed.

De belangrijkste factor voor economische integratie is vooral verblijfsduur. Naarmate een vluchteling langer in Nederland is, is de kans groter dat hij of zij in economisch opzicht ook

geïntegreerd is. Ook geslacht is een belangrijke factor (mannen zijn beter economisch geïntegreerd). Daarnaast wordt economische integratie negatief beïnvloed door de lengte van de asielprocedure, oftewel een langere asielprocedure heeft negatieve effecten op de economische integratie. Tot slot draagt het hebben van een Nederlands diploma positief bij aan de mate van economische integratie. Anders dan men in eerste instantie wellicht zou verwachten, is de mate waarin men het Nederlands beheerst van geen enkele invloed op economische integratie.

Sociale integratie laat zich moeilijker verklaren door achtergrondkenmerken. Het enige kenmerk dat significant samenhangt met sociale integratie is het hebben van een Nederlands diploma. Daarnaast is taalkennis van invloed op de mate van sociale integratie, maar dit verband is niet significant. De persoonlijke opstelling van iemand lijkt een belangrijke factor voor sociale integratie maar dit aspect kon in het model niet worden opgenomen.

Tot slot is ook gekeken naar de relatie tussen sociale en economische integratie. Deze relatie is niet eenduidig. Economische integratie draagt wel enigszins bij aan sociale integratie, maar het omgekeerde kon niet worden vastgesteld.

In de hierna volgende paragraaf zal worden ingegaan op de belangrijkste factoren die van invloed zijn op de integratie van vluchtelingen.

7.3 Integratie bevorderende en belemmerende factoren

Integratiebevorderende factoren

Uit het onderzoek zijn ook een aantal integratiebevorderende factoren te destilleren. Het hebben van een Nederlands diploma draagt bijvoorbeeld bij aan economische integratie. Het is dus belangrijk dat vluchtelingen voldoende mogelijkheden hebben om in Nederland een opleiding te volgen. Daarnaast is deelname aan inburgering met name voor het leren van het Nederlands positief. Hoewel veel vluchtelingen na hun inburgeringscursus het Nederlands nog onvoldoende beheersen en niet iedereen tevreden is over het cursusaanbod, is het wel een belangrijke eerste stap om het Nederlands machtig te worden. Een aanbod van kwalitatief goede inburgeringscursussen blijft voor deze groep een belangrijke voorwaarde om een goede start in Nederland te kunnen maken.

Deelname aan vrijwilligerswerk en verenigingslidmaatschap blijken ook bij te dragen aan integratie. Zowel voor het leggen van sociale contacten als het opdoen van werkervaring is vrijwilligerswerk een belangrijke activiteit. Het stimuleren van vluchtelingen om - met behoud van uitkering - aan vrijwilligerswerk deel te nemen kan een positieve uitwerking hebben op de sociale integratie van vluchtelingen.

Het bewuste spreidingsbeleid voor de huisvesting van vluchtelingen pakt in ieder geval voor een deel van vluchtelingen positief uit. Voor vluchtelingen in gezinsverband is het wonen in kleinere gemeenten vaak gunstig voor de sociale integratie. Daarentegen is het voor

alleenstaanden vaak moeilijk om in een kleine gemeenschap hun draai te vinden. Deze bevinding pleit voor meer maatwerk in de uitplaatsing van vluchtelingen naar gemeenten.

Tot slot geldt als een belangrijke - maar tevens moeilijk te beïnvloeden - factor de opstelling van de vluchteling zelf. Motivatie, een positieve instelling en een actieve houding dragen in belangrijke mate bij aan een succesvolle integratie. De ene vluchteling zal van nature meer over deze eigenschappen beschikken dan anderen. Toch is het belangrijk om de opvang van vluchtelingen en het verloop van de asielprocedure zo in te richten dat vluchtelingen zo veel als mogelijk gestimuleerd worden om een actieve houding aan te nemen in plaats van passief af te moeten wachten.

Belemmeringen

Er zijn verschillende factoren die een negatieve invloed hebben op het integratieproces van vluchtelingen. Ten dele zijn deze factoren gerelateerd aan de specifieke situatie van vluchtelingen. Het gaat dan om zaken als de asielprocedure, de mogelijkheden voor gezinshereniging, huisvesting in een opvangcentrum en de intrekbare verblijfsvergunning voor bepaalde tijd. Naarmate vluchtelingen langer in onzekerheid verkeren over de mogelijkheid om in Nederland te kunnen blijven, is het voor hen moeilijker om na statusverlening de draad weer op te pakken en het heft in eigen hand te nemen. Door het langdurig gedwongen niets doen in een opvangcentrum hebben zij bovendien een gat in hun c.v. wat hun gang naar de arbeidsmarkt niet vereenvoudigt. Zelfs na statusverlening blijkt de vergunning voor bepaalde tijd nog voor heel wat onrust en onzekerheid te zorgen, hetgeen niet bijdraagt aan het verwerven van een plek in de Nederlandse samenleving.

Niet alleen rondom de opvang en asielprocedure is sprake van belemmeringen. Ook kunnen op drie niveaus belemmerende factoren worden geïdentificeerd:

- op het individuele niveau van de vluchtelingen;
- op het organisatorische niveau;
- op het niveau van de samenleving als geheel.

Op het individuele niveau blijkt taal een belangrijke hindernis voor integratie. Hoewel de meeste vluchtelingen uit het panel van mening zijn dat zij het Nederlands redelijk beheersen, noemen zij zelf taal toch als een grote belemmering. Onvoldoende beheersing van het Nederlands bemoeilijkt de zoektocht naar werk, maar het is ook van invloed op het leggen van contacten met Nederlanders. Veel vluchtelingen voelen zich toch te onzeker over hun taalbeheersing om makkelijk contacten aan te gaan.

Op het organisatorische niveau vormen de beperkte mogelijkheden om (met behoud van uitering) een opleiding te volgen voor sommige vluchtelingen een knelpunt. Zij ervaren dat zij zonder Nederlands diploma moeilijk aan een (geschikte) baan kunnen komen, maar

tegelijkertijd hebben zij weinig kans om daadwerkelijk een opleiding te volgen. Onder de Wet Werk en Bijstand wordt nauwelijks geïnvesteerd in scholing. Vluchtelingen met een uitkering worden gestimuleerd om zo snel mogelijk aan het werk te gaan. Voor zover dat daadwerkelijk lukt, is het niet zelden een baan die niet aansluit bij de genoten opleiding in het land van herkomst en de ambities van de vluchtelingen. In hoeverre op deze wijze sprake is van duurzame arbeidsinpassing kan worden betwijfeld.

Tot slot geldt dat de ontvangende samenleving soms onvoldoende open staat voor vluchtelingen. Vluchtelingen ervaren discriminatie bij het vinden van werk en vinden het moeilijk om contacten te leggen met Nederlanders. De andere omgangscultuur van Nederlanders maakt het voor veel vluchtelingen moeilijk om aansluiting te vinden.

7.4 Integratie als tweezijdig proces

Integratie is een tweezijdig proces. Vluchtelingen moeten om zich een plek te verwerven in de Nederlandse samenleving tot zekere hoogte aanpassen. Om daadwerkelijk te kunnen integreren moeten vluchtelingen daartoe wel de ruimte krijgen. Zij moeten kansen krijgen om een opleiding te volgen, werk te vinden en sociale contacten aan te gaan.

Uit de enquête onder de Nederlanders blijkt dat de Nederlandse bevolking vrij positief staat ten opzichte van de komst (onder voorwaarden) en aanwezigheid van vluchtelingen in ons land. Uit het feit dat de Nederlandse bevolking de integratie van vluchtelingen als een gedeelde verantwoordelijkheid ziet van de vluchtelingen zelf, de overheid en de samenleving, blijkt dat er in principe een goede basis is voor dat tweezijdige integratieproces waarbij van verschillende partijen inspanningen worden verwacht. De meerderheid van de Nederlanders vindt dat vluchtelingen begeleid moeten worden bij hun integratie.

De Nederlandse bevolking en de vluchtelingen zijn het grotendeels eens over wat belangrijke voorwaarden voor integratie zijn. Werk, taal, kennis van de Nederlandse cultuur en omgangsvormen en sociale contacten met Nederlanders zijn aspecten die door beide partijen genoemd worden. Om dit te realiseren zijn inspanningen van alle betrokken actoren nodig. Vluchtelingen moeten zich actief opstellen bij het leren van de Nederlandse taal, het zoeken naar werk en het aangaan van contacten. De overheid moet zorg dragen voor kwalitatief goede inburgeringscursussen en de toegang tot scholing en werk bevorderen. Arbeidsorganisaties moeten zich meer openstellen voor werknemers met een andere culturele achtergrond. De samenleving in het algemeen zou meer open moeten staan voor vluchtelingen en Nederlanders zouden moeten proberen om meer contact te maken met vluchtelingen.

Vluchtelingen en Nederlanders hebben weliswaar in grote lijnen dezelfde opvattingen over wat integratie is en wat daar voor nodig is, toch verloopt die integratie in de praktijk in lang niet alle gevallen succesvol. Anno 2005 heeft een kwart van de vluchtelingen zijn/haar plek in de Nederlandse samenleving in economisch en sociaal opzicht goed gevonden, maar er is ook een aanzienlijke categorie (bijna eenderde) die in economisch en sociaal opzicht maar heel marginaal deelneemt aan de samenleving. Daarnaast scoort nog tweevijfde van de vluchtelingen hetzij in sociaal hetzij in economisch opzicht niet goed.

Het blijkt moeilijk te zijn voor vluchtelingen om werk te vinden en ook de sociale integratie verloopt niet altijd vlekkeloos. Met betrekking tot het aangaan van sociale contacten lijkt sprake te zijn van wederzijds onvermogen. Zowel de vluchtelingen als de Nederlanders staan positief ten opzichte van meer onderling contact, toch komt dit contact maar nauwelijks tot stand.

Het onderzoek heeft laten zien dat de tijd een belangrijke factor in het integratieproces is. Naarmate vluchtelingen langer in Nederland verblijven, zijn zij in ieder geval in economisch opzicht beter geïntegreerd. Toch zijn er onder de vluchtelingen die al langer in Nederland zijn ook groepen die de aansluiting maar moeilijk kunnen maken. Een daadwerkelijk positieve verbetering, ook op het sociale vlak, vraagt inzet van alle betrokken partijen, tijd alleen is daarvoor niet voldoende. De sleutels tot verbetering van de integratie van vluchtelingen liggen op basis van dit onderzoek in een kortere asielprocedure, het vergroten van mogelijkheden voor vluchtelingen om een opleiding te volgen en het faciliteren van contact tussen vluchtelingen en de autochtone Nederlanders.

LITERATUUR

Geraadpleegde bronnen

Berry, J.W. (1988), 'Acculturation and psychological adaptation among refugees', in: D. Miserez e.a., *Refugees: the trauma of exile*. Martinus Nijhoff, Dordrecht.

Bijleveld, C. & Taselaar, A.P. (2000), *Motieven van asielzoekers om naar Nederland te komen: verslag van een expertmeeting*, WODC, Den Haag.

Breedveld, K. & A. van den Broek (2001), *Trends in de tijd. Een schets van recente ontwikkelingen in tijdsbesteding en tijdsordening*. SCP, Den Haag.

Brink, M., M. Pasariboe & M. Hollands (1996), *Integratie van vluchtelingen op de arbeidsmarkt. Resultaten van een vervolgonderzoek onder statushouders afkomstig uit Iran, Somalië en voormalig Joegoslavië*. Amsterdamse Sociaal-Geografische Studies, Amsterdam.

Brink, M. (1997), *Waar een wil is, is een weg? De moeizame integratie van vluchtelingen op de arbeidsmarkt*. Amsterdamse Sociaal-Geografische Studies, Amsterdam.

Brink, M., B. Does, A. Odé & E. Tromp (2002), *Verscheidenheid in integratie. Evaluatie van de effectiviteit van de WIN*. Regioplan, Amsterdam.

Brink, M.S., S. van Rossum, T. Visser & N. van den Berg (1997), *Evaluatie inburgeringsbeleid voor nieuwkomers*. Regioplan, Amsterdam.

CBS (2002) *Permanent onderzoek levenssituatie (POLS)*.

CBS (2004) *Permanent onderzoek levenssituatie (POLS)*.

CBS (2005), *Allochtonen in Nederland*.

Cornelis, B. e.a. (1997), *Inburgering aan den lijve: een onderzoek naar ervaringen van vluchtelingen met het inburgeringsbeleid*. VluchtelingenWerk Nederland, Amsterdam.

Dagevos, J. (2003), "Niet-westerse allochtonen en armoede", in: Vrooman, C., H.J. Dirven, S. Hoff & G. Linden (2003), *Armoedemonitor 2003*. SCP/CBS, Den Haag.

Dagevos, J., A. Odé & T. Pels (1999), *Etnisch-culturele factoren en de maatschappelijke positie van etnische minderheden. Een literatuurstudie*. ISEO, Rotterdam.

IND (2005), Rapportage Vreemdelingenketen september-december 2004, tevens jaarrapportage 2004, Den Haag.

IND (2003), Cijfers asiel 2003, [Internet], gegevens beschikbaar op: <http://www.ind.nl/nl/inbedrijf/overdeind/cijfersenfeiten/archief/2001-2003/asiel/index.asp> asp-document, laatste bezocht op 22 augustus 2005

Klaver (2005), Kleurrijke participatie: allochtonen en vrijwillige inzet. In: *Vrijwillige Inzet Onderzocht*, 2e jaargang, nummer 1. Civiq Uitgeverij, Utrecht.

Klaver & Odé (2005), 'Een weg vol obstakels: de moeizame integratie van vluchtelingen op de Nederlandse arbeidsmarkt', in: *Migrantenstudies*, 21e jaargang, 2005 nummer 2, Bohn Stafleu van Loghum, Houten.

Kruisbergen, E. & T. Veld (2002), *Een gekleurd beeld. Over beelden, beoordeling en selectie van jonge allochtone werknemers*. Koninklijke Van Gorcum: Assen.

Maagdenberg, V. van den (red.) (2004), *Jaarrapport Integratie 2004*. ISEO, Erasmus Universiteit Rotterdam.

Mattheijer, M. (2000), *De toelating van vluchtelingen in Nederland en hun integratie op de arbeidsmarkt*. AIAS research report nr. 2, Amsterdam.

Meerman (1999), *Gebroken wit. Over de acceptatie van allochtonen in arbeidsorganisaties*, proefschrift Universiteit van Leiden.

Motivaction (2004), *Trendmeter van het middenbedrijf*. Oktober 2004. Motivaction, Amsterdam.

Odé (2002), *Ethnic-cultural and socio-economic integration in the Netherlands. A comparative study of Mediterranean and Caribbean minority groups*. Koninklijke Van Gorcum, Assen.

Odé, A. (2005), 'De sociale integratie van allochtonen in Nederland', in: *Jaarboek Minderheden 2005*. SDU, Den Haag.

Odé, A.W.M. & Brink, M. (2002), 'Verscheidenheid in integratie. Evaluatie van de Wet inburgering nieuwkomers', in: *Migrantenrecht*, 5/02.

Pen, M. en H.A. Tissing (2000), *Vluchtelingen op de arbeidsmarkt in de sector Zorg en Welzijn: knelpunten en succesfactoren bij de instroom van vluchtelingen*. OSA, Den Haag.

SCP (2002), *Tabel tijdbesteding gedetailleerd, Uitkomsten SCP Tijdsbestedingsonderzoek 1975-2000*, [Internet], bron: <http://www.tijdbesteding.nl>, laatst bezocht op 1 augustus 2005.

Tillaart, H. van den, M. Olde Monnikhof, S. van den Berg en J. Warmerdam (2000), *Nieuwe etnische groepen in nederland. Een onderzoek onder vluchtelingen en statushouders uit Afghanistan, Ethiopië en Eritrea, Iran, Somalië en Vietnam*. ITS, Nijmegen.

Tweede Kamer der Staten Generaal (2004), Kamerstuk 19 637, nr. 805, *Rapportage Vreemdelingenketen september-december 2003, tevens jaarrapportage 2003*.

UNHCR (2005), *Global Refugee Trends 2005. Overview of refugee populations, new arrivals, durable solutions, asylum-seekers, stateless persons and other persons of concern to UNHCR*, UNHCR, Genève.

Veenman, J. (ed) (1996), *Keren de kansen? De tweede-generatie allochtonen in Nederland*. Van Gorcum, Assen.

VluchtelingenWerk Nederland (2004), *Kansen bieden voor eigen verantwoordelijkheid. Wegwijzer voor de integratie van vluchtelingen in Nederland*. VluchtelingenWerk Nederland, Amsterdam.

Warmerdam, J. & H. van den Tillaart (2002), *Arbeidspotentieel en arbeidsmarktloopbanen van vluchtelingen en asielgerechtigden; een verkennend onderzoek naar ervaringen van nieuwkomers op de Nederlandse arbeidsmarkt*, ITS, Nijmegen.

WODC/CBS (2004), *De ontwikkeling van een integratiekaart*, WODC, Cahier 2004-9, WODC/CBS, Den Haag.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1
Tabel B1-1 Overzicht achtergrondkenmerken per kwadrant

		1	Werk of school en sociaal geïntegreerd	Geen werk sociaal geïntegreerd	Werk of school en niet sociaal geïntegreerd	Geen werk en niet sociaal geïntegreerd	
Geslacht	Totaal	N 179	46	50	26	53	
		kol % 100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	
	Man	n 96	28	23	17	26	
		kol % 53,93	60,87	46,00	68,00	49,06	
Vrouw		n 82	18	27	8	27	
		kol % 46,07	39,13	54,00	32,00	50,94	
	Leeftijd	Totaal	N 176	46	48	26	52
		kol % 100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	
0 tot 25		n 32	9	9	6	8	
		kol % 18,18	19,57	18,75	23,08	15,38	
	26 tot 35	n 58	11	17	9	20	
		kol % 32,95	23,91	35,42	34,62	38,46	
36 tot 45		n 52	16	10	7	17	
		kol % 29,55	34,78	20,83	26,92	32,69	
	46 en ouder	n 34	10	12	4	7	
		kol % 19,32	21,74	25,00	15,38	13,46	
Land van herkomst	Totaal	N 179	46	50	26	53	
		kol % 100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	
	Somalië	n 17	3	5	1	8	
		kol % 9,50	6,52	10,00	3,85	15,09	
	Afghanistan	n 32	12	9	3	8	
		kol % 17,88	26,09	18,00	11,54	15,09	
	Irak	n 38	10	9	2	16	
		kol % 21,23	21,74	18,00	7,69	30,19	
	Iran	n 14	3	5	4	2	
		kol % 7,82	6,52	10,00	15,38	3,77	
Opleiding afgerond in geboorteland	Totaal	N 147	37	45	22	40	
		kol % 100,00	99,99	100,00	100,00	100,00	
	Geen	n 32	11	7	3	11	
		kol % 21,77	29,73	15,56	13,64	27,50	
	Basisonderwijs	n 18	1	8	3	5	
		kol % 12,24	2,70	17,78	13,64	12,50	
	v(m)bo/mavo	n 32	6	13	9	4	
		kol % 21,77	16,21	28,89	40,91	10,00	
	mbo/havo/vwo	n 27	5	8	4	8	
		kol % 18,37	13,51	17,78	18,18	20,00	
	n 38	14	9	3	12		

		1	Werk of school en sociaal geïntegreerd	Geen werk sociaal geïntegreerd	Werk of school en niet sociaal geïntegreerd	Geen werk en niet sociaal geïntegreerd	
		kol %	25,85	37,84	20,00	13,64	30,00
Verblijfsduur	Totaal	N	175	46	47	26	52
		kol %	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
	1 jaar of korter	n	3	0	2	0	1
		kol %	1,71	0,00	4,26	0,00	1,92
	2 t/m 3 jaar	n	8	1	3	2	2
		kol %	4,57	2,17	6,38	7,69	3,85
	4 t/m 5 jaar	n	51	8	15	10	17
		kol %	29,14	17,39	31,91	38,46	32,69
	6 t/m 10 jaar	n	79	19	21	10	26
		kol %	45,14	41,30	44,68	38,46	50,00
	11 t/m 15 jaar	n	25	12	4	3	6
		kol %	14,29	26,09	8,51	11,54	11,54
	16 t/m 20 jaar	n	3	2	0	1	0
		kol %	1,71	4,35	0,00	3,85	0,00
	Langer dan 20 jaar	n	6	4	2	0	0
		kol %	3,43	8,70	4,26	0,00	0,00

BIJLAGE 2
Tabel B2-1 Integratievoorwaarden naar mening over asielbeleid

Voorwaarden van integratie	Totaal %	Gastvrij %	Toelaten onder voorwaarden %	Niet toelaten %
Nederlands spreken	91	88	93	94
(Redelijke) kennis van de Nederlandse omgangsvormen	85	85	85	82
Nederlands schrijven	68	59	70	74
Werken of actief op zoek zijn naar werk	68	57	70	77
Toepassing Nederlandse omgangsvormen	66	60	69	62
Contact zoeken met de directe omgeving	46	53	44	42
Actief betrokken zijn bij de school van de kinderen	38	44	36	38
Het niet dragen van kleding met een duidelijke geloofsovertuiging (hoofddoek, et cetera)	26	10	26	49
(Redelijke) kennis van de Nederlandse geschiedenis	24	21	24	29
Bezit van de Nederlandse nationaliteit	20	11	21	29
Thuis Nederlands spreken	20	8	21	32
Nederlandse vrienden hebben	14	15	13	18
Studeren om nu of straks een betere baan te kunnen krijgen	14	14	13	18
Lid worden van een sportvereniging/hobbyclub	6	8	7	4
Anders	1	2	1	2
Gemiddeld aantal 'eisen' integratie per persoon	4,6	4,2	4,5	5

